

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

DOLNY
ŚLĄSK

DWVG
Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Analiza tendencji rozwojowych regionu w odniesieniu do zgodności ze *Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego*

Analiza współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach projektu „Analizy, badania i prognozy na rzecz Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego” [POKL.08.01.04-02-003/08]

dr Alicja Zakrzewska-Pótorak, dr Dorota Rynio, mgr Piotr Hajduga

Wrocław, wrzesień 2010 r.

Spis treści

Wstęp	3
1. Metodologia	5
2. Kierunki i uwarunkowania rozwoju jednostek samorządu terytorialnego województwa dolnośląskiego.....	9
2.1 Analiza kierunków rozwoju jednostek samorządu terytorialnego według podregionów.....	9
2.2 Uwarunkowania rozwoju jednostek samorządu terytorialnego województwa dolnośląskiego	21
3. Podejmowane działania a osiągnięcie celów Strategii.....	27
3.1 Cel nadrzędny, sfery, cele, priorytety i działania - krótka charakterystyka	27
3.2 Osiągnięcie celów w latach 2005-2009	33
3.2.1 Sfera gospodarcza	33
3.2.2 Sfera przestrzenna.....	67
3.2.3 Sfera społeczna.....	80
3.3 Analiza wyników badań ankietowych	100
4. Prognozy rozwoju na lata 2010-2020.....	110
5. Wzmacnianie konkurencyjności regionu poprzez wykorzystanie zasobów endogenicznych - analiza SWOT dla wskazanych grup rozwiązań.....	126
Podsumowanie i rekomendacje	131
Bibliografia.....	139
Spis rysunków.....	144
Spis tabel	148

Wstęp

Ekspertyza pn. **Analiza tendencji rozwojowych regionu w odniesieniu do zgodności ze Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego** ma za zadanie określenie stopnia zbieżności kierunków rozwoju regionu z celami, priorytetami i działaniami zapisanymi w dokumencie *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku* (w niniejszym opracowaniu zwanej zamiennie Strategią). Badania były prowadzone na poziomie regionalnym (województwo jako całość), subregionalnym (5 podregionów) oraz lokalnym (29 powiatów, w tym 3 miasta na prawach powiatu oraz - w odniesieniu do strategii rozwoju lokalnego - na poziomie gmin). Zasadniczym celem było określenie zmian wartości wybranych wskaźników, przybliżających stan osiągnięcia celów, priorytetów i działań w poszczególnych latach analizy w porównaniu z rokiem bazowym - 2005. Badano zarówno zmiany o charakterze ilościowym, jak i jakościowym. Wzięto pod uwagę uwarunkowania wewnętrzne (endogeniczne), jak i zewnętrzne (egzogeniczne), w tym światową recesję gospodarczą, która została zapoczątkowana kryzysem na amerykańskim rynku nieruchomości z 2006 r.

Opracowanie składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów merytorycznych oraz podsumowania, zawierającego rekomendacje, co do dalszego wdrażania *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku* i kierunków rozwoju województwa, z uwzględnieniem poziomów: regionalnego, subregionalnego oraz lokalnego. W rozdziale pierwszym przedstawiono zastosowane metody i podejścia badawcze. Zastosowane narzędzia były niezbędne do prawidłowego przeprowadzenia analizy. Pozwoliły one na wnioskowanie i sformułowanie rekomendacji co do dalszych działań. W rozdziale tym omówiono wypracowaną koncepcję i logikę ekspertyzy. W rozdziale drugim przeanalizowano cele strategii rozwoju poszczególnych gmin w kontekście ich zbieżności ze strategią województwa, wskazując na grupy według podregionów, koncentrujące się wokół pewnych kierunków rozwoju. Określono również uwarunkowania i zagrożenia rozwoju poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, z uwzględnieniem podziału na elementy endogeniczne i egzogeniczne.

Rozdział trzeci zawiera charakterystykę celów, priorytetów i działań Strategii oraz diagnozę osiągnięcia celów w latach 2005-2009. Omówienie podzielono, zgodnie ze sferami Strategii na trzy części: gospodarczą, przestrzenną i społeczną. W ostatnim podrozdziale omówiono wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród ludności oraz przedsiębiorstw. W rozdziale czwartym przedstawiono prognozy rozwoju województwa i osiągnięcia celów Strategii do 2020 r. w ujęciu regionalnym i subregionalnym, wychodząc z poziomu realizacji Strategii zdiagnozowanego w rozdziale trzecim. Wskazano również możliwości i kierunki działań do 2020 r. oraz potencjalne bariery wdrażania Strategii. Rozdział piąty, ostatni zawiera omówienie potencjalnych kierunków wzmocnienia konkurencyjności województwa w oparciu o wybrane zasoby (przewagi) endogeniczne. Pozycję regionu w zakresie tych zasobów porównano na tle kraju i krajów Europy Środkowo-Wschodniej, przeprowadzając analizę SWOT dla proponowanych kierunków rozwoju. Całość kończy podsumowanie wraz z rekomendacjami.

Ekspertyzę przygotowano w oparciu o dane Urzędu Statystycznego we Wrocławiu (w tym z Banku Danych Regionalnych), Głównego Urzędu Statystycznego, różnego typu opracowania makroekonomiczne krajowe i unijne, opracowania regionalne, dokumenty strategiczne regionów, powiatów i gmin. Bazowano również na pozycjach z literatury przedmiotu, z uwzględnieniem najnowszych kierunków badań regionalnych w Polsce i na świecie. Niezwykle przydatne były również dane z oficjalnych stron internetowych organizacji i instytucji Unii Europejskiej, krajowych, regionalnych i lokalnych, w tym mapa dotacji Unii Europejskiej, na podstawie której analizowano wykorzystanie środków z funduszy Unii Europejskiej w regionie w ujęciu lokalnym. Przeprowadzono również dwa badania ankietowe; uzyskane wyniki stanowiły ważne źródło informacji i zostały porównane z podobnym badaniem przeprowadzonymi w 2005 r. Opracowanie nawiązuje do ekspertyz przygotowanych przez autorów w 2005 r. na potrzeby budowy *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020 roku*.

Wykaz wykorzystanej literatury oraz innych źródeł zamieszczono na końcu opracowania.

1. Metodologia

Na potrzeby sporządzenia ekspertyzy przeprowadzono badanie zgodności trendów rozwojowych mających miejsce w regionie z założeniami *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*. Zgodnie z zasadami monitoringu, którego celem jest „sprawdzenie, za pomocą zdefiniowanych na odpowiednim poziomie wskaźników, efektywności wdrażania i wykorzystywanych środków” (Pięta-Kanurska, Zakrzewska-Półtorak, 2005, s. 6), tendencje rozwojowe były badane w trzech sferach: gospodarczej, przestrzennej i społecznej, z uwzględnieniem wskazanych w nich celów, priorytetów i działań. Takie podejście pozwala na sprawdzenie, czy cele są osiągnięte i czy ich osiągnięcie przyczynia się (i w jakim stopniu) do rozwoju społeczno-ekonomicznego i przestrzennego regionu (Pięta-Kanurska, Zakrzewska-Półtorak, 2005).

Analizę przeprowadzono na poziomie lokalnym (powiaty), subregionalnym (podregiony) i regionalnym (województwo). Aby zapewnić porównywalność danych, przyjęto obowiązujący od 2008 r. podział województwa na 5 podregionów: jeleniogórski, legnicko-głogowski, wałbrzyski, wrocławski i miasto Wrocław. Podział ten zastąpił wcześniejszy (obowiązujący do 2007 r. włącznie), kiedy to dane gromadzono dla podregionów: jeleniogórsko-wałbrzyskiego, legnickiego, wrocławskiego i miasta Wrocławia. Przy czym granice podregionu wrocławskiego (przy nie zmienionej jego nazwie) uległy zmianie - włączono do niego powiaty strzeliński i wołowski, będące wcześniej częścią: pierwszy z nich podregionu jeleniogórsko-wałbrzyskiego, a drugi - legnickiego. W opinii autorów nowy podział lepiej przybliży i odwzorowuje rzeczywiste trendy i powiązania funkcjonalne zachodzące wewnątrz regionu. Pozwala on również na wyodrębnienie terytorium, na którym kształtuje się wrocławski obszar metropolitalny (WrOM).

Pojęcie regionu w ekspertyzie jest używane zamiennie z terminem województwo; jest on rozumiany jako obszar wyodrębniony według Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych na poziomie NTS 2 (szerzej w punkcie 2.1). Okres badawczy to lata 2005-2020. Diagnoza obejmuje lata 2005-2009, natomiast lata kolejne są przedmiotem prognozy. Dane analizowano począwszy od 2005 r., traktując ten rok jako bazowy, gdyż w listopadzie 2005 r. *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku* została

uchwalona przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego. Zgodnie z zasadami monitoringu Strategii, dane z kolejnych lat są porównywane do roku bazowego.

Podczas przygotowania ekspertyzy wykorzystano metodę opisową, bazując na wskazanych we wstępie dokumentach oraz wiedzy eksperckiej autorów, metodę porównawczą oraz metody statystyczne: analizę dostępnych danych oraz wielowymiarową analizę porównawczą. Wykorzystano również metody prognostyczne (trendy rozwojowe, prognozy eksperckie), budowę scenariuszy, a jako narzędzia pomocnicze - analizę SWOT i technikę ankietową. Dla przybliżenia stopnia osiągnięcia priorytetów w ramach poszczególnych sfer, zbudowano mierniki syntetyczne dotyczące:

1. W ramach sfery gospodarczej: aktywności gospodarczej przedsiębiorstw w województwie i kondycji gospodarczej województwa.
2. W ramach sfery przestrzennej: wyposażenia w infrastrukturę techniczną i wyposażenia infrastrukturalnego terenów wiejskich.
3. W ramach sfery społecznej: kondycji społecznej oraz obsługi społecznej.

Jako zbiór obiektów potraktowano powiaty i podregiony województwa dolnośląskiego. Każda ze zmiennych syntetycznych tworzy tzw. przestrzeń cech (zbiór cech opisujących elementy zbioru obiektów). Analizowane obiekty należy scharakteryzować jako wieloinformacyjne (można wskazać wiele danych statystycznych opisujących każdy z nich) oraz wielostrukuralne (możemy oceniać je analizując różnorakie struktury np. rodzajową, własnościową, przestrzenną, itp.) (Młodak, 2006). Pod względem kryteriów merytorycznych każdą z cech zakwalifikowano jako stymulanta, destymulanta lub nominanta. Sprawdzono ich przydatność ze względu na kryterium statystyczne - zbadano poziom współczynnika zmienności dla każdej z cech oraz korelacji liniowej Pearsona pomiędzy cechami. Zmienne poddano normalizacji, dzięki czemu cechy uzyskały stosunkowo stabilne obszary zmienności (w przedziale obustronnie zamkniętym 0-1). Jest to warunkiem prawidłowego przeprowadzenia wielowymiarowej analizy porównawczej (Strahl (red.), 2006). Miarę syntetyczną obliczono jako odległość od wzorca. Jako wzorzec wykorzystano model idealny, który dla wszystkich zmiennych cząstkowych po normalizacji osiąga wartość równą 1.

Badania ankietowe (podmiotów gospodarczych oraz osób fizycznych) zostały przeprowadzone na terenie województwa dolnośląskiego. Dla możliwości porównywania wyników, badanie przeprowadzone w 2010 r. zawierało analogiczną metodologię formę oraz grupy docelowe jak ankietę z 2005 r. (zob. Rynio, Drozdowski, 2005). W zakresie formularza ankietowego dokonano pewnych zmian celem dostosowania go do sytuacji rynkowej oraz potrzeb bieżącej analizy (wzory formularzy zawierają załączniki 1 i 2). Podobnie jak w poprzedniej ankiecie populację wybrano poprzez dobór losowy warstwowy; wskazano na dwie docelowe warstwy do analizy, tzn.: podmioty gospodarcze i osoby fizyczne. Wyróżniono dodatkowo dobór warstwowy proporcjonalny, przy założonym stosunku podmiotów gospodarczych i osób fizycznych kształtujący się jak stosunek 1:2. W każdej warstwie wybrano próbkę prostą, gdzie każdy członek populacji ma takie samo, a przede wszystkim większe od zera prawdopodobieństwo znalezienia się w próbce. Przy doborze losowym próby zastosowano metody rachunku prawdopodobieństwa. W oznaczeniu próby założono wybór losowy, w którym (Rynio, Drozdowski, 2005, s. 2-3):

- „dla każdego elementu populacji istnieje taka próba, która ten element zawiera;
- każdej n -elementowej próbie możliwej do wylosowania z populacji jest przypisane określone, dodatnie prawdopodobieństwo tego, że zostanie ona wylosowana;
- losowanie próby przeprowadzono za pomocą mechanizmu losowego, który zapewnia wylosowanie każdej możliwej próby z przypisanym jej prawdopodobieństwem wyboru 1”.

Zbudowana w oparciu o modele statystyczne prognoza obejmuje lata 2009-2020. Dobór wskaźników do przeprowadzenia prognozy uzależniony był od prowadzonego badania eksperckiego. Do prognozy wytypowano dwa wskaźniki: udział nakładów inwestycyjnych do wartości brutto środków trwałych oraz syntetyczny wskaźnik kondycji gospodarki. Prognozy wyznaczano przy zastosowaniu następujących modeli/metod: liniowy model wygładzania wykładniczego Holta, prosty model wygładzania wykładniczego, trend liniowy, model S-krzywej (model wykładniczo-hiperboliczny) oraz modele/metody użyte do wyznaczania prognoz jednakże wyeliminowane na dalszym etapie analizy wyników: model trendu pełzającego, liniowy model wygładzania wykładniczego Browna, model ARIMA. Ostatecznie

prognozę wyznaczono dla modelu, dla którego obliczone błędy prognoz były najmniejsze (każdorazowo liczono błędy prognoz: średni absolutny błąd, pierwiastek błędu średniokwadratowego, średni absolutny błąd procentowy oraz średni procentowy błąd prognozy).

Formułując wnioski i rekomendacje autorzy kierowali się następującymi zasadami dotyczącymi przebiegu procesu budowy, a następnie aktualizacji czy modyfikacji strategii rozwoju regionalnego (Hübner 1995):

- 1) strategia stwarza ramy dla rozwoju, musi elastycznie dostosowywać się do zmian zachodzących wewnątrz regionu i w jego otoczeniu, również otoczeniu międzynarodowym czy światowym;
- 2) proponując jakiegokolwiek zmiany należy uwzględniać szeroko rozumiane ich konsekwencje oraz występujące relacje i sprzężenia zwrotne;
- 3) strategia powinna zapewniać wewnętrzną równowagę;
- 4) strategia powinna uwzględniać ocenę ryzyka;
- 5) strategia musi integrować elementy nowe z istniejącymi zapisami i procesami;
- 6) strategia powinna określać potencjalnych odnoszących korzyści oraz ewentualnych ponoszących koszty zmian;
- 7) strategia musi uwzględniać kryteria sukcesu wewnątrz regionu oraz w otoczeniu zewnętrznym.

Ekspertyza pn. **Analiza tendencji rozwojowych regionu w odniesieniu do zgodności ze Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego** łączy wiedzę z wielu dziedzin życia społeczno-gospodarczego tak, aby w jak najszerszym zakresie opisać procesy zachodzące w województwie dolnośląskim, uwzględniając uwarunkowania rozwoju województwa dolnośląskiego w różnych układach przestrzennych.

2. Kierunki i uwarunkowania rozwoju jednostek samorządu terytorialnego województwa dolnośląskiego

2.1 Analiza kierunków rozwoju jednostek samorządu terytorialnego według podregionów

Akcesja Polski do Unii Europejskiej dnia 1 maja 2004 r. spowodowała włączenie się w realizację jednej z ważniejszych wspólnotowych polityk - politykę spójności, służącą wzmocnieniu kohezji gospodarczej, społecznej i terytorialnej we Wspólnocie, poprzez zmniejszenie różnic w poziomie rozwoju różnych regionów oraz zacofania regionów lub wysp najmniej uprzywilejowanych, w tym również obszarów wiejskich. Istotne dysproporcje w poziomach rozwoju krajów i regionów Unii Europejskiej stanowią zagrożenie dla harmonijnego rozwoju terytorium Wspólnoty jako całości. Regiony bardziej konkurencyjne mogą się rozwijać bowiem kosztem regionów słabiej rozwiniętych. Celem polityki spójności nie jest pełne wyrównanie dysproporcji, ale osiągnięcie względnej równości warunków życiowych na obszarze Unii Europejskiej.

W ustawodawstwie Unii Europejskiej szczególne znaczenie ma harmonijny rozwój i wyrównanie dysproporcji pomiędzy poszczególnymi regionami. Przekłada się to na działania podejmowane przez poszczególne kraje członkowskie, a dalej w przypadku Polski na województwa, powiaty i gminy.

Działania samorządu terytorialnego wykonującego zadania publiczne nałożone przez ustawodawstwo polskie, winny dążyć do efektywnego i kreatywnego zarządzania zasobami jednostek samorządu terytorialnego celem zaspokojenia zbiorowych potrzeb mieszkańców oraz wspierania ich indywidualnego rozwoju. Nie jest to jednak możliwe bez oceny aktualnego stanu gospodarczego, ekologicznego-przestrzennego i społecznego oraz zasobów finansowych, organizacyjnych i ludzkich poszczególnych jednostek terytorialnych tworzących region. Istotne jest również zachowanie spójności strategicznych celów i programów formułowanych na poziomie województwa, powiatu i gminy, zgodnych z polityką kraju oraz Unii Europejskiej.

Strategia rozwoju województwa, powiatu, a także gminy ma służyć efektywnemu zarządzaniu zasobami dla dobra społeczności regionalnej i lokalnej. Powinna stworzyć warunki, w których:

- mieszkańcy będą chcieli mieszkać, działać i rozwijać się na terenie województwa, powiatu, gminy;
- inwestorzy zewnętrzni krajowi, jak i zagraniczni będą chcieli prowadzić działalność gospodarczą;
- gestorzy funduszy wspierających zrównoważony rozwój będą przekonani, że wydawanie środków na projekty na rzecz województwa, powiatów, gmin jest korzystne.

Aby to było możliwe, strategia rozwoju regionalnego, jak i lokalnego powinna uwzględniać (*Strategia Rozwoju Województwa...*, 2005; strategię rozwoju lokalnego...):

- podnoszenie poziomu życia mieszkańców;
- podnoszenie poziomu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki;
- pobudzenie aktywności gospodarczej i tworzenie miejsc pracy;
- zachowanie wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń;
- kształtowanie i utrzymanie ładu przestrzennego;
- pielęgnowanie polskości, rozwój oraz kształtowanie świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej mieszkańców, a także tożsamości lokalnej.

Dobra strategia rozwoju województwa, powiatu, jak również gminy powinna mieć charakter integracyjny nie tylko w stosunku do mieszkańców, ale też podmiotów gospodarczych, organizacji pozarządowych oraz jednostek administracji publicznej wszystkich szczebli działających na danym terenie.

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku jest najważniejszym dokumentem wyznaczającym kierunki rozwoju gospodarczego i infrastrukturalnego Dolnego Śląska, ukazującym określoną wizję przyszłości. Stanowi ona również narzędzie do poprawy warunków życia mieszkańców Dolnego Śląska. Ważnym celem Strategii jest aktywizowanie mieszkańców Dolnego Śląska poprzez zwiększanie zaangażowania w realizację zadań

publicznych, podejmowanych także przez samorząd województwa dolnośląskiego. Zmobilizowanie mieszkańców Dolnego Śląska do aktywnej pomocy w rozwiązaniu najbardziej palących problemów, które ów proces mogą spowalniać, zwiększa poczucie odpowiedzialności za harmonijny rozwój regionu. Istotną rolę w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego, opartego na wzajemnym poszanowaniu i odpowiedzialności za „lokalną wspólnotę”, odgrywają organizacje pozarządowe, które stają się poważnym partnerem samorządu województwa dolnośląskiego, uczestniczącym w realizacji zadań wynikających ze Strategii (*Strategia Rozwoju Województwa...*, 2005).

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku zawiera diagnozę stanu istniejącego¹, analizę możliwości rozwojowych, określa wizję, cele, priorytety i działania oraz przedstawia system wdrażania, monitoringu i ewaluacji, a także instrumenty finansowe i prawne jej realizacji.

Zasadniczym elementem każdej strategii rozwoju regionalnego, jak i lokalnego, wynikającym z ogólnie przyjętych procedur, jest zidentyfikowanie punktu odniesienia dla podejmowanych działań strategicznych w postaci diagnozy obecnego stanu lub procesów zachodzących w regionie. Poniżej zostały zaprezentowane jedynie wybrane zagadnienia dotyczące sytuacji społeczno-gospodarczej województwa dolnośląskiego. Szerzej ten temat omówiony jest w dalszej części ekspertyzy.

Województwo dolnośląskie to region położony w centralnej części Europy, w południowo-zachodniej Polsce. Obszar w przeważającej mierze należy do dwóch wielkich regionów geograficznych, tj. regionu Sudetów (wraz z ich Przedgórzem, Kotliną Kłodzką i Jeleniogórką) oraz regionu Niżu Śląskiego (obejmującego obszary Niziny Śląskiej i Śląsko-Łużyckiej) (Korenik, 2003). Województwo dolnośląskie od strony północno-zachodniej graniczy z województwem lubuskim, od zachodu z Niemcami, od południa z Republiką Czeską, od wschodu z województwem opolskim, a na północnym-wschodzie sąsiaduje z województwem wielkopolskim. Stolicą regionu jest Wrocław, położony w niewielkiej odległości od stolic sąsiednich krajów europejskich, co

¹ Zasadnicza treść diagnozy została zaprezentowana w załączniku nr 1 do SRWD 2020 pt. *Diagnoza społeczno-gospodarcza regionu*.

sprawia, że miasto oraz przynależny doń region mają atrakcyjną lokalizację w europejskiej przestrzeni gospodarczej.

Województwo dolnośląskie zajmuje powierzchnię 19 947 km² (6,4% terytorium Polski), co sytuuje go na siódmym miejscu wśród szesnastu województw (por. tab. 1). W 2009 r. region zamieszkiwało 2876,6 tys.² osób, co stanowiło 7,5% ludności Polski (piąte miejsce). Obszar województwa jest stosunkowo gęsto zaludniony, gdyż na 1 km² przypadają według stanu na koniec 2009 r. 144 osoby (średnia krajowa to 122 osoby). Pod tym względem region dolnośląski zajmuje trzecie miejsce w kraju (po regionie śląskim i małopolskim). Województwo dolnośląskie należy do najbardziej zurbanizowanych w Polsce, bowiem 70% ludności mieszka w miastach.

Tab. 1. Podstawowe wskaźniki dotyczące Dolnego Śląska na tle kraju, stan na 31 grudnia 2009 r.

Wyszczególnienie	Polska	Województwo dolnośląskie	
		ogółem	% w skali kraju
Powierzchnia (w km ²)	312679	19947	6,4
Liczba ludność (w tys.)	38167,3	2876,6	7,5
Liczba ludność na 1 km ² powierzchni ogólnej	122	144	118,9
Liczba podregionów	66	5	7,6
Liczba powiatów ziemskich	314	26	8,3
Liczba powiatów grodzkich (miasta na prawach powiatu)	65	3	4,6
Liczba gmin	2478	169	6,8
Liczba miast	897	91	10,1
Liczba miejscowości wiejskich	54033	2571	4,8
Liczba sołectw	40461	2305	5,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

² Stan w dniu 31 grudnia 2009 r. według faktycznego miejsca zamieszkania. Dane Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Strategiczne położenie województwa dolnośląskiego podkreśla sąsiedztwo Republiki Czeskiej i Niemiec, a także skrzyżowanie ważnych szlaków handlowych wschód-zachód oraz północ-południe. Dobrze rozwinięty i różnorodny przemysł przyciąga inwestorów z kraju i zagranicy, czego przykładem mogą być inwestycje zagraniczne we Wrocławiu, Wałbrzychu, Kobierzycach, Legnicy, Polkowicach i innych miastach województwa. Wszystko to powoduje, że Dolny Śląsk jest obecnie jednym z najatrakcyjniejszych dla biznesu i inwestycji regionów w Polsce.

Od lipca 2000 r. wdrażany jest układ polskiej Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS), który opracowany został w oparciu o istniejący trójstopniowy terytorialny podział administracyjny kraju na województwa, powiaty i gminy, przy pomocy którego wyodrębnione zostały dwa dodatkowe nieadministracyjne poziomy, tj. regiony i podregiony.

NTS stosowana jest w badaniach statystycznych, procesie agregacji danych oraz ich udostępniania w przekrojach przestrzennych. Aktualnie dzieli ona Polskę na terytorialne, hierarchicznie powiązane jednostki na pięciu poziomach, z czego poziomy 1-3 określono jako regionalne, a poziomy 4-5 jako lokalne.

Poziomy regionalne uwzględniają następujące szczeble:

- NTS 1 - makroregiony (grupujące województwa - 6 jednostek),
- NTS 2 - regiony (województwa - 16 jednostek),
- NTS 3 - podregiony (zgrupowanie kilku powiatów - 66 jednostek).

Poziomy lokalne uwzględniają natomiast:

- NTS 4 - powiaty i miasta na prawach powiatu (314 + 65 jednostek),
- NTS 5 - gminy (2478 jednostek, w tym gminy miejskie będące miastami na prawach powiatu - 65 jednostek).

Pod względem administracyjnym województwo dolnośląskie dzieli się na 5 jednostek terytorialnych szczebla NTS 3 (podregiony: jeleniogórski, legnicko-głogowski, wałbrzyski, wrocławski i miasto Wrocław), 3 powiaty grodzkie (3 miasta na prawach powiatów tj. Jelenią

Górze, Legnicę i Wrocław), 26 powiatów ziemskich, a także 169 gmin (36 miejskich, 78 wiejskich, 55 miejsko-wiejskich) oraz 2662 miejscowości, w tym 91 miast.

Przeptywająca przez środkowo-wschodnią oraz północną część regionu rzeka Odra (żeglowna na całej długości od Wrocławia do Morza Bałtyckiego) jest jednym z symboli regionu, ponieważ łączy w sobie znaczenie komunikacyjne z walorami środowiska przyrodniczego. Województwo dolnośląskie charakteryzuje się dobrymi warunkami glebowymi, bogactwem form krajobrazu oraz obszarami leśnymi o urozmaiconej szacie roślinnej, a klimat Dolnego Śląska jest bardziej umiarkowany niż w innych regionach kraju.

Ważną rolę w gospodarce regionu odgrywają bogate złoża surowców mineralnych, czyli rudy miedzi, węgla kamiennego i brunatnego, kamienie drogowe i budowlane oraz kruszywa naturalne. Na uwagę zasługują surowce unikalne bądź eksploatowane tylko na Dolnym Śląsku, m.in. granity, bazalty, gabra, amfibolity, kaoliny, skalenie czy gliny białowypalające się. Bogactwem regionu są również liczne źródła wód mineralnych występujące głównie w Sudetach i na obszarze Przedgórze (*Projekty polskich...*, 2003). Jednak nadmierna eksploatacja niektórych złóż kopalnianych bogactw spowodowała znaczną degradację środowiska naturalnego, co można zauważyć na dużych obszarach przemysłowych, zwłaszcza w rejonie Wałbrzycha, czy na terenach Legnicko-Głogowskiego Obszaru Miedziowego (LGOM) (Korenik, 2003).

Poniżej zostały zaprezentowane spostrzeżenia i wnioski płynące z przeprowadzonej analizy celów strategii rozwoju lokalnego poszczególnych gmin województwa dolnośląskiego w kontekście ich zbieżności ze *Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*. Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, iż jednostki samorządu terytorialnego województwa dolnośląskiego swoje funkcje realizują w sferach gospodarczej, przestrzennej i społecznej (por. tab. 2). Oznacza to, iż zadania określone w strategiach rozwoju lokalnego poszczególnych gmin Dolnego Śląska swoim zakresem nawiązują do celów i priorytetów określonych w Strategii.

Tab. 2. Sfery aktywności gmin województwa dolnośląskiego

Sfera	Opis
Gospodarcza	Swoim zakresem obejmuje nie tylko rozwój gospodarczy, ale również wszystkie elementy, które mają wpływ na stan podmiotów gospodarczych w danej gminie: miejskiej, miejsko-wiejskiej czy też wiejskiej. Sfera gospodarcza obejmuje przedsiębiorców, którzy już funkcjonują w gminie m.in. na obszarze specjalnych stref ekonomicznych, ich kondycję, możliwości rozwojowe, ale także instrumenty stymulujące rozwój gospodarczy, które znajdują się w rękach samorządu lokalnego. W system wspierania rozwoju gospodarczego wpisują się funkcjonujące w gminie instytucje wsparcia biznesu, system ulg i zwolnień podatkowych, procedury pomocy dla nowych inwestorów itp.
Przestrzenna	Swoim zakresem obejmuje wszystkie działania dotyczące zagospodarowania przestrzennego wraz z uwarunkowaniami dotyczącymi potrzeb rozbudowy i modernizacji infrastruktury gminnej. Jej zadaniem jest budowa systemu, w którym współgrać będą potrzeby związane z rozwojem gospodarczym danej gminy, potrzebami infrastrukturalnymi z jednej strony a uwarunkowaniami ochrony środowiska, potrzebami lokalnej społeczności z drugiej strony. Sfera przestrzenna organizuje gminę od wewnątrz, ale jednocześnie wskazuje powiązania z systemami regionalnymi i ponadregionalnymi (potrzeby infrastrukturalne - np. energia elektryczna, transport i komunikacja). Przemysłana polityka przestrzenna ma podstawowy wpływ na rozwój społeczny i gospodarczy. Poprzez politykę przestrzenną można dynamizować rozwój miasta we wszystkich sferach jego aktywności.
Spoleczna	Swoim zakresem obejmuje działania mające wpływ na poprawę warunków świadczonych usług publicznych na rzecz mieszkańców gminy. Usługi obejmują edukację, ochronę zdrowia, usługi socjalne, politykę mieszkaniową, porządek publiczny, sport i rekreację w gminie, kulturę i sztukę. Jednym z priorytetów działań społecznej jest przeciwdziałanie zjawisku patologii i wykluczeniu społecznemu. Działania w sferze społecznej nie mogą ograniczać się tylko do nakładów inwestycyjnych czy bieżącego utrzymania instytucji realizujących zadania ze sfery społecznej (np. szkoły, instytucje kultury, ośrodki pomocy społecznej). Podkreślenia wymaga rola organizacji pozarządowych - stowarzyszeń, fundacji i inicjatyw mieszkańców gminy. Szansą na intensywność rozwoju sfery społecznej gmin jest możliwość pozyskania środków na działania w tej sferze (np. fundusze krajowe, EFS).

Źródło: opracowanie własne na podstawie strategii rozwoju lokalnego poszczególnych gmin województwa dolnośląskiego.

Cele strategiczne i operacyjne sformułowane w trakcie opracowywania strategii rozwoju lokalnego gmin województwa dolnośląskiego zostały przeanalizowane pod kątem ich zgodności z celami strategicznymi określonymi w dokumentach wyższego rzędu, takimi jak:

strategia rozwoju powiatu, w skład którego wchodzi dana gmina, *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*, *Strategia Rozwoju Kraju na lata 2007-2015*, *Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007-2013* oraz *Strategiczne Wytyczne Wspólnoty dla Spójności Gospodarczej, Społecznej i Terytorialnej na lata 2007-2013*.

Podział kraju na jednostki administracyjne tworzy układ wzajemnych zależności pionowych, pomiędzy poziomami administracji. W celu prowadzenia spójnej i konsekwentnej polityki administracyjnej należy zachować zgodność i koherentność pomiędzy celami strategicznymi określonymi w dokumentach strategicznych. Cele strategii rozwoju lokalnego gmin województwa dolnośląskiego wpisują się w cele dokumentów strategicznych będących podstawą rozwoju danego powiatu, województwa dolnośląskiego, a także całego kraju, funkcjonującego w strukturach Unii Europejskiej.

Analiza celów strategii rozwoju lokalnego poszczególnych gmin województwa dolnośląskiego w kontekście ich zbieżności ze *Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*, pozwala na wyodrębnienie określonych **kierunków rozwoju**, które zostały przedstawione w przekroju podregionów w tabeli 3.

Tab. 3. Kierunki rozwoju gmin województwa dolnośląskiego w przekroju podregionów

Podregion (NTS 3)	Kierunki rozwoju
Jeleniogórski	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwój przedsiębiorczości (SG). 2. Pozyskanie inwestycji zewnętrznych (SG). 3. Rozwój rynku pracy (SG). 4. Rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnych (SG). 5. Rozwój infrastruktury technicznej (SG). 6. Rozwój systemów ochrony środowiska (SEP). 7. Rozwój systemów gospodarki odpadami (SEP). 8. Rozwój systemów zarządzania zasobami środowiska naturalnego (SEP). 9. Rozwój systemów zarządzania informacją o środowisku (SEP). 10. Ograniczenie poziomu hałasu i zanieczyszczenia gleb (SEP). 11. Rewitalizacja zdegradowanych terenów przemysłowych (SEP). 12. Rozwój funkcji sportowo-rekreacyjnych (SS). 13. Rozwój systemu opieki socjalnej i edukacji (SS). 14. Rozwój szkolnictwa wyższego (SS). 15. Intensyfikacja dialogu społecznego (SS). 16. Rozwój systemu pomocy społecznej (SS). 17. Rozwój systemów bezpieczeństwa publicznego (SS). 18. Rozwój systemu samorządu i administracji gminnej (SS).

	<p>19. Rozwój systemu opieki zdrowotnej (SS). 20. Rozwój systemu kultury (SS). 21. Rozwój systemu mieszkalnictwa (SS).</p>
Legnicko-głogowski	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tworzenie warunków stymulujących rozwój przedsiębiorczości i powstawanie nowych miejsc pracy (SG). 2. Modernizacja i rozbudowa układu transportu publicznego o znaczeniu lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym oraz ograniczenie uciążliwości związanych z ruchem drogowym (SG). 3. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury technicznej (SG). 4. Promocja gmin (SG). 5. Ochrona i kształtowanie środowiska przyrodniczego (SEP). 6. Rewitalizacja obszarów zdegradowanych (SEP). 7. Racjonalna gospodarka odpadami (SEP). 8. Rozwój systemów zarządzania zasobami środowiska naturalnego (SEP). 9. Rozwój systemów zarządzania informacją o środowisku (SEP). 10. Rozwój systemu edukacji i kultury (SS). 11. Zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych (SS). 12. Zapewnienie dostępności do usług bytowych (SS). 13. Zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańców i ich mienia oraz przeciwdziałanie patologiom społecznym (SS). 14. Podniesienie jakości usług w zakresie pomocy społecznej i ochrony zdrowia (SS). 15. Zapewnienie bogatej oferty kulturalnej, rekreacyjnej i sportowej (SS). 16. Rozwój systemu samorządu i administracji gminnej (SS). 17. Promowanie polityki prorodzinnej (SS).
Wałbrzyski	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wspieranie rozwoju gospodarki jako źródła dochodów mieszkańców i budżetu gmin (SG). 2. Rozwój infrastruktury technicznej (SG). 3. Aktywizacja gospodarcza obszarów wiejskich w kierunku intensyfikacji produkcji oraz tworzenia alternatywnych źródeł dochodów mieszkańców (SG). 4. Modernizacja i budowa infrastruktury drogowej (SG). 5. Promocja gmin jako miejsca do inwestowania (SG). 6. Współpraca gmin z przedstawicielami lokalnego biznesu (SG). 7. Tworzenie warunków do rozwoju dużych, średnich, małych i mikro przedsiębiorstw (SG). 8. Przeciwdziałanie degradacji środowiska powodowanej przemysłem wydobywczym (SEP). 9. Rekultywacja terenów poprzemysłowych (SEP). 10. Racjonalna gospodarka odpadami (SEP). 11. Optymalizacja przestrzeni (rozgraniczenie obszarów inwestycyjnych, przemysłowych, rekreacyjnych, mieszkalnych) (SEP). 12. Aktywizacja społeczności lokalnej (SS). 13. Poprawa infrastruktury społecznej ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich (SS). 14. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (SS). 15. Przeciwdziałanie bezrobociu i aktywizacja osób bezrobotnych ze szczególnym uwzględnieniem kobiet (SS). 16. Rozwój infrastruktury sportowej i rekreacyjnej ze szczególnym uwzględnieniem obszarów wiejskich (SS). 17. Wykorzystanie terenów poprzemysłowych do celów rekreacyjnych (SS).

	<p>18. Wspieranie rozwoju turystyki (SS).</p> <p>19. Kreowanie pozytywnego klimatu społecznego i zapewnienie warunków dla funkcjonowania i rozwoju organizacji, stowarzyszeń i inicjatyw lokalnych na terenie gmin (SS).</p>
Wrocławski	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wspieranie przedsiębiorczości i aktywności gospodarczej przez tworzenie warunków dla pozyskiwania inwestorów krajowych i zagranicznych (SG). 2. Wzbudzenie aktywności w tworzeniu alternatywnych form działalności gospodarczej na obszarach wiejskich (SG). 3. Restrukturyzacja obszarów wiejskich (SG). 4. Zwiększenie atrakcyjności rekreacyjnej gmin z wykorzystaniem posiadanych możliwości i walorów przyrodniczych (SG). 5. Likwidacja barier administracyjnych w prowadzeniu działalności gospodarczej oraz rozpoczynaniu własnego biznesu (SG). 6. Promocja gmin (SG). 7. Poprawa warunków życia mieszkańców gminy (SEP). 8. Poprawa estetyki i zagospodarowanie terenów zielonych na terenie gmin (SEP). 9. Poprawa spójności i ładu przestrzennego gmin oraz stworzenie warunków do osadnictwa na ich terenie (SEP). 10. Modernizacja i rozwój infrastruktury drogowej dla poprawy jakości środowiska oraz bezpieczeństwa i warunków prowadzenia działalności (SEP). 11. Efektywna gospodarka odpadami (SEP). 12. Zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego społeczeństwa i gospodarki oraz ochrona zasobów przyrody (SEP). 13. Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń do atmosfery, wykorzystywanie ekologicznych i odnawialnych źródeł energii (SEP). 14. Zapewnienie wysokiej jakości usług publicznych świadczonych przez gminy (SS). 15. Integracja mieszkańców i przeciwdziałania występowaniu patologii społecznych (SS). 16. Podniesienie jakości funkcjonowania oświaty, wychowania i kultury (SS). 17. Poprawa warunków mieszkaniowych ludności (SS). 18. Podnoszenie stanu bezpieczeństwa publicznego i przeciwdziałanie przestępczości (SS). 19. Poprawa stanu zdrowia społeczeństwa (SS). 20. Zapewnienie powszechnego dostępu do nowoczesnych technologii informatycznych (SS). 21. Zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń (SS).
Miasto Wrocław	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwój przedsiębiorczości (SG). 2. Pozyskanie inwestycji zewnętrznych (SG). 3. Rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnych (SG). 4. Rozwój infrastruktury technicznej (SG). 5. Rozwój systemów ochrony środowiska (SEP). 6. Rozwój systemów gospodarki odpadami (SEP). 7. Rozwój systemów zarządzania zasobami środowiska naturalnego (SEP). 8. Rozwój systemów zarządzania informacją o środowisku (SEP). 9. Rozwój funkcji sportowo-rekreacyjnych (SS). 10. Rozwój systemu opieki socjalnej i edukacji (SS). 11. Rozwój szkolnictwa wyższego (SS).

	12. Intensyfikacja dialogu społecznego (SS). 13. Rozwój systemu pomocy społecznej (SS). 14. Rozwój systemów bezpieczeństwa publicznego (SS). 15. Rozwój systemu samorządu i administracji gminnej (SS). 16. Rozwój systemu opieki zdrowotnej (SS). 17. Rozwój systemu kultury (SS). 18. Rozwój systemu mieszkalnictwa (SS).
--	---

Uwaga: SG - sfera gospodarcza, SEP - sfera ekologiczno-przestrzenna, SS - sfera społeczna

Źródło: opracowanie własne na podstawie strategii rozwoju lokalnego poszczególnych gmin województwa dolnośląskiego.

Tempo rozwoju poszczególnych gmin województwa dolnośląskiego w okresie realizacji ich strategii rozwojowych będzie zależeć od umiejętności wykorzystania przez jej realizatorów czynników rozwojowych i zdolności do likwidacji barier.

Analizując informacje zawarte w tabeli 3 można wskazać na **czynniki rozwojowe (potencjał i zasoby)** jednostek samorządu terytorialnego województwa dolnośląskiego. Są to przede wszystkim (zob. strategię rozwoju lokalnego...):

1. Położenie geograficzne i logistyczne gmin.
2. Rezerwy wolnych terenów pozwalających na wzmocnienie funkcji rozwojowych gmin:
 - a) reprezentacyjnych - przez rewitalizację zabudowy,
 - b) przemysłowo-handlowych (logistycznych),
 - c) kulturalno-turystycznych - przez wykorzystanie terenów zielonych w gminach, zbiorników wodnych, bazy hotelowo-gastronomicznej oraz dziedzictwa kulturowego.
3. Rozwój przedsiębiorczości i społeczna aktywność mieszkańców.
4. Rozwój sektora prywatnego, w tym szczególnie małych i średnich przedsiębiorstw.
6. Doskonalenie systemu edukacji.
7. Wzrost znaczenia uczelni wyższych regionu na tle kraju.
8. Unowocześnianie infrastruktury technicznej w gminach, zwłaszcza transportowej.
9. Rozbudowa i systematyczna poprawa układu komunikacyjnego gmin - aktywizacja terenów leżących przy budowanych drogach.
10. Wejście Polski do Unii Europejskiej oraz wspieranie zrównoważonego rozwoju.

11. Działania samorządu mające na celu opracowanie programów, takich jak:
 - a) program wsparcia dla małych i średnich przedsiębiorstw,
 - b) program rewitalizacji,
 - c) zintegrowany program transportu (komunikacji publicznej),
 - d) plan zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe.

Natomiast do **głównych bariery rozwojowych** zaliczyć można:

1. Brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
2. Brak nowych przestrzeni inwestycyjnych.
3. Zbyt wolne tempo rewitalizacji przestrzeni publicznej i niski poziom estetyki.
4. Zdekapitalizowane zasoby mieszkaniowe o niskim standardzie.
5. Niedoskonałość układu komunikacyjnego gmin.
7. Niski udział nowoczesnych technologii w gospodarce gmin.
8. Wolniejszy wzrost dochodów w stosunku do wydatków budżetowych gmin.
10. Brak polityki zewnętrznego wspierania rozwoju gospodarczego gmin.
11. Ubożenie mieszkańców - wzrost liczby osób korzystających z pomocy opieki społecznej.
12. Kryzys rodziny, rozwój patologii społecznych.
13. Wysoki stopień zagrożenia przestępczością.
14. Bierna postawa konsumpcyjna znacznych grup mieszkańców.

Dokonując oceny przestrzeni województwa dolnośląskiego oraz zmian społecznych i gospodarczych, jakie zaszły w niej w ostatnich latach, należy stwierdzić, że przestrzeń ta jest zróżnicowana i to nie tylko pod względem ukształtowania terenu, klimatu, rozmieszczenia bogactw naturalnych i ludności, ale także działalności gospodarczej. Procesy, które się uwidoczniły, to regres gospodarczy w pasie powiatów sudeckich (z wyłączeniem miasta Jeleniej Góry), tj. starych obszarów przemysłowych, a także monokultura przemysłu wydobywczego i przetwórczego w powiatach LGOM oraz części powiatu zgorzeleckiego. Jednocześnie można zaobserwować narastające tempo rozwoju obszaru metropolitalnego

Wrocławia, podążającego w kierunku profilu usługowo-edukacyjno-produkcyjnego (Korenik, 2003). Wrocław, będący biegunem wzrostu zarówno gospodarczego jak i społecznego, pobudza rozwój większości gmin tworzących województwo. Jednostki osadnicze otaczające centrum zaczynają specjalizować się w usługach i działalności przemysłowej. Ponadto rozwój, chociaż wolniejszy ma miejsce także w innych dużych i średnich miastach regionu. Oprócz obszarów dynamicznego rozwoju w przestrzeni Dolnego Śląska wyróżnić można również tereny stagnacyjne obejmujące gminy o zdecydowanie niższym poziomie rozwoju, wyznaczające obszary w przyszłości zagrożone marginalizacją (Pięta-Kanurska, 2004).

Narastanie dysproporcji w rozwoju społeczno-gospodarczym jest bardzo charakterystyczne dla funkcjonowania gospodarki w przestrzeni. Zjawisko to powinno być jednak elementem świadomego oddziaływania społeczności i procesem w przeważającej mierze przewidywalnym w przyszłości. Podjęcie przez władze centralne i samorządowe odpowiednich działań pozwoli na ograniczenie narastania negatywnych skutków złożonego procesu dysproporcji w rozwoju regionalnym (Korenik, 2003).

2.2 Uwarunkowania rozwoju jednostek samorządu terytorialnego województwa dolnośląskiego

Rozwój jednostek samorządu terytorialnego województwa dolnośląskiego uzależniony jest od określonej grupy czynników, które w różnym stopniu warunkują ten rozwój i pomagają w wyjaśnieniu istoty rozwoju regionalnego³ i lokalnego⁴.

³ Rozwój regionalny to trwały wzrost potencjału gospodarczego regionów oraz systematyczna i trwała poprawa ich konkurencyjności, a także poziomu życia mieszkańców, co przyczynia się do rozwoju społeczno-gospodarczego kraju. (Zob. *Zarys Strategii Rozwoju Regionalnego...*, 1996).

⁴ Rozwój lokalny rozumiany jest jako przeobrażenia jakościowe odnoszące się do danego obszaru w aspekcie poziomu życia ludności oraz warunków funkcjonowania podmiotów gospodarczych. (Zob. Parysek, 2001).
Rozwój lokalny to także proces świadomego inicjowania i kreowania zarówno przez władze lokalne, przedsiębiorców, lobby ekologiczne, stowarzyszenia społeczne i kulturalne oraz mieszkańców, który zmierza do kreatywnego i racjonalnego wykorzystania miejscowych zasobów niematerialnych i materialnych. (Zob. Blakely, 1994).

Czynniki te można pogrupować według różnorodnych kryteriów np. na czynniki **endogeniczne (wewnętrzne)** oraz **egzogeniczne (zewnętrzne)**. W skład pierwszej grupy czynników wchodzi zasoby własne województwa, powiatu czy też gminy określające możliwości rozwojowe, które można sklasyfikować jako (Strahl (red.), 2006):

- zasoby demograficzne, wśród których wymienia się np. strukturę ludności według wieku, wykształcenia, kwalifikacje zawodowe, więzi społeczne, poziom i warunki życia,
- zasoby z zakresu infrastruktury technicznej, inwestycje zagraniczne, zasobność budżetowa,
- zasoby związane z ekorozwojem, infrastruktura z tego zakresu, jak i świadomość ekologiczna społeczności,
- zasoby w sferze gospodarki regionalnej i lokalnej, tj. baza ekonomiczna, przedsiębiorczość, potencjał innowacyjności, konkurencyjność jednostek samorządu terytorialnego,
- zasoby dotyczące przestrzeni województwa, powiatu czy też gminy, tj. dostępność przestrzeni, uwarunkowania fizjograficzne, ład przestrzenny, a także skuteczność marketingowa przestrzeni.

Czynniki sprawcze o charakterze zewnętrznym, które są efektem procesów takich jak globalizacja, integracja europejska oraz procesy zachodzące w danym kraju to tzw. czynniki egzogeniczne, o których sile i kierunku działania jednostka terytorialna nie ma możliwości decydowania (Korenik, 1999).

Do nowoczesnych czynników rozwoju jednostek samorządu terytorialnego można zaliczyć (Korenik, 1998):

- naukę,
- postęp techniczny,
- nowoczesne style zarządzania,
- informatykę,
- zmiany w strukturze społeczno-gospodarczej,
- procesy kształtujące międzynarodowy podział pracy,

- przekształcenia w rynku wewnętrznym kraju (upodobania konsumentów, nowoczesne wzorce konsumpcyjne itd.).

Za czynniki tradycyjne uważa się warunki i zasoby naturalne, istniejące zainwestowanie regionów, ludność i zasoby siły roboczej i traktuje się je jako stanowiące podstawę rozwoju ekstensywnego, nakładochłonnego, opartego na rosnącym zaangażowaniu poszczególnych zasobów (Korenik, 1998).

Analiza strategii rozwoju lokalnego poszczególnych gmin województwa dolnośląskiego pozwala na wyodrębnienie kilku podstawowych uwarunkowań endogenicznych i egzogenicznych.

Do **uwarunkowań endogenicznych** zaliczyć można (Szółek, 2006):

1. Zasoby dotyczące przestrzeni regionu Dolnego Śląska i gmin wchodzących w jego skład oraz konkurencyjność jednostek samorządu terytorialnego

W dzisiejszych czasach przestrzeń staje się coraz bardziej otwarta, co oznacza, że elementy niektórych zasobów są szczególnie uwrażliwione na działanie czynników zewnętrznych, zlokalizowanych w obszarach sąsiednich. Wrażliwość ta dotyczy naturalnego zjawiska wzrastającej konkurencji, tj. wymywania zasobów (odpływu w inne miejsce). Należy jednak podkreślić, iż konkurencyjność nie może być tylko rywalizacją, ale wiąże się także z kooperacją (zob. Young, 2005). Wobec powyższego można stwierdzić, że bez współpracy wszystkich podmiotów funkcjonujących w regionie trudno będzie oczekiwać, wyraźnych i zadowalających efektów. Jednocześnie konkurencyjność regionów⁵ zawsze ma co najmniej jeden wspólny cel, a mianowicie zatrzymanie zasobów (w tym kapitałowych i ludzkich) na danym obszarze - w tym przypadku na terenie województwa dolnośląskiego i gmin wchodzących w jego skład. Powinno to doprowadzić do zahamowania (lub przynajmniej ograniczenia) darmowego „eksportu” wysokiej jakości zasobów pracy, kapitałów inwestycyjnych i pozostałych szczególnie wartościowych elementów zasobów do innych regionów. Większość specjalistów w zakresie polityki regionalnej uważa, że rozwój regionów

⁵ Przez konkurencyjność regionu rozumie się zespół cech decydujących o atrakcyjności regionu z punktu widzenia lokowania inwestycji lub jako miejsca zamieszkania, także wyraz przewagi technologicznej lub niższych cen produktów i usług wytwarzanych w regionie w porównaniu z innymi regionami.

w polskich warunkach będzie oparty przede wszystkim na czynnikach endogenicznych - zarówno „miękkich” (czynniki jakościowe, niematerialne, infrastruktura społeczna), jak i „twardych” (czynniki ilościowe, materialne, infrastruktura techniczna).

Podstawowym czynnikiem rozwoju przestrzeni społeczno-ekonomicznej Dolnego Śląska pozostaje duże miasto charakteryzujące się zróżnicowaną strukturą gospodarczą (Wrocław, Wałbrzych, Legnica, Jelenia Góra). W związku z tym musi ono m.in. posiadać cechy ośrodka naukowego z odpowiednim zapleczem intelektualnym. Jednak ten potencjał rozwojowy nie będzie mógł być w pełni wykorzystany, jeżeli miasto nie będzie otoczone terenami względnie dobrze rozwiniętymi, przygotowanymi na rozchodzenie się fali innowacji. Przędować będą tylko te obszary zurbanizowane, które mają sprawnie funkcjonujący ośrodek centralny, wspomagany przez otoczenie tworzące zintegrowaną z tym centrum przestrzeń o charakterze gospodarczym. Przestrzeń otaczająca miasto-rdzeń musi być przygotowana na przyjęcie tych elementów struktury społeczno-gospodarczej, które tworzą potencjał tego obszaru. W innym przypadku potencjał ten może osiągnąć stan „masy krytycznej”, stając się barierą rozwojową dla danej jednostki przestrzennej, co w konsekwencji może doprowadzić do zaniku jej prozrostowych funkcji. „Masa krytyczna” w określonych warunkach może objąć wszystkie dziedziny życia społeczno-gospodarczego lub koncentrować się na jednym elemencie gospodarki miasta czy regionu.

2. Potencjał innowacyjny

Należy przy tym pamiętać, że obszar innowacyjny charakteryzuje się zdolnością nie tylko do wytwarzania, absorpcji, ale i do dalszego przetwarzania innowacji pod kątem własnych potrzeb rozwojowych oraz potrzeb lokalnego rynku. Należy również podkreślić fakt, że zmiany spetryfikowanych struktur terytorialnych zachodzą bardzo powoli (w ciągu 10-15 lat). To z kolei wiąże się z tym, że przedsięwzięcia zainicjowane obecnie przyniosą ostateczny efekt po blisko 20 latach. Kumulacja zjawisk rozwojowych ma bowiem ograniczony zasięg przestrzenny, dotyczy obszarów zaliczanych do tzw. systemów innowacyjnych i wzajemnie powiązanych, co jednak nie oznacza automatycznego wyrównywania poziomu rozwoju między tego rodzaju obszarami.

Natomiast do **uwarunkowań egzogenicznych** zaliczyć można (Szołek, 2006):

1. Procesy globalizacji i integracji europejskiej

W lokalizacji procesów globalnych jest charakterystyczne, że kształtują się one w stosunkowo niewielkiej liczbie dość silnie domkniętych układów lokalnych. Należy zatem oczekiwać w niedalekiej przyszłości polaryzacji zjawisk rozwojowych w przestrzeni województwa dolnośląskiego. Efektem tego procesu będzie podział przestrzeni na dwie grupy. Do pierwszej grupy będą się zaliczać obszary silnie rozwinięte (m.in. Wrocław, LGOM), które w wyniku utrzymania swojej przewagi, tj. poprzez kreowanie nowoczesnych i innowacyjnych rozwiązań gospodarczych, staną się jeszcze silniejsze. W drugiej grupie znajdą się obszary słabe, na których dominują zjawiska stagnacji i zacofania (m.in. powiaty sudeckie z wyłączeniem miasta Jelenia Góra). Tak wykształcone układy przestrzenne są mało podatne na zmiany struktury oraz charakteryzują się ograniczoną zmiennością w czasie. W praktyce oznacza to, że bez świadomych i zdecydowanych działań układ taki nie zostanie odwrócony. W literaturze przedmiotu zjawisko to określono mianem „sterytorializowania procesów rozwoju”.

2. Dostęp do środków finansowych w ramach polityki spójności Unii Europejskiej

Tworząc strategię rozwoju lokalnego poszczególnych gmin województwa dolnośląskiego założono, że podmioty polityki ekonomicznej w Polsce będą w ciągu najbliższych lat wykorzystywać środki z budżetów samorządowych oraz środki pochodzące z budżetu państwa, uzupełnione funduszami zewnętrznymi (przede wszystkim z budżetu Unii Europejskiej). Odbiorcy środków muszą być przygotowani na ich przyjęcie nie tylko poprzez umiejętne wykonanie procedur, ale również przez promowanie spodziewanych efektów - jako korzyści dla społeczności większej niż lokalna czy też regionalna. Ostatnie doświadczenia i praktyki wskazują, że tylko społeczności lokalne odpowiednio zorganizowane i zdeterminowane koniecznością osiągnięcia swoich celów mogą otrzymać największe wsparcie finansowe. Ostatecznie można stwierdzić, że o przyszłym sukcesie decydują w pierwszej kolejności działania własne, a następnie, w wyniku pozytywnej oceny ich intensyfikacji i racjonalizacji, można liczyć na zasilenie środkami zewnętrznymi.

Analizując strategie rozwoju lokalnego dużych ośrodków miejskich województwa dolnośląskiego można zauważyć, że powodzenie działań rozwojowych opiera się na dwóch podstawowych filarach: korzyściach zewnętrznych i korzyściach urbanizacyjnych. Korzyści zewnętrzne mogą się pojawić ze względu na samą skalę oddziaływania dużego miasta i są związane z jego rozmiarami. Korzyści urbanizacyjne pojawiają się i intensyfikują wówczas, gdy duży ośrodek miejski ma sprawną sieć infrastrukturalną (dotyczy to wodociągów, kanalizacji, energetyki, telekomunikacji itp.), wydolny system transportowy (w zakresie komunikacji zbiorowej i indywidualnej) oraz wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego.

Wymienione procesy, prawidłowości oraz ustalenia wynikające z diagnozy stanu istniejącego poszczególnym gmin województwa dolnośląskiego zostały wzięte pod uwagę przy wyznaczaniu celów ich strategii rozwojowych oraz w trakcie doboru metod i środków ich realizacji. Oprócz powyższych spostrzeżeń w wyznaczaniu kierunków rozwoju gmin województwa dolnośląskiego uwzględniono także wyzwania społeczne wynikające zarówno z przekształceń w gospodarce, jak i ze zmian cywilizacyjnych występujących w skali globalnej. Do najważniejszych tendencji występujących w regionie należy zaliczyć:

- starzenie się społeczeństwa,
- degradację środowiska naturalnego,
- narastanie patologii społecznych,
- silną presję społeczną na podnoszenie jakości życia.

Sprostanie tym wszystkim wyzwaniom (przestrzennym, gospodarczym i społecznym) wymaga podejmowania trudnych decyzji politycznych zmierzających do rozładowania zarysowujących się na tych płaszczyznach konfliktów celów. Jednak wyzwania te muszą być tak wkomponowane w poszczególne cele strategii, aby w konsekwencji przy ich realizacji problemy były rozwiązywane kompleksowo. Takie założenie powoduje, że przyjęte cele mają formę zintegrowanego zespołu, a każdy z elementów tego zbioru powinien cechować się wielowątkowością. Wyznaczone cele opierają się na sformułowanej misji i wizji, czyli w istocie są odpowiedzią na pytanie o pożądaną stan danej jednostki terytorialnej w dziesięcio czy nawet dwudziestoletnim horyzoncie czasowym.

3. Podejmowane działania a osiągnięcie celów Strategii

3.1 Cel nadrzędny, sfery, cele, priorytety i działania - krótka charakterystyka

Nadrzędny cel *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku* sprowadza się do „podniesienia poziomu życia mieszkańców Dolnego Śląska oraz poprawy konkurencyjności regionu przy respektowaniu zasad zrównoważonego rozwoju”. Droga do tego celu ma prowadzić przez realizację trzech celów w ramach sfery gospodarczej, przestrzennej i społecznej (por. tab. 4).

Tab. 4. Kategorie celów *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*

Cel		Opis
Gospodarczy	Zbudowanie konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki Dolnego Śląska	W ramach tak określonego celu zakłada się osiągnięcie wysokiego i stabilnego tempa wzrostu oraz rozwoju gospodarczego, jak również poprawę konkurencyjności Dolnego Śląska jako regionu atrakcyjnego do inwestowania i długookresowego prowadzenia innowacyjnej działalności gospodarczej, przy wykorzystaniu endogenicznych czynników rozwoju.
Przestrzenny	Zwiększenie spójności przestrzennej i infrastrukturalnej regionu i jego integracja z europejskimi obszarami wzrostu	W ramach tak określonego celu zakłada się stymulowanie i umacnianie integracji przestrzennej oraz infrastrukturalnej Dolnego Śląska z Polską i Unią Europejską oraz wewnątrz regionu, aktywną ochronę wartości przyrodniczych i kulturowych oraz kształtowanie środowiska przyrodniczego Dolnego Śląska w oparciu o zasady ekorozwoju.
Spółeczny	Rozwijanie solidarności społecznej oraz postaw obywatelskich twórczych i otwartych na świat	W ramach tak określonego celu zakłada się stworzenie warunków do poprawy jakości życia, osiągnięcie wysokiego (w skali polskiej i europejskiej) poziomu zaspokojenia potrzeb społecznych, w szczególności w obszarach: socjalnym, edukacyjnym, kulturowym i zdrowotnym.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*, Załącznik do uchwały Nr XLVIII/649/2005 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 30 listopada 2005 r., Wrocław, listopad 2005, s. 43, 47, 55.

Wymienione cele wskazują na trzy kategorie nieustającego wysiłku, niezbędnego by sprostać wyzwaniom otoczenia. Cele te wyznaczają perspektywę oceny stanu istniejącego i zamierzeń rozwojowych. Przenikają wszystkie zasadnicze dziedziny aktywności na Dolnym Śląsku oraz podpowiadają konkretne i wymierne działania służące przyszłości regionu.

W tabelach 5-7 przedstawiono priorytety i działania w ramach celów gospodarczego, przestrzennego i społecznego.

Tab. 5. Priorytety i działania w ramach celu gospodarczego

SFERA GOSPODARCZA		
Cel „gospodarczy”: Zbudowanie konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki Dolnego Śląska		
Priorytet		Działanie
I	Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Dolnego Śląska	1. Wspieranie inwestycji krajowych i zagranicznych. Marketing gospodarczy Dolnego Śląska.
		2. Tworzenie obszarów oraz ośrodków wzrostu i rozwoju.
		3. Wspieranie instytucji otoczenia biznesu.
II	Budowa gospodarki opartej na wiedzy (GOW)	1. Rozwijanie nowoczesnych technik i technologii również w sferze usług oraz umiejętności ich wykorzystania.
		2. Wzmacnianie potencjału innowacyjności.
		3. Wsparcie dla transferu technologii.
III	Wspieranie aktywności gospodarczej na Dolnym Śląsku	1. Wspieranie rozwoju MSP.
		2. Efektywne wykorzystanie zewnętrznych źródeł finansowania przedsięwzięć gospodarczych.
		3. Promowanie produktów regionalnych i ich marketing.
		4. Współpraca gospodarcza w regionie.
		5. Rozszerzanie współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej.
		6. Wspieranie zmian postaw mieszkańców regionu ukierunkowanych na przedsiębiorczość w szczególności mieszkańców dolnośląskich małych miast.
		7. Wspieranie procesu prywatyzacji przedsiębiorstw i nieruchomości będących własnością publiczną.
		8. Wspieranie eksportu i budowanie potencjału kapitału eksportowego i internacjonalizacji dolnośląskich przedsiębiorstw.
		9. Wspieranie integracji i rozbudowy gospodarczej dolnośląskiego potencjału turystycznego oraz uzdrowiskowego i ich promocja.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*, op. cit., s. 43-46.

Tab. 6. Priorytety i działania w ramach celu przestrzennego

SFERA PRZESTRZENNA		
Cel „przestrzenny”: Zwiększenie spójności przestrzennej i infrastrukturalnej regionu i jego integracja z europejskimi obszarami wzrostu		
Priorytet	Działanie	
I	Poprawa spójności przestrzennej regionu	1. Policentryczny rozwój sieci osadniczej oraz tworzenie nowoczesnych rozwiązań funkcjonalnych, przy zachowaniu walorów przyrodniczych, środowiskowych i krajobrazowych.
		2. Rozwój przestrzenny i kształtowanie ładu przestrzennego, w oparciu o WrOM, Aglomerację Funkcjonalną LGOM oraz ośrodki ponadregionalne.
		3. Przeciwdziałanie degradacji obszarów peryferyjnych i zagrożonych marginalizacją.
		4. Kształtowanie układów komunikacyjnych sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi społecznemu i gospodarczemu regionu.
		5. Rozwój i usprawnienie ponadregionalnej infrastruktury komunikacyjnej.
		6. Wspieranie inwestycji infrastrukturalnych związanych z udostępnieniem terenów pod zabudowę mieszkaniową.
II	Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich	1. Podniesienie poziomu życia ludności wiejskiej.
		2. Przekształcanie struktury agrarnej.
		3. Wykształcenie nowej koncepcji wsi - rozwój pozarolniczej aktywności mieszkańców terenów wiejskich i wykształcenie nowych funkcji dla tych terenów.
		4. Zwiększanie potencjału produkcji leśnej.
		5. Wspieranie działalności na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania.
		6. Modernizacja i rozwój infrastruktury technicznej wychodząca naprzeciw wymogom funkcji gospodarczych oraz edukacyjnych.
III	Poprawa ładu przestrzennego, harmonijności struktur przestrzennych	1. Kształtowanie atrakcyjnych form różnorodnych zespołów zabudowy, w tym rewitalizacja obszarów zdegradowanych.
		2. Rozwój współpracy międzynarodowej w zakresie planowania przestrzennego, współpracy między regionami i jednostkami lokalnymi. Intensyfikacja współpracy województwa dolnośląskiego z krajami czeskimi w dziedzinie transgranicznych połączeń komunikacyjnych.
		3. Ochrona dziedzictwa kulturowego.
IV	Zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego społeczeństwa i gospodarki	1. Poprawa jakości powietrza atmosferycznego.
		2. Poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych ich ochrona oraz ochrona ich zlewni.
		3. Ograniczenie negatywnego oddziaływania odpadów komunalnych i przemysłowych na środowisko.
		4. Podniesienie jakości gleb zdegradowanych i zrehabilitowanych.
		5. Ochrona zasobów naturalnych poprzez ich racjonalne wykorzystanie.
		6. Utrzymanie i ochrona obszarów o wysokich walorach przyrodniczych, podniesienie różnorodności biologicznej i krajobrazowej.

		7. Prognozowanie, reagowanie i likwidacja skutków nadzwyczajnych zagrożeń dla zdrowia, życia, mienia i środowiska.
		8. Propagowanie wiedzy ekologicznej.
		9. Zapewnienie ochrony przeciwpowodziowej i zwiększenie retencji wód, w szczególności poprzez zapewnienie realizacji „Programu dla Odry - 2006”.
		10. Zapewnienie warunków przestrzennych i odpowiednich warunków ekologicznych dla utrzymania i rozwoju funkcji uzdrowiskowych.
		11. Monitoring wszystkich elementów środowiska.
		12. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie ochrony środowiska przed zagrożeniami.
V	Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego regionu	1. Rozbudowa i modernizacja krajowego systemu przesyłowego na terenie regionu.
		2. Rozbudowa i modernizacja sieci rozdzielczej.
		3. Wykorzystanie źródeł energii odnawialnej z preferencją dla elektrowni wodnych.
		4. Rozbudowa i modernizacja krajowego układu sieci gazowej wysokiego ciśnienia.
		5. Sukcesywna gazyfikacja terenów osadniczych.
		6. Zapewnienie strategicznej rezerwy systemu gazowniczego.
		7. Rozbudowa i modernizacja systemów grzewczych oraz alternatywnych źródeł ciepła.
		8. Włączenie sieci infrastrukturalnych w układy europejskie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*, op. cit., s. 47-54.

Tab. 7. Priorytety i działania w ramach celu społecznego

SFERA SPOŁECZNA		
Cel „społeczny”: Rozwijanie solidarności społecznej oraz postaw obywatelskich twórczych i otwartych na świat		
Priorytet	Działanie	
I	Integracja społeczna i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu	1. Integracja i wsparcie osób niepełnosprawnych oraz innych grup społecznych pozbawionych możliwości samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie.
		2. Doskonalenie i tworzenie systemów opieki nad dzieckiem i rodziną. Wsparcie dzieci i młodzieży oraz wychowanków domów dziecka dotkniętych sieroctwem, w tym sieroctwem społecznym.
		3. Aktywizacja społeczna i opieka nad osobami starszymi.
		4. Wyrównywanie szans kobiet i mężczyzn.
		5. Redukowanie zjawiska ubóstwa ze szczególnym uwzględnieniem obszarów regionu dotkniętych bezrobociem strukturalnym. Przeciwdziałanie marginalizacji społecznej i bezdomności.
		6. Profilaktyka uzależnień.
		7. Promowanie innowacyjnych metod i technik rozwiązywania problemów z zakresu polityki i profilaktyki społecznej.

		<p>8. Stworzenie i uruchomienie mechanizmów tworzących atrakcyjne warunki pierwszego zatrudnienia.</p> <p>9. Wdrażanie planów działań na rzecz wzrostu zatrudnienia przy wykorzystaniu partnerstwa społecznego. Promocja zatrudnienia socjalnego i spółdzielczości socjalnej.</p> <p>10. Tworzenie i promowanie mechanizmów w zakresie elastycznych i aktywnych form zatrudnienia, przeciwdziałających wykluczeniu z rynku pracy.</p>
II	Umacnianie społeczeństwa obywatelskiego, rozwój kultury	<p>1. Optymalizacja infrastruktury kulturalnej, zwiększenie aktywności społecznej w obszarze kultury.</p> <p>2. Ochrona dziedzictwa cywilizacyjnego. Rozwój tożsamości regionalnej.</p> <p>3. Kreowanie opinii społecznej pozbawionej negatywnych stereotypów w odniesieniu do osób dotkniętych marginalizacją społeczną.</p> <p>4. Wsparcie i promocja postaw prospołecznych oraz lokalnych inicjatyw społecznych na zasadach pomocniczości i partnerstwa.</p> <p>5. Aktywizacja społeczności lokalnych, w szczególności z terenów wiejskich i małych ośrodków miejskich.</p> <p>6. Umacnianie i rozwój współpracy administracji publicznej z organizacjami sektora pozarządowego.</p>
III	Poprawa jakości i efektywności systemu edukacji i badań naukowych	<p>1. Podniesienie jakości kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli i osób prowadzących szkolenia, promowanie aktywizujących metod edukacji.</p> <p>2. Zapewnienie powszechnego dostępu do technologii informacyjno-komunikacyjnych.</p> <p>3. Zwiększenie liczby studiujących na kierunkach matematyczno-przyrodniczych i technicznych.</p> <p>4. Kształtowanie drożnego systemu edukacyjnego umożliwiającego kształcenie ciągłe.</p> <p>5. Dostosowanie oferty edukacyjnej do faktycznych potrzeb indywidualnych odbiorców i rynku pracy.</p> <p>6. Rozwijanie kompetencji i umiejętności potrzebnych dla społeczeństwa wiedzy oraz postaw innowacyjnych.</p> <p>7. Rozwijanie przedsiębiorczości poprzez promowanie inicjatywy i kreatywności w procesie kształcenia.</p> <p>8. Współuczestnictwo w tworzeniu europejskiej przestrzeni edukacyjnej i przestrzeni wiedzy.</p> <p>9. Wzmocnienie powiązań edukacji z gospodarką, nauką oraz środowiskiem lokalnym; rozwój procesu uspołecznienia edukacji.</p> <p>10. Koordynacja kierunków kształcenia i szkolenia bezrobotnych i osób poszukujących pracy z potrzebami rynku pracy.</p> <p>11. Zwiększenie zakresu informacji i jakości poradnictwa zawodowego. Rozwijanie systemu preorientacji zawodowej.</p>
IV	Stałe podnoszenie stanu bezpieczeństwa i zdrowia mieszkańców województwa	<p>1. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego - zwiększenie poczucia bezpieczeństwa ludności.</p> <p>2. Wspieranie działań skierowanych przeciw patologiom społecznym, wypracowanie skutecznych form współpracy obywateli z policją oraz współpracy sąsiedzkiej w środowisku zamieszkania.</p> <p>3. Poprawa bezpieczeństwa w ruchu drogowym.</p>

		4. Zmniejszenie narażenia ludności na czynniki szkodliwe w środowisku życia, pracy i nauki.
		5. Zwiększanie aktywności samorządów, organizacji i stowarzyszeń w rozwoju i promowaniu sportu, rekreacji i aktywnego trybu życia. Szkolenie kadr.
		6. Zwiększenie skuteczności zapobiegania, wczesnego wykrywania i leczenia chorób oraz zapobieganie i leczenie uzależnień.
		7. Zapewnienie dostępu do specjalistycznych świadczeń zdrowotnych wykonywanych w najbardziej optymalny i efektywny sposób.
		8. Promocja zdrowia psychicznego oraz zapobieganie występowaniu zaburzeń psychicznych.
		9. Rozwój systemu opieki nad kobietami w ciąży i noworodkami.
		10. Rozwój usług opiekuńczych dla osób starszych, częściowo zastępujących system ochrony zdrowia.
V	Aktywna polityka rynku pracy oraz wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich	1. Rozwój umiejętności powiązany z potrzebami regionalnego rynku pracy identyfikowanymi w oparciu o badania i analizy tego rynku.
		2. Wspieranie procesów restrukturyzacyjnych.
		3. Promocja samozatrudnienia.
		4. Zwiększanie dostępu do zatrudnienia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*, op. cit., s. 55-66.

Działania służące realizacji celów gospodarczego, przestrzennego i społecznego rozwoju Dolnego Śląska opisano w trzynastu priorytetach. Układają się one w trzy sfery:

- 1) gospodarczą,
- 2) przestrzenną,
- 3) społeczną.

Takie ujęcie publicznej przestrzeni zapewnia dużą przejrzystość i łatwość odnalezienia oraz identyfikacji problemów z różnych obszarów aktywności, a także powiązanie ich z celami stawianymi w Strategii.

3.2 Osiągnięcie celów w latach 2005-2009

3.2.1 Sfera gospodarcza

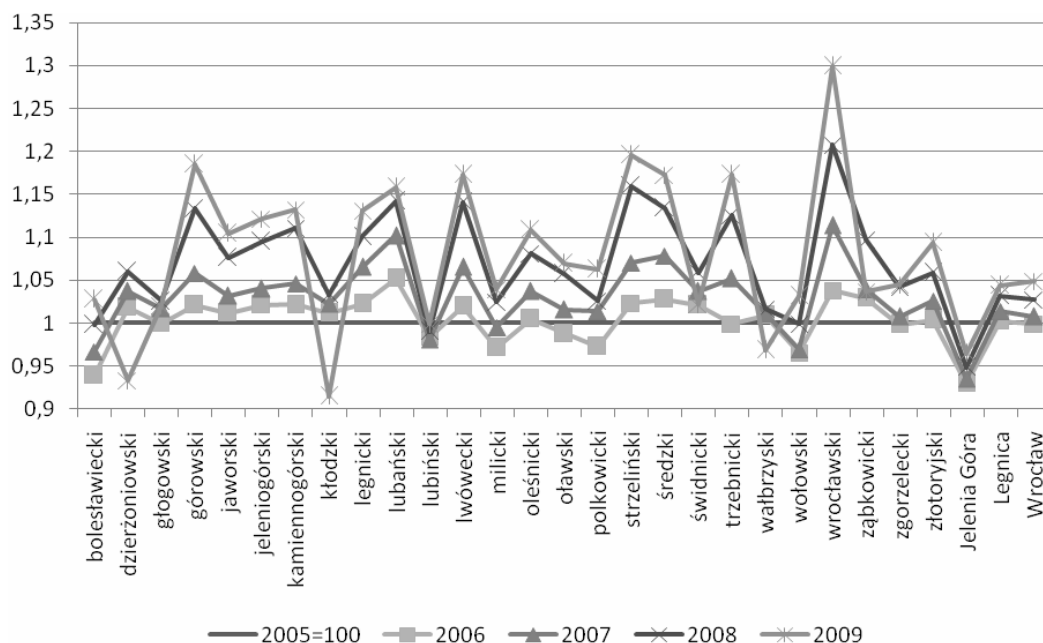
Priorytety:

I. Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Dolnego Śląska

II. Budowa gospodarki opartej na wiedzy (GOW)

III. Wspieranie aktywności gospodarczej na Dolnym Śląsku

Jednym z zadań w zakresie **wspierania aktywności gospodarczej**, wynikającym ze *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*, jest wspomaganie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, a co za tym idzie wspieranie aktywności gospodarczej w regionie. Tempo tych przekształceń było wyższe niż w kraju. Ogólna liczba podmiotów na obszarze Dolnego Śląska w latach 2005-2009 wzrosła o ok. 4,7%, dla całej Polski wskaźnik ten wyniósł 3,5%. Największy przyrost podmiotów gospodarczych w województwie dolnośląskim miał miejsce w podregionie wrocławskim, w którym wyniósł on aż 15%. W strukturze powiatów w tym okresie największe wzrosty ilości podmiotów gospodarczych zanotowały powiaty: wrocławski (prawie o 30%), strzeliński (o 19,6%), górowski (o 18,5%), lwówecki (o 17,3%) oraz średzki i trzebnicki (o ponad 17%).

Ryc. 1. Dynamika przyrostu liczby podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON według powiatów (31.12.2005 r. = 100)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Najmniejszą aktywność wykazywały powiaty kłodzki, dzierżoniowski, wałbrzyski i lubiński (por. ryc. 1). Analiza dynamiki wzrostu liczby podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON wskazuje na szczególne zachowania w powiecie kłodzkim i dzierżoniowskim. W powiatach kłodzkim i dzierżoniowskim w okresie 2005-2008 następował powolny wzrost liczby podmiotów, jednakże w 2009 r. miało miejsce głębokie załamanie. Liczba podmiotów w powiecie dzierżoniowskim pomiędzy 2008 r. a 2009 r. spadła o 1303 jednostek (tj. o 12%), natomiast w powiecie kłodzkim o 2193 (o 11,4%). Sukcesywny wzrost dynamiki liczby podmiotów w największym stopniu następował w powiecie wrocławskim. Powiat lubiński we wszystkich badanych latach miał praktycznie niezmienną liczbę podmiotów. Wynika to m.in. z niezmiennego układu rynku w tym obszarze zdominowanego przez podmioty LGOM. Dla miast powiatowych województwa dolnośląskiego dynamika przyrostu liczby podmiotów wykazuje niewielką tendencję rosnącą, przy czym w Jeleniej Górze dynamika wzrostu liczby podmiotów była najniższa spośród miast powiatowych w regionie.

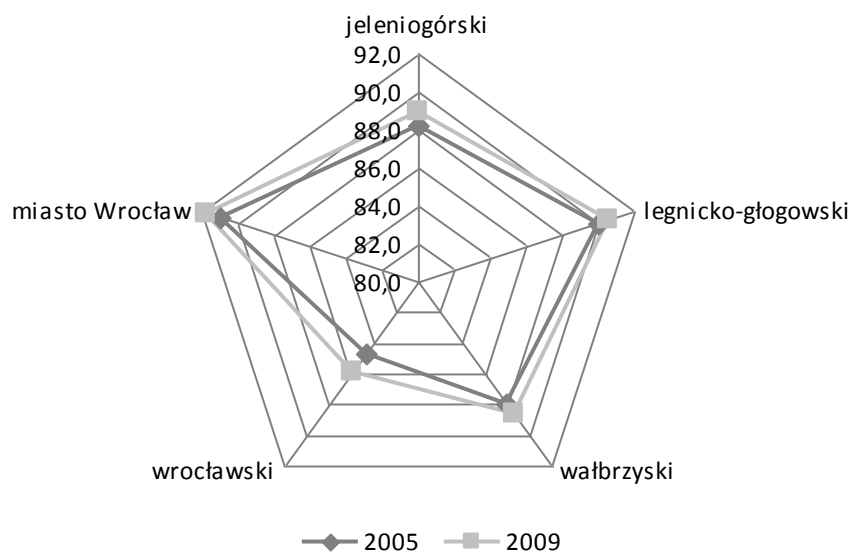
Podstawę gospodarki województwa dolnośląskiego stanowią najmniejsze podmioty zarejestrowane w systemie REGON, zatrudniające do 9 osób. Strategiczna pozycja małych podmiotów na rynku regionu - 95,8% ogółu podmiotów w 2009 r. i niewielki spadek ich udziału w stosunku do 2005 r. o 0,1% - wskazuje na realizację w dużym stopniu *Priorytetu III* sfery gospodarczej Strategii: *Wspieranie aktywności gospodarczej na Dolnym Śląsku* w zakresie działań: Wspieranie rozwoju MŚP, Wspieranie zmian postaw mieszkańców regionu ukierunkowanych na przedsiębiorczość, w szczególności mieszkańców dolnośląskich małych miast. Potencjał małej przedsiębiorczości w województwie potwierdza również realizację *Priorytetu V* ze sfery społecznej: *Aktywna polityka rynku pracy oraz Wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich poprzez działania nastawione na promocję samozatrudnienia oraz zwiększanie dostępu do zatrudnienia*.

Mikroprzedsiębiorstwa decydują o endogenicznych możliwościach rozwoju społeczno-gospodarczego regionu, odzwierciedlają poziom aktywności użytkowników wewnętrznych danej przestrzeni i ich determinację. W podregionach województwa dolnośląskiego w latach 2005-2009 według stanu na 31 grudnia, udział podmiotów zatrudniających do 9 osób wahał się w wąskim przedziale od 95,8% do 96,3%. Przy czym tendencja w większości powiatów była rosnąca z wyjątkiem powiatów dzierzoniowskiego i głogowskiego oraz wszystkich miast na prawach powiatu.

Duże firmy zatrudniające powyżej 50 osób stanowiły stosunkowo niewielki odsetek ogółu firm, średnio ich udział wynosił w latach 2005-2009 tylko 0,8%. Udział dużych firm szczególnie widoczny był w powiatach: polkowickim i wołowskim. Duże firmy decydują o zewnętrznych możliwościach rozwoju społeczno-gospodarczego województwa oraz o zasięgu pełnionych przez województwo funkcji.

Istotą zmian, do których dąży się wdrażając Strategię, jest przekształcenie struktury sektorowej gospodarki i ukierunkowanie jej na rozwój w oparciu o nowoczesne technologie, wiedzę i informatyzację. Wyrazem tego w sferze gospodarczej Strategii jest *Priorytet II Budowa gospodarki opartej na wiedzy* oraz w sferze przestrzennej *Priorytet I Poprawa spójności przestrzennej regionu*. W nowoczesnej, dobrze rozwiniętej gospodarce nacisk jest położony przede wszystkim na **rozwój trzeciego sektora gospodarki (sektora usług)**.

Województwo dolnośląskie spełnia ten warunek, średnia zaangażowania gospodarki regionu w tym sektorze w latach 2005-2009 przewyższała udział tego sektora według wartości średniej dla Polski o około 2%. W przestrzeni podregionów szczególnie wysoki udział trzeciego sektora w ciągu tego okresu był widoczny we Wrocławiu (por. ryc. 2).

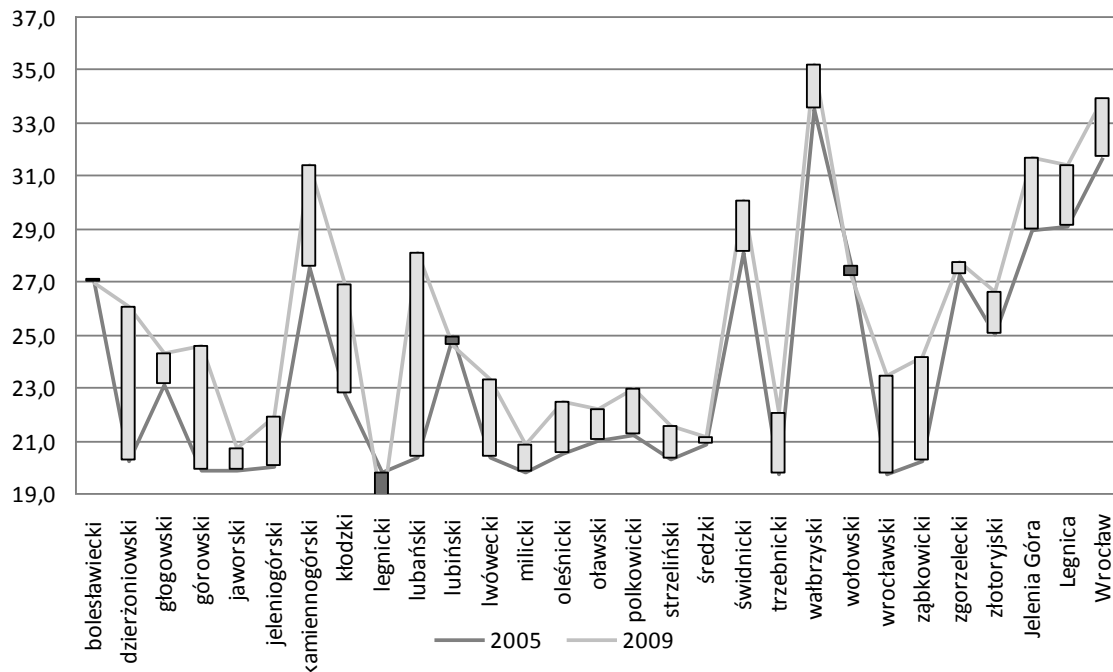

Ryc. 2. Udział sektora usług mierzony liczbą podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON według podregionów w latach 2005 i 2009, stan na 31 grudnia (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Niski poziom udziału trzeciego sektora towarzyszył podregionowi wrocławskiemu, pozostawał on na poziomie ok. 85%. W strukturze powiatów analizowany sektor staje się istotnym elementem gospodarek miast powiatowych oraz powiatów: zgorzeleckiego, wałbrzyskiego i lubińskiego. W latach 2005-2009 najniższy udział sektora trzeciego pozostawał w powiatach: jaworskim, legnickim, oleśnickim i trzebnickim.

Analizując strukturę sektora trzeciego należy wskazać jego podział na usługi niższego i wyższego rzędu. **Usługi wyższego rzędu** to takie, które determinują w istotny sposób rozwój gospodarki regionu, wiążą się z **wprowadzaniem gospodarki opartej na wiedzy, kreatywnej oraz zaawansowanej technologicznie** (por. ryc. 3).

Ryc. 3. Udział podmiotów z sektora usług wyższego rzędu w ogólnej liczbie podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON według powiatów w latach 2005 i 2009 z wizualizacją zmian, stan na 31 grudnia (w %)

Uwaga: biały słupek - wzrost , czarny słupek - spadek

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

W przestrzeni powiatów w latach 2005-2009 udział usług wyższego rzędu⁶ mierzony liczbą podmiotów zmieniał się w istotny sposób. W czterech powiatach (bolesławieckim, legnickim, lubińskim i wołowskim) nastąpił spadek udziału tego segmentu, największy w powiecie legnickim. Z kolei największy przyrost zanotowano w powiecie lubańskim, wyniósł on 7,7% (głównie pomiędzy rokiem 2005 i 2006 o 5,1%), istotne zmiany pozytywne nastąpiły również w powiatach dzierżoniowskim, górowskim, kłodzkim, ząbkowickim, wrocławskim i kamiennogórskim. W miastach na prawach powiatu przyrost udziału sektora usług wyższego rzędu był dużo niższy, jednakże to właśnie one przodowały w zakresie udziału sektora usług wyższego rzędu na terenie województwa dolnośląskiego. Według stanu na koniec 2009 r.: Jelenia Góra 31,7%, Legnica 31,4% i Wrocław 33,9%. Najwyższa wartość

⁶ Do usług wyższego rzędu na potrzeby badania zaliczono sekcje J, K L i M według PKD.

została uzyskana według danych na 31 grudnia 2009 r. przez powiat wałbrzyski 35,2%. Wysoki udział sektora usług wyższego rzędu pozostawał również w powiatach kamiennogórskim 31,4% i świdnickim 30%.

Wśród podregionów województwa dolnośląskiego udział sektora usług wyższego rzędu w poszczególnych latach był najwyższy we Wrocławiu, zmieniał on się od 31,7% w 2005 r. do 33,9% w 2009 r., przy czym w 2007 r. widoczny był istotny spadek udziału. W najmniejszym stopniu usługi wyższego rzędu były obecne w podregionie wrocławskim - w 2009 r. było to 22,6%. W całym województwie dolnośląskim w tym okresie udział ten wzrósł o 2,2% i w 2009 r. ukształtował się na poziomie prawie 29%. Oznacza to dużą nadwyżkę w porównaniu ze średnim udziałem tego sektora w Polsce (w 2009 r. 24,1%).

Szybkie tempo rozwoju w województwie dolnośląskim sektora usług wyższego rzędu świadczy o intensywnym ukierunkowaniu gospodarki regionu na wzrost oparty na wiedzy, technice i technologii.

Tab. 8. Udział poszczególnych sektorów w gospodarce województwa (przekrój podregionów według podmiotów gospodarki narodowej) w latach 2005-2009, stan na 31 grudnia (w %)

Sektor	Podregiony	2005	2006	2007	2008	2009
I	Jeleniogórski	3,0	3,0	3,0	2,9	2,9
	Legnicko-głogowski	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4
	Wałbrzyski	2,4	2,4	2,5	2,6	2,7
	Wrocławski	4,2	4,3	4,1	4,0	3,9
	Miasto Wrocław	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7
II	Jeleniogórski	8,8	8,7	8,4	8,2	8,2
	Legnicko-głogowski	7,5	7,4	7,3	7,0	7,1
	Wałbrzyski	9,7	9,5	9,3	8,9	8,8
	Wrocławski	11,1	10,9	10,6	10,3	10,2
	Miasto Wrocław	8,5	8,3	8,1	7,8	7,7
III	Jeleniogórski	88,2	88,3	88,6	88,9	88,9
	Legnicko-głogowski	90,0	90,1	90,2	90,5	90,5
	Wałbrzyski	87,9	88,1	88,2	88,5	88,5
	Wrocławski	84,7	84,8	85,2	85,8	85,9
	Miasto Wrocław	90,9	91,1	91,3	91,6	91,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

W przekrojach sektorów gospodarki województwa dolnośląskiego widoczna jest tendencja do zmian ukierunkowanych na rozwój nowoczesnej gospodarki. Zmiany te nie następują w sposób skokowy są one raczej wyrazem następującego procesu przekształceń społeczno-gospodarczych. Istotnym elementem tych zmian pozostaje obniżanie, z wyjątkiem podregionu wałbrzyskiego, udziału pierwszego sektora gospodarki na rzecz trzeciego (por. tab. 8). W drugim sektorze podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON w analizowanym okresie zmniejszały w niewielkim stopniu swój udział.

Na obszarze województwa dolnośląskiego w latach 2005-2009 podział pomiędzy sektorami kształtował się na poziomie: pierwszy sektor średnio ok. 2,2; drugi sektor ok. 8,8%; trzeci sektor ok. 89%. W odniesieniu do danych z regionu Polska struktura sektorowa wyglądała nieco inaczej: 2,6%; 10% i 87,2%.

Potwierdzeniem przemian zachodzących w gospodarce województwa są zmiany układu **podmiotów prowadzonych przez osoby fizyczne**, w przypadku których liczba podmiotów w trzecim sektorze również dominuje w sposób wyraźny nad pozostałymi. Wyraźną przewagę w układzie powiatów w zakresie trzeciego sektora widać w powiatach zgorzeleckim, wałbrzyskim (jednak w obydwu przypadkach udział ten w latach 2005-2008 spadał) oraz w Legnicy (w 2008 r. również zaznaczał się niewielki spadek udziału). W najmniejszym stopniu trzeci sektor był obecny w powiatach: kamiennogórskim oraz lwóweckim. W przypadku podregionów województwa dolnośląskiego udział trzeciego sektora w ogólnej liczbie podmiotów prowadzonych przez osoby fizyczne w największym stopniu widoczny był w podregionie legnicko-głogowskim 79,2% (w 2008 r.), przy czym od 2005 r. wartość tego wskaźnika stopniowo zmniejszała się, co świadczy z jednej strony o koncentracji działalności wokół dużych podmiotów, z drugiej strony wynikało to ze światowego kryzysu gospodarczego, kiedy to część podmiotów będących własnością osób fizycznych nie wytrzymała konkurencji z globalnymi firmami. Najszybszą dynamikę wzrostu zanotowano w podregionie wrocławskim, co jest jednym z symptomów kształtowania się obszaru metropolitalnego Wrocławia. Przeciętnie na obszarze województwa dolnośląskiego wskaźnik wyniósł w 2005 r. 78%, w następnych latach wielkość ta spadała i w 2008 r. zatrzymała się na poziomie 77,6%.

W tym okresie osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą w zakresie usług wyższego rzędu w regionie stanowiły ok. 1/5 ogółu wszystkich podmiotów prowadzonych przez osoby fizyczne. Udział podmiotów prowadzonych przez osoby fizyczne oferujących usługi związane z nowoczesnymi technologiami, wiedzą, innowacjami i kreatywnością wzrastał. Jednocześnie w podregionach następowała silna dywersyfikacja udziału sektora usług wyższego rzędu. W ciągu całego badanego okresu najniżej zaopatrzonej w tym zakresie pozostawał podregion wałbrzyski, niewiele większe wielkości notowano w podregionach wrocławskim i jeleniogórskim. Znaczna przewaga liczby podmiotów osób fizycznych pozostawała w podregionie legnicko-głogowskim. Zdecydowanie w województwie dolnośląskim zaznacza się pozycja miasta Wrocławia, przewaga tego obszaru w liczbie podmiotów osób fizycznych, w stosunku do podregionu wałbrzyskiego, sięgała 10 punktów procentowych.

W ramach dalszej analizy dla przybliżenia stopnia osiągnięcia priorytetów sfery gospodarczej zbudowano miarę syntetyczną **aktywności gospodarczej przedsiębiorstw w województwie**. Do budowy tej miary wykorzystano następujące zmienne cząstkowe:

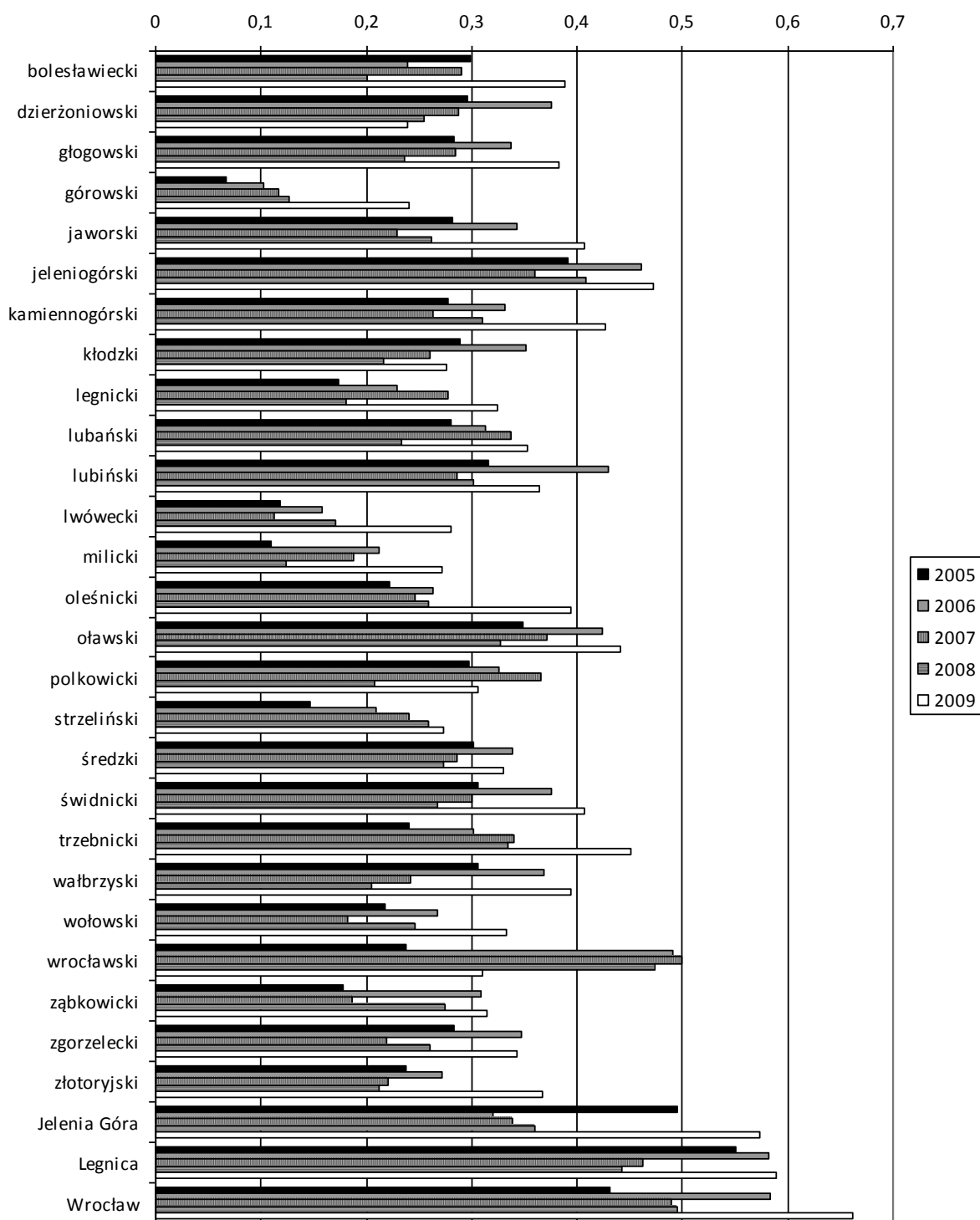
1. Przedsiębiorstwa zatrudniające od 0 do 9 pracowników na 1 tys. ludności.
2. Podmioty nowo zarejestrowane netto (różnica między podmiotami nowo zarejestrowanymi a podmiotami wyrejestrowanymi) na 10 tys. ludności.
3. Pracujący na 1 tys. ludności.
4. Rentowność sprzedaży przedsiębiorstw zatrudniających od 10 do 49 pracowników.
5. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 9 pracowników, na 1 przedsiębiorstwo.

Miara obrazuje bieżącą aktywność przedsiębiorstw, włączając - w miarę dostępności odpowiednich danych statystycznych - mikroprzedsiębiorców (zatrudniających od 0 do 9 pracowników), którzy często są pomijani w opracowaniach traktujących o rozwoju regionalnym i lokalnym. Zgodnie ze Strategią (*Priorytet III: Wspieranie aktywności gospodarczej na Dolnym Śląsku*) miara uwzględnia podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej.

Aktywność zwłaszcza małych i mikroprzedsiębiorstw jest w znacznym stopniu związana z zasobami endogenicznymi poszczególnych jednostek lokalnych (gmin, miast i powiatów). Wśród tych zasobów szczególne znaczenie mają zasoby ludzkie, angażowane jako pracodawcy lub pracownicy przedsiębiorstw. Dynamiczny rozwój mikro i małych przedsiębiorstw ma bezpośrednie przełożenie na kondycję społeczno-ekonomiczną jednostek samorządu terytorialnego. Działalność małych przedsiębiorców wpływa stabilizująco, także w czasach kryzysów i załamań gospodarczych, gdy podmioty średnie i duże w tym z udziałem kapitału zagranicznego przenoszą swe oddziały, kierując się głównie motywami kosztowymi, a upadek lub likwidacja dużych i średnich podmiotów wiąże się z utratą pracy przez znaczny odsetek pracujących.

Uzyskane wyniki dla roku bazowego 2005 oraz kolejnych lat 2006-2009 przedstawiono na rysunku 4. Należy podkreślić, iż wartość wskaźnika pokazuje pozycję powiatu na tle pozostałych w danym roku, stąd wartości z poszczególnych lat są miarą względną uzależnioną od wyników (minimalnego i maksymalnego) osiągniętych przez pozostałe jednostki terytorialne.

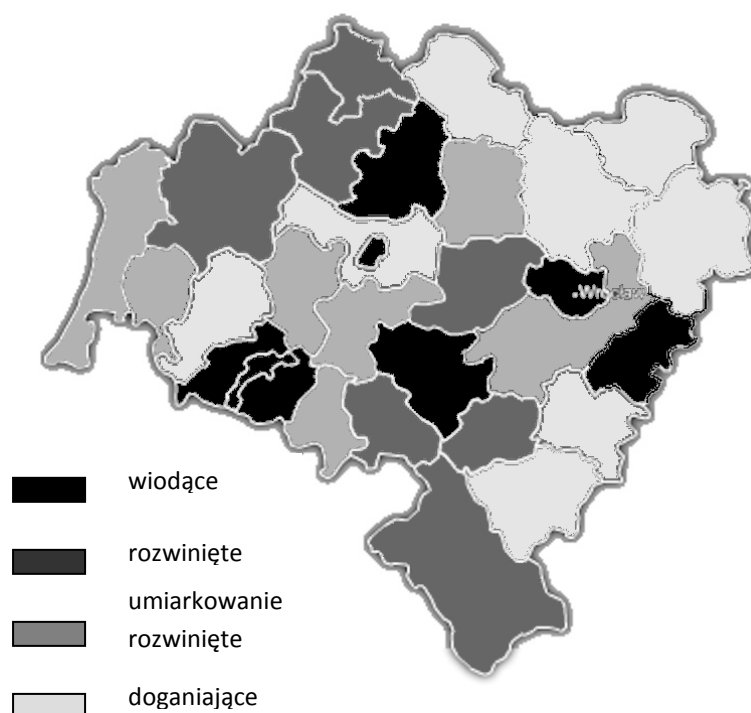
Ryc. 4. Powiaty według wartości syntetycznej miary aktywności gospodarczej przedsiębiorstw w latach 2005-2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

W latach 2007 i 2008 nastąpiło koniunkturalne pogorszenie wyników w zakresie aktywności gospodarczej przedsiębiorstw w części powiatów w województwie; było to w dużej mierze konsekwencją światowego załamania gospodarczego. Przy czym załamanie to, w odniesieniu do aktywności gospodarczej przedsiębiorstw na Dolnym Śląsku, na tle Europy nie było silne, co więcej w 2009 r. notowano poprawę wyników. Świadczy to o stosunkowo dobrej kondycji przedsiębiorstw tworzących gospodarkę województwa dolnośląskiego.

Powiaty, w których odnotowano największe pozytywne różnice w badanym okresie w zakresie uporządkowania w badanej grupie to: trzebnicki, oleśnicki i kamiennogórski. Największą stabilność w zakresie pozycji w uporządkowaniu zachowywały powiaty: Wrocław, Legnica, jeleniogórski, milicki i oławski. Powiaty, które zanotowały zdecydowaną poprawę pozycji w rankingu w latach spowolnienia gospodarczego 2007-2008 to: oleśnicki, strzeliński, trzebnicki i wrocławski.

Na rysunku 5 przedstawiono wartości miary osiągnięte w 2005 r. w podziale na grupy powiatów: wiodących, rozwiniętych, umiarkowanie rozwiniętych i doganiających.

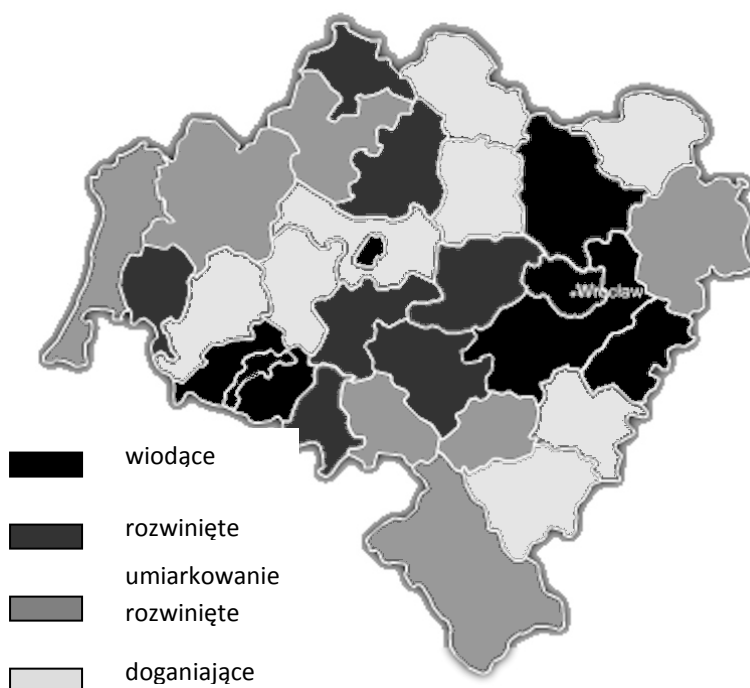

Ryc. 5. Wskaźnik syntetyczny - aktywność gospodarcza przedsiębiorstw w powiatach w 2005 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

W grupie jednostek wiodących oprócz miast na prawach powiatu (Wrocław, Legnica i Jelenia Góra) znalazły się powiaty: jeleniogórski, lubiński, świdnicki i oławski. Do grupy rozwiniętych zaliczono powiaty: bolesławiecki, polkowicki, głogowski, średzki, kłodzki, dzierżoniowski i wałbrzyski.

Na rysunku 6 przedstawiono uśrednioną pozycję powiatów w zakresie aktywności gospodarczej przedsiębiorstw z lat 2006-2009. Tym samym rysunki 5 i 6 umożliwiają porównanie aktywności w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem małych przedsiębiorstw, w latach 2006-2009 w stosunku do roku bazowego 2005, w którym przyjęto Strategię (w miesiącu listopadzie). W okresie wdrażania Strategii (2006-2009) wśród powiatów wiodących pozostały miasta na prawach powiatu: Wrocław, Legnica i Jelenia Góra, znalazły się wśród nich także: jeleniogórski, oławski oraz trzebnicki i wrocławski.

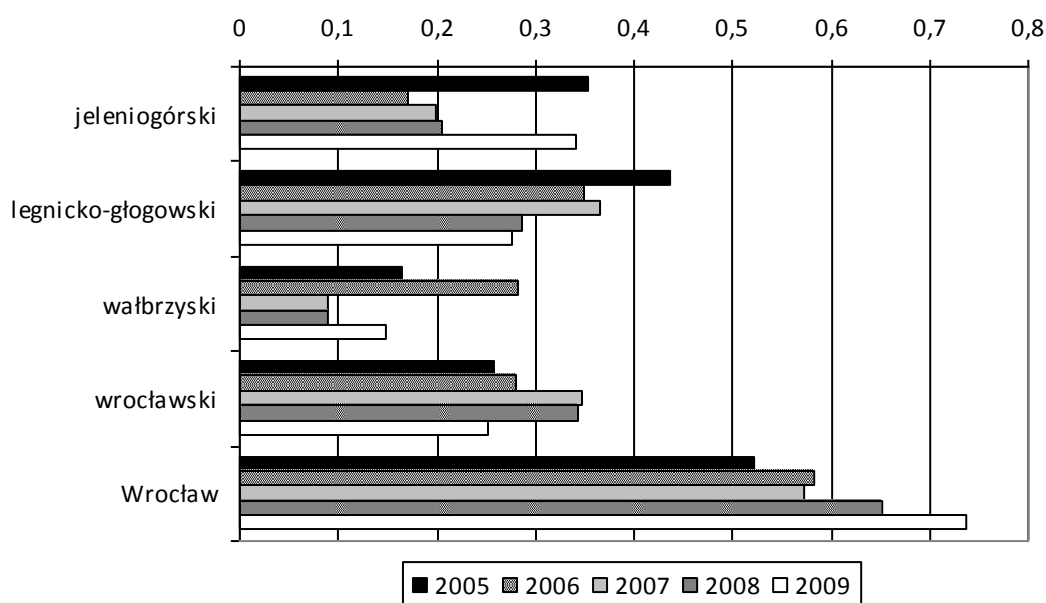

Ryc. 6. Wskaźnik syntetyczny - aktywność gospodarcza przedsiębiorstw w powiatach średnia z lat 2006-2009 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Aktywne przedsiębiorstwa w znacznym stopniu skupiały się w kształtującym się WrOM, pasie środkowym (powiaty świdnicki i jaworski) oraz obszarze oddziaływania miasta Jeleniej Góry, a także powiatach kamiennogórskim i lubańskim. W ramach LGOM obszarem aktywności było również miasto Legnica, niestety nie zaobserwowano przenoszenia aktywnych impulsów na teren powiatu legnickiego; stosunkowo wysokie wartości miary uzyskały również powiaty lubiński i głogowski.

Miarę aktywności gospodarczej policzono również dla podregionów. Wyniki przedstawiono na rysunku 7. Najwyższe wartości w badanym okresie uzyskiwał podregion Wrocław, co więcej aktywność i kondycja wrocławskich przedsiębiorstw uległa w badanym okresie poprawie. Drugie miejsce w latach 2005-2007 zajmował podregion legnicko-głogowski; jednakże w badanym okresie, a w szczególności w latach 2008-2009, podregion ten tracił na tle całej grupy. W 2008 r. pozycję drugą osiągnął podregion wrocławski, a w 2009 r. na drugie miejsce wysunął się podregion jeleniogórski.

Ryc. 7. Aktywność gospodarcza przedsiębiorstw - miara syntetyczna dla podregionów w latach 2005-2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Pozycja podregionu wrocławskiego była stosunkowo mocna w latach 2007-2008, niestety w 2009 r. zanotowano silną tendencję spadkową (w stosunku do zmian w pozostałych podregionach). Natomiast podregion wałbrzyski, z wyjątkiem 2006 r., zajmował ostatnie miejsce w uporządkowaniu.

W ramach *Priorytetu III Wspieranie aktywności gospodarczej na Dolnym Śląsku*, działania Wspieranie procesu prywatyzacji przedsiębiorstw i nieruchomości będących własnością publiczną w latach 2005-2009 w regionie sprywatyzowano metodą bezpośrednią trzy przedsiębiorstwa, tym samym ilość podmiotów sprywatyzowanych tą metodą od 1 sierpnia 1990 r. wzrosła do 204, co stanowiło 9,7% tego typu podmiotów w skali Polski.

W tabeli 9 przedstawiono dynamikę zmian ilości podmiotów prywatnych przypadających na 1 podmiot publiczny w poszczególnych podregionach Dolnego Śląska w latach 2005-2009. Najwięcej podmiotów prywatnych na 1 podmiot publiczny według stanu na koniec 2009 r. przypadało we Wrocławiu. Na 31 grudnia 2005 r. wiodącą pozycję miał podregion legnicko-głogowski, a drugie miejsce zajmował podregion wrocławski.

Tab. 9. Ilość podmiotów prywatnych przypadających na 1 podmiot publiczny według podregionów w latach 2005-2009, stan na 31 grudnia

Podregion/ województwo	2005	2006	2007	2008	2009
Jeleniogórski	16,23	15,00	14,49	16,60	16,99
Legnicko-głogowski	28,67	27,33	25,38	25,84	26,30
Wałbrzyski	11,02	10,71	10,53	14,27	12,96
Wrocławski	23,96	23,74	24,65	27,81	28,74
Wrocław	18,64	18,65	18,87	26,74	30,26
Województwo	16,86	16,34	16,18	20,42	20,81

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Biorąc pod uwagę bezwzględny średni przyrost podmiotów publicznych w latach 2006-2009 w stosunku do bazowego 2005 r. najwięcej nowych podmiotów zostało zarejestrowanych w podregionie jeleniogórskim (ok. 177), drugie miejsce zajmował podregion legnicko-głogowski (blisko 156), w pozostałych podregionach ilość podmiotów publicznych zmniejszała się, we Wrocławiu przeciętnie zmniejszyła się ona o ponad 733 podmioty.

Najwięcej nowych podmiotów publicznych (w wartościach absolutnych, przeciętna zmiana w badanym okresie) pojawiło się w powiatach lubańskim i dzierzoniowskim, a najmniej ubyło, poza wspomnianym już Wrocławiem, w wałbrzyskim i świdnickim. W całym województwie ich przeciętna ilość w latach 2006-2009 w stosunku do 2005 r. zmalała o 723 podmioty⁷.

Spśród podmiotów gospodarki województwa osobnego omówienia wymagają **inwestorzy zagraniczni** jako ci, którzy we współczesnej gospodarce decydują w znacznym stopniu o kierunkach i tempie rozwoju gospodarek poszczególnych regionów. Analizując ten problem przybliżono efekty osiągania *Priorytetu I* oraz pośrednio *Priorytetów II i III* sfery gospodarczej Strategii. Partycypacja spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego w ogólnej liczbie podmiotów wynosiła w regionie ok. 28% w całym okresie badania (stan na 31 grudnia). W poszczególnych podregionach wartości te były zróżnicowane, największy udział notował podregion jeleniogórski (ok. 36%), a najmniejszy - legnicko-głogowski (ok. 22%). Największa partycypacja spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego w przekroju powiatów (powyżej 40%) występowała w powiatach: jeleniogórskim, lwóweckim i strzelińskim. Najniższe udziały były charakterystyczne dla powiatów: górowskiego, lubińskiego, głogowskiego i wałbrzyskiego. Liczba bezwzględna spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego była najniższa w powiecie górowskim, zaś najwyższa we Wrocławiu. Na 10 tys. ludności najwięcej spółek tego typu przypadało we Wrocławiu, kolejne miejsca zajmowały: Jelenia Góra i powiat wrocławski. Biorąc pod uwagę spółki kapitałem wyłącznie zagranicznym, najwięcej ich było zarejestrowanych we Wrocławiu (według stanu na koniec 2009 r. 2187 podmiotów), na tle pozostałych powiatów wyróżniały się także: wrocławski (242), świdnicki (194) i Jelenia Góra (192)⁸.

Należy zauważyć, że najłatwiej było przyciągnąć inwestora zagranicznego oferując mu teren w specjalnej strefie ekonomicznej, wraz z przysługującymi zwolnieniami fiskalnymi, przy czym inwestorzy, mając do wyboru znaczną liczbę potencjalnych lokalizacji w dolnośląskich podstrefach, zwracali również uwagę na inne atuty, wśród których należy

⁷ Na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

⁸ Na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

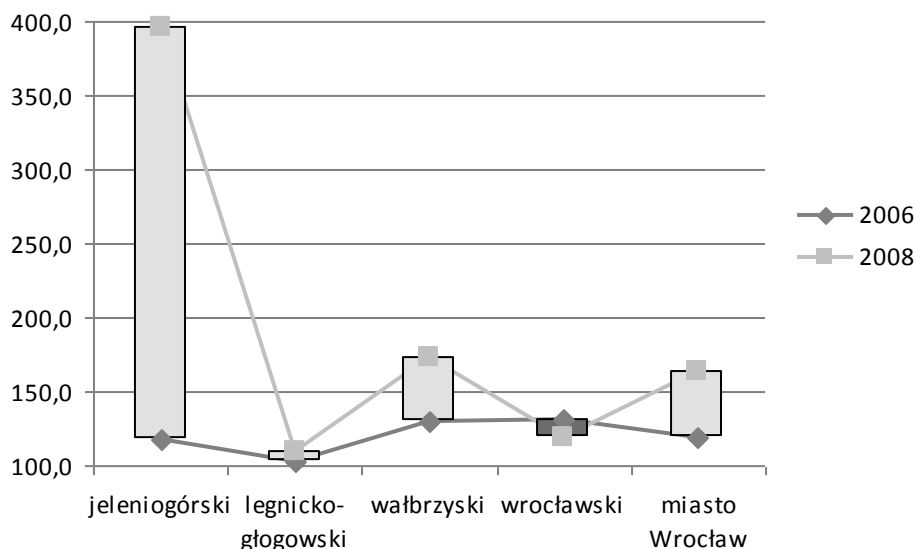
wymienić przede wszystkim położenie oraz dostępność odpowiednio wykształconych i wykwalifikowanych kadr.

Liczba pracujących przypadających na 1 spółkę z udziałem kapitału zagranicznego wzrastała systematycznie w analizowanych latach w 2/3 powiatów. Była ona najwyższa według stanu na koniec 2007 r. w powiatach: wałbrzyskim, wołowskim i oławskim⁹. W tym samym okresie najwyższy odsetek spółek wykazujących zysk netto zanotowano w powiatach: wołowskim, oleśnickim i kamiennogórskim. Natomiast stosunek wydatków inwestycyjnych na nowe środki trwałe do posiadanych był najwyższy (ponad 40%) w powiatach: wrocławskim, jeleniogórskim i złotoryjskim.

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku zakłada w *Priorytecie III sfery gospodarczej Wspieranie aktywności gospodarczej na Dolnym Śląsku* w tym: Wspieranie rozwoju MŚP i Wspieranie zmian postaw mieszkańców regionu ukierunkowanych na przedsiębiorczość w szczególności mieszkańców dolnośląskich małych miast oraz w *Priorytecie I: Podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Dolnego Śląska* w działaniu: Wspieranie inwestycji krajowych i zagranicznych. Marketing gospodarczy Dolnego Śląska. Działania te powinny być realizowane poprzez długookresowy proces inwestycyjny, organizowany zarówno w sektorze publicznym jak i prywatnym.

W dotychczasowym okresie wdrażania Strategii **nakłady inwestycyjne w państwowych i samorządowych jednostkach i zakładach budżetowych** przyrastały w szybkim tempie. Dynamika zmian wielkości nakładów inwestycyjnych w państwowych i samorządowych jednostkach i zakładach budżetowych dla Dolnego Śląska przy założeniu, że 2005 r. = 100, w roku kolejnym wyniosła już 120,7. W kolejnym roku dynamika zwiększyła się o 27,6 a w 2008 r. wyniosła 184,6. W podziale na podregiony województwa dolnośląskiego nakłady inwestycyjne w państwowych i samorządowych jednostkach i zakładach budżetowych wzrastały w największym stopniu na terenie podregionu jeleniogórskiego (por. ryc. 8). Dla podregionu legnicko-głogowskiego zmiany wzrostowe były minimalne, a wręcz w 2007 r. nastąpił spadek nakładów inwestycyjnych.

⁹ Według danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu, badanie przeprowadzone na próbie ok. 30% podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w województwie.

Ryc. 8. Dynamika zmian nakładów inwestycyjnych w państwowych i samorządowych jednostkach i zakładach budżetowych w podregionach w latach 2006 i 2008 (2005 r. = 100) oraz wizualizacja zmiany dynamiki

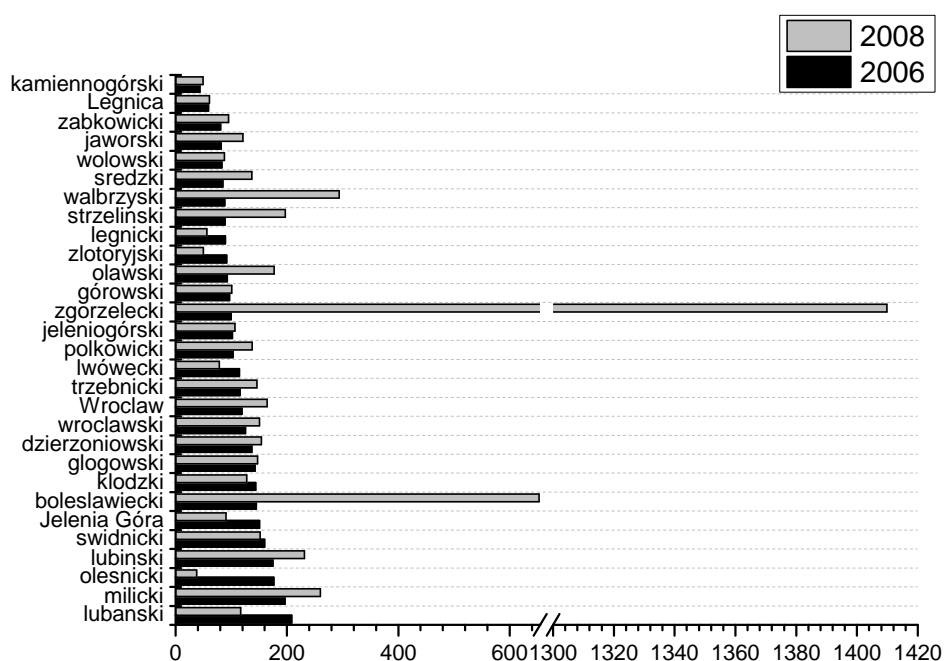
Uwaga: jasnoszary słupek - wzrost, ciemnoszary słupek - spadek

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Widoczne ożywienie w nakładach inwestycyjnych miało miejsce w podregionie wałbrzyskim, gdzie w 2008 r. w porównaniu z 2005 r. dynamika wzrosła o 72,3. Podregion wrocławski notował wysokie nakłady w latach 2005 i 2006, stąd dynamika wydaje się niska, ale podregion zajmował w 2006 r. drugie miejsce po Wrocławiu, a w 2008 r. trzecie - po podregionie jeleniogórskim i Wrocławiu pod względem nakładów w wartościach absolutnych oraz przypadających na 1 tys. ludności. We Wrocławiu w całym badanym okresie utrzymywała się tendencja wzrostowa dynamiki nakładów. Coroczny przyrost był stosunkowo równomierny, jednakże w porównaniu do dynamiki nakładów ponoszonych w podregionie jeleniogórskim, we Wrocławiu dynamika była 2,4 razy niższa.

W układzie powiatów zaznacza się duży stopień dywersyfikacji nakładów inwestycyjnych. W 2006 r. największą dynamiką przyrostu nakładów charakteryzował się powiat lubański, w 2008 r. dynamika ta przybierała już średnie wartości na tle województwa dolnośląskiego. W liczbach bezwzględnych powiat lubański wydatkuje jedne z najmniejszych kwot na te zadania, jedynie przyrost nakładów jest wysoki. W 2008 r. dynamika zmian

nakładów inwestycyjnych w przekroju powiatów województwa dolnośląskiego przybrała najwyższą wartość w powiecie zgorzeleckim (jednak same nakłady na tle województwa nie były najwyższe), wysoka dynamiki towarzyszyła również powiatowi bolesławieckiemu. Pod tym względem wyróżniały się również powiaty: wałbrzyski, milicki, lubiński, strzeliński i oławski (por. ryc. 9). Najniższa dynamika nakładów inwestycyjnych tych podmiotów miała miejsce w 2006 r. w powiecie kamiennogórskim i w Legnicy, w 2008 r. wartość ta była najniższa w powiecie oleśnickim, kamiennogórskim i złotoryjskim. W liczbach bezwzględnych wysokie spadki nakładów inwestycyjnych w liczbach bezwzględnych w państwowych i samorządowych jednostkach i zakładach budżetowych notowały również powiat kamiennogórski ok. 50% i Legnica ok. 40%.

Ryc. 9. Dynamika zmian nakładów inwestycyjnych w państwowych i samorządowych jednostkach i zakładach budżetowych w przekroju powiatów w latach 2006 i 2008 (2005 r. = 100)

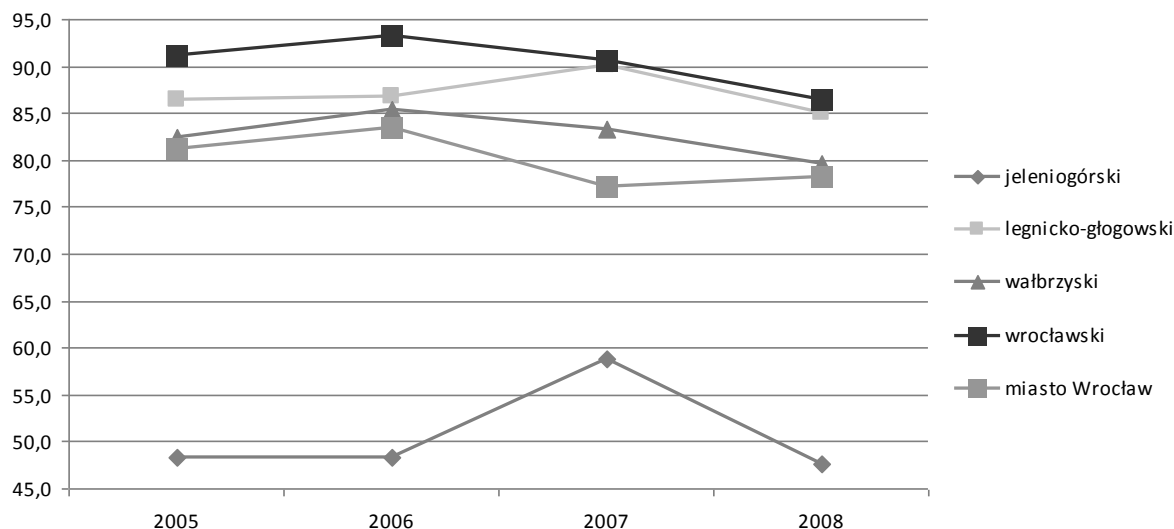
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Podstawowym sektorem biorącym udział w procesie inwestycyjnym w gospodarce województwa jest sektor prywatny. **Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach**, w których liczba pracujących przekracza 9 osób na terenie województwa dolnośląskiego w 2005 r. wyniosły ok. 7 621 mln zł, z czego 80,3% to nakłady poniesione przez sektor prywatny. **Udział nakładów podejmowanych przez sektor prywatny** w 2006 r. wzrastał jeszcze o 2,4%; co jest konsekwencją wdrażania założeń Strategii ze sfery gospodarczej *Priorytetów I-III* oraz ze sfery społecznej Priorytetu V, działania: Zwiększanie dostępu do zatrudnienia. W sektorze prywatnym następuje szybka reakcja na wahania koniunktury, a szczególnie na głębokie kryzysy gospodarcze, stąd też w latach 2007-2008 udział sektora prywatnego w ogóle nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw malał do 81,6% w 2007 r. i 78,4% w 2008 r.

Inwestycje realizowane przez sektor prywatny w decydujący sposób wpływają na kondycję gospodarczą regionu i współtworzą jego konkurencyjność oraz potencjał. W przekroju podregionów województwa dolnośląskiego nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw z sektora prywatnego przez cały analizowany okres pozostawały najwyższe w podregionie wrocławskim, jednak i tu - podobnie jak w regionie - zachowany został rozkład ich udziałów w latach. Największy poziom nakładów inwestycyjnych sektora przedsiębiorstw prywatnych w podregionie wrocławskim miał miejsce w 2006 r. (93,2%, o 2,1% więcej niż w 2005 r.), od 2007 r. zaczął się spadek udziałów do 90,6%, w kolejnym roku obniżył się on jeszcze o 4,1% (por. ryc. 10). W podregionie legnicko-głogowskim przełom trendu nastąpił w 2007 r., odbywało się to przy niewielkich wahaniami. W konsekwencji w 2008 r. udział był tylko o 1,5% niższy niż w 2005 r. i wyniósł 85%. We Wrocławiu wartości te wyniosły w badanym okresie 83,4% w 2006 r. i 77,1% w 2007 r., w 2008 r. zaobserwowano ponowny proces ożywienia i wzrost wskaźnika do 78,2%. W podregionie jeleniogórskim w całym okresie badania nakłady na inwestycje sektora prywatnego pozostawały na relatywnie niskim poziomie. W 2007 r. nastąpił w tym podregionie ponad 10% wzrost nakładów w porównaniu do dwóch poprzednich lat, kiedy przyjmował on wielkości ok. 48%, w 2008 r. obniżył się on ponownie o 10%.

W analizowanym horyzoncie czasu w większości powiatów udział nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach sektora prywatnego mieścił się w przedziale 75-95%.

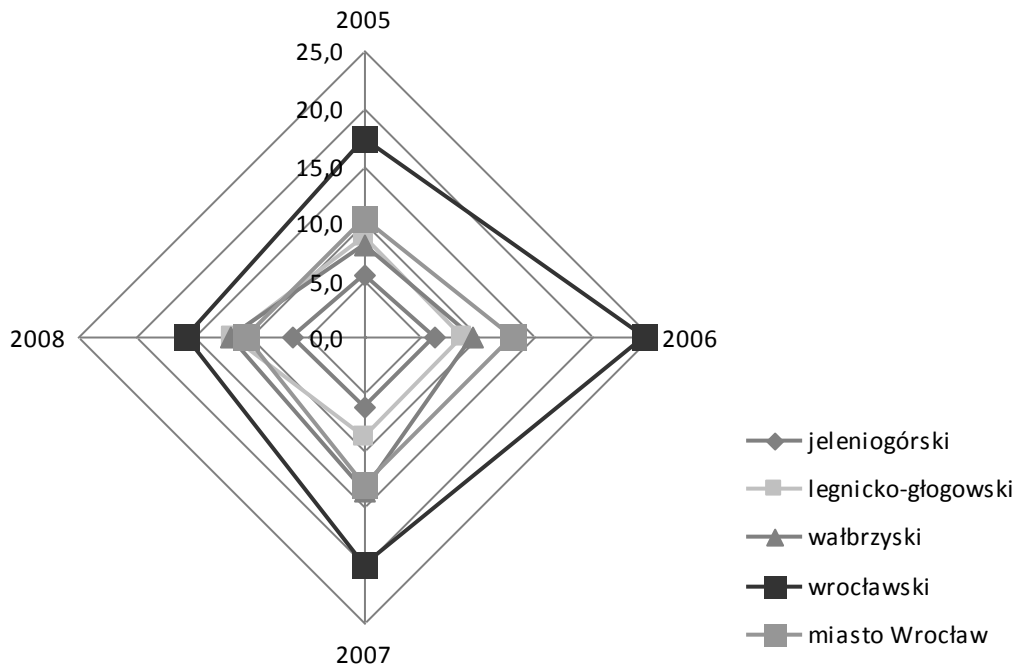

Ryc. 10. Udział nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach w nakładach ogółem według podregionów w latach 2005-2008 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Analiza nakładów inwestycyjnych w poszczególnych jednostkach samorządu terytorialnego nie daje jednoznacznych porównywalnych wyników, z tego powodu niezbędna jest porównywalna wartość odniesienia. Takie porównania można przeprowadzić w oparciu o badanie **stosunku nakładów inwestycyjnych do wartości brutto środków trwałych**. Na terenie województwa dolnośląskiego wskaźnik ten w 2005 r. wyniósł 9,4%. Wydatki na nakłady inwestycyjne w stosunku do wartości brutto środków trwałych wzrastały do 2007 r., kiedy to wyniosły 11,8%. W 2008 r. wskaźnik ten zmalał o 1%. W przekroju podregionów rysuje się stosunkowo duża dywersyfikacja (por. ryc. 11). Najmniejsze wartości wskaźnik przyjmował w podregionie jeleniogórskim, w całym badanym okresie były one średnio o połowę niższe niż wartości dla Wrocławia czy dla średniego poziomu w województwie. Niski poziom wskaźnika podkreśla małe zainteresowanie procesem inwestycyjnym na danym obszarze, przez co ogranicza on w przyszłości swoje możliwości rozwojowe oraz stanowi to o niższym zainteresowaniu ze strony potencjalnych inwestorów na danym obszarze. Wysoki poziom wskaźnika wskazuje na dużą skłonność do rozwoju procesu inwestycyjnego w stosunku do wartości brutto środków trwałych, daje to podstawę

do szybkiego rozwoju społeczno-gospodarczego oraz staje się zachętą dla kolejnych inwestorów.

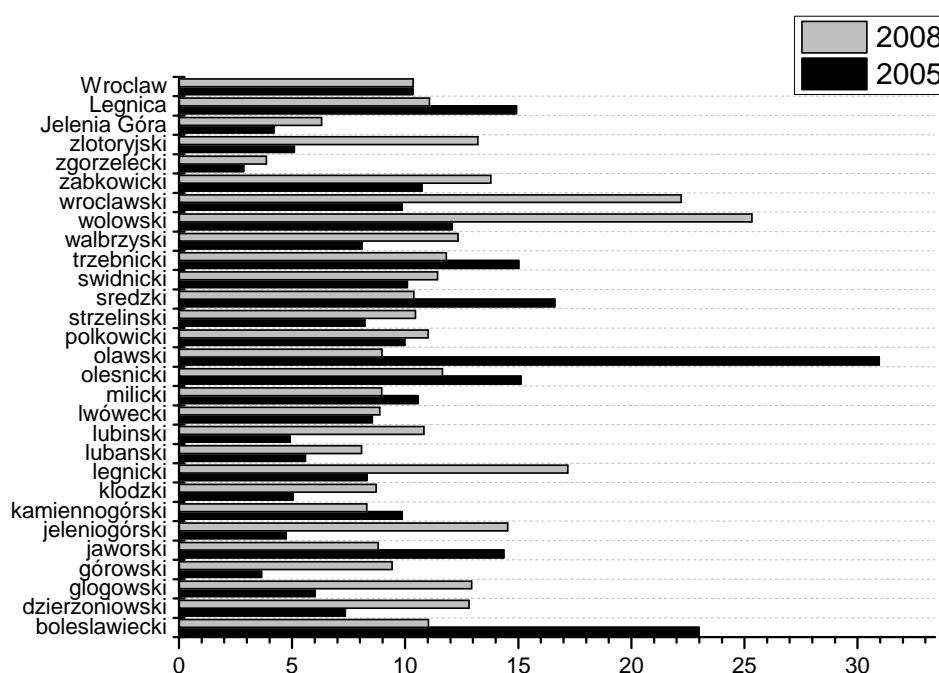
Ryc. 11. Udział nakładów inwestycyjnych w wartości brutto środków trwałych w przekroju podregionów w latach 2005-2008 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Na tle podregionu wrocławskiego dość niewielka pozostawała skłonność do wydatkowania środków we Wrocławiu. W mieście w 2005 r. udział nakładów inwestycyjnych w wartości brutto środków trwałych we Wrocławiu był o prawie 7% większy niż na obszarze podregionu wrocławskiego. W 2006 r. nakłady ponoszone we Wrocławiu stanowiły ok. 50% udziałów z terenu podregionu wrocławskiego, co podkreśla jednocześnie działania, które prowadzone w myśl Strategii i polityki rozwoju lokalnego wpłynęły na atrakcyjność podregionu wrocławskiego, czerpiącego m.in. z renty położenia względem miasta centralnego - Wrocławia. W 2007 r. notowany był niewielki wzrost udziału nakładów we Wrocławiu, jednak w następnym roku nastąpił ich spadek do wielkości bliskiej z okresu wyjściowego dla badania. W podregionie legnicko-głogowskim w latach 2005-2007 udział nakładów inwestycyjnych w wartości brutto środków trwałych zachowany był na podobnym

poziomie ok. 8,8%, w 2008r. nastąpił przyrost udziału do 11,5%. Większa amplituda wahań występowała w podregionie wałbrzyskim, gdzie zachowawczy efekt postaw inwestorów widoczny był w 2008 r., kiedy to wyhamowany został trend wzrostowy udziału nakładów inwestycyjnych w wartości brutto środków trwałych do wysokości 11,6%. W 2005 r. - wyjściowym dla analizy - udział wynosił zaledwie nieco ponad 8%.

W powiatach w badanym okresie nastąpiły skrajne zmiany udziału nakładów inwestycyjnych w wartości brutto środków trwałych (por. ryc. 12).

Ryc. 12. Skłonność do ponoszenia nakładów inwestycyjnych w wartości brutto środków trwałych w przekroju powiatów w latach 2005-2008 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Z jednej strony dochodziło do głębokich spadków skłonności do inwestowania w poszczególnych jednostkach (w stosunku: rok 2005 do 2008) tak jak w przypadku powiatów: bolesławieckiego, oławskiego, jaworskiego i średzkiego. Z drugiej strony notowano istotne zwiększenia skłonności do inwestowania w powiatach: wrocławskim, wołowskim, złotoryjskim, legnickim, głogowskim i dzierżoniowskim.

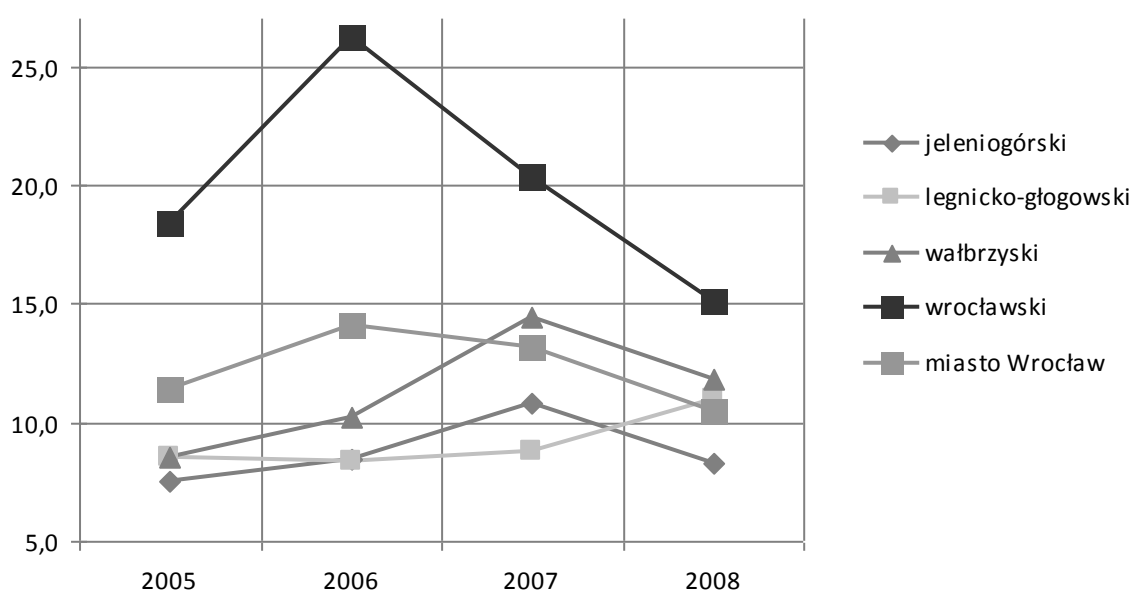

W analizowanym okresie zachodziły duże wahania wskaźnika w poszczególnych latach w powiatach. W powiecie wrocławskim skłonność do ponoszenia nakładów inwestycyjnych w stosunku do wartości środków trwałych wykazywała głęboką amplitudę wahań. W 2009 r. udział ten wynosił tylko 9,9%, w następnym roku wzrósł on 5,7 razy, w kolejnym roku nastąpił skokowy spadek do 30% i w 2008 r. wielkość obniżył się jeszcze o prawie 8%. Nie tak wysokie wahania wskaźnika, ale istotne dla jednostki terytorialnej miały miejsce w powiecie milickim.

Podstawą rozwoju społeczno-gospodarczego zgodnie z wytycznymi Strategii powinien być wzrost aktywności podmiotów prywatnych. Ich skłonność do ponoszenia nakładów inwestycyjnych może być uznawana za barometr stabilności sytuacji społeczno-gospodarczej w regionie. Nieufny kapitał prywatny nie jest skłonny do ponoszenia zbędnego ryzyka, wobec czego nie wchodzi lub wycofuje się szybko z rynku, na którym wsparcie ze strony władz regionu lub na poziomie lokalnym jest niewystarczające, ewentualnie brak jest jakiegokolwiek pomocy. Wzrost nakładów inwestycyjnych cechuje inercja ze względu na asekuracyjną postawę podmiotów prywatnych. Prywatni inwestorzy posiadają do dyspozycji również ograniczone środki finansowe, co zmniejsza ich możliwości angażowania się. W polskiej rzeczywistości podmioty te mają obniżoną skłonność do uczestnictwa w procesie inwestycyjnym ze względu na niechęć do zaciągania kredytów i w ten sposób nie mogą pozyskać środków.

Udział nakładów inwestycyjnych podmiotów prywatnych w stosunku do wartości brutto środków trwałych na terenie województwa dolnośląskiego w latach 2006-2007 przybierał najwyższe wartości ponad 13%, w 2008 r. spadł on do 11,4%, co i tak było na wyższym poziomie niż w 2005 r. W podregionach województwa dolnośląskiego udział nakładów inwestycyjnych podmiotów prywatnych w stosunku do wartości środków trwałych zaznaczał dużą przewagę podregionu wrocławskiego, gdzie w 2006 r. wskaźnik wynosił 26,2%. W 2005 r. był on niższy niż w roku kolejnym o 7,8%, w 2006 r. rozpoczęty został przez podmioty prywatne proces „ucieczki” od procesu inwestycyjnego i w 2008 r. udział zatrzymał się na poziomie niższym niż w roku wyjściowym badania o 3,3%. W porównaniu z podregionem wrocławskim we Wrocławiu w badanym okresie udział nakładów

inwestycyjnych podmiotów prywatnych w stosunku do wartości środków trwałych był na niższym poziomie, w 2005 r. 11,4%, a w 2008 r. o 0,9% mniej. We wszystkich podregionach widoczny był proces wycofywania się z inwestycji, co było spowodowane załamaniem gospodarczym. Najniższa skłonność do udziału w procesie inwestycyjnym podmiotów prywatnych występowała w podregionie jeleniogórskim, w którym bazowano głównie na dotychczasowym zasobie majątku trwałego. Podobne wartości były w podregionie legnicko-głogowskim, który zanotował wzrost udziału dopiero w 2008 r. (por. ryc. 13).

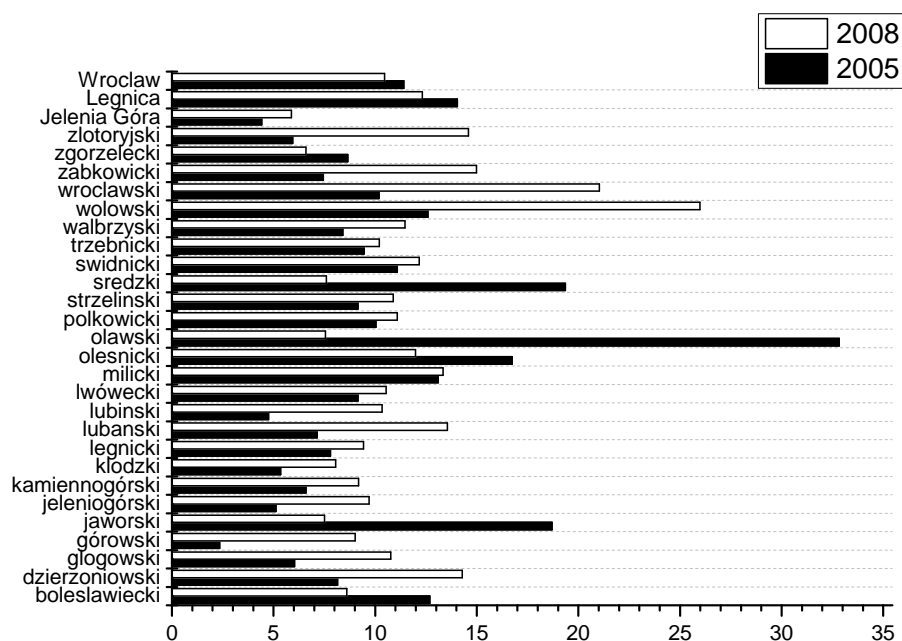

Ryc. 13. Udział nakładów inwestycyjnych podmiotów prywatnych w stosunku do wartości brutto środków trwałych w podregionach w latach 2005-2008 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

W powiatach województwa dolnośląskiego koniunktura udziału nakładów inwestycyjnych podmiotów prywatnych w stosunku do wartości środków trwałych była zmienna w analizowanym okresie. Wysoki odsetek tych środków w 2005 r. wydatkowano w powiatach: oławskim, oleśnickim, średzkim, jaworskim i Legnicy. Powiat oławski 2005 r. osiągnął najwyższe noty tego udziału 33%, jednak w 2008 r. wartość ta spadła 4,4 krotnie, co oznaczało zahamowanie procesu inwestycyjnego. Podobnie w powiatach średzkim i jaworskim, w 2008 r. wartość udziału nakładów spadła do poziomu ok. 7,5%, z wysokich not

w roku bazowym. W 2008 r. wartości wskaźnika w przekroju powiatów uległy znacznym spadkom, jedynie powiaty: wołowski, wrocławski, ząbkowicki, złotoryjski i dzierzoniowski zachowały wysoki udział nakładów inwestycyjnych w stosunku do wartości brutto środków trwałych (por. ryc. 14).

Ryc. 14. Udział nakładów inwestycyjnych podmiotów prywatnych w powiatach w stosunku do wartości brutto środków trwałych (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Aktywność przedsiębiorstw wzrastała również dzięki **dotacjom ze środków Unii Europejskiej**, które były dostępne m.in. w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego. Według danych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego od momentu wejścia do Unii Europejskiej do końca marca 2010 r. przedsiębiorcy na Dolnym Śląsku, w tym działający w rolnictwie, zrealizowali projekty, których wartość stanowiła blisko 20% wszystkich projektów realizowanych w województwie (www.mapadotacji.gov.pl, 02.08.2010). Średni wkład unijny wyniósł ok. 33%. Przedsięwzięcia były związane m.in. z: wdrażaniem innowacyjnych rozwiązań i nowych technologii, rozwojem kompetencji pracowników firmy, wyposażeniem w nowe urządzenia i maszyny, świadczeniem usług na

rzecz rynku pracy, rozpoczęciem nowej działalności gospodarczej itp. Ważny był również udział dofinansowania wyjazdów na zagraniczne targi i wystawy (*Priorytet III*, działanie: Wspieranie eksportu i budowanie potencjału kapitału eksportowego i internacjonalizacji dolnośląskich przedsiębiorstw). Dzięki temu przedsiębiorstwa miały możliwość promocji swoich produktów i usług za granicą. Najbardziej popularne kierunki wyjazdów to: Niemcy, Rosja, Ukraina, Czechy i Holandia.

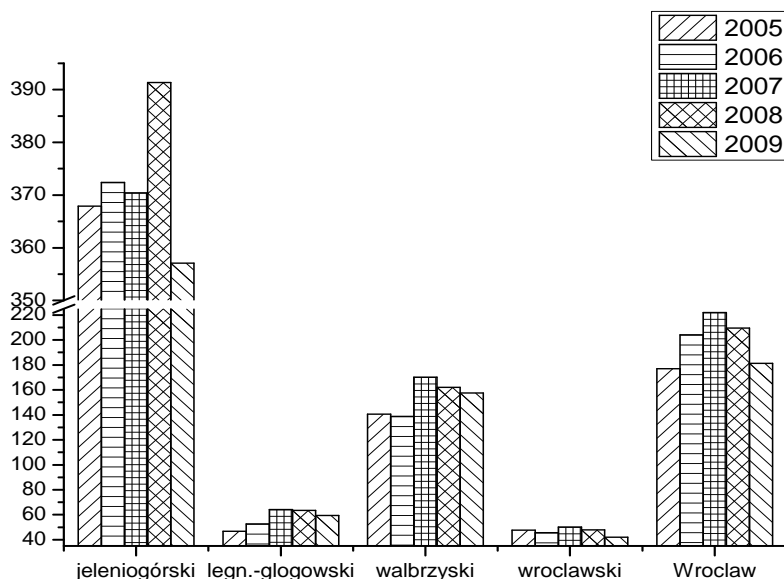
Również jednostki samorządu terytorialnego chętnie korzystały z dofinansowania ze środków Unii Europejskiej, więcej na ten temat w punkcie 3.2.2 dotyczącym spójności przestrzennej.

W Strategii kładzie się duży nacisk na **wspieranie rozwoju turystyki w regionie**, a szczególnie na wybranych jego obszarach. Turystyka pozostaje jednym z działów specjalizacji województwa. Niestety w latach 2005-2009 wskaźniki określające natężenie ruchu turystycznego w województwie w zdecydowanym stopniu obniżyły się, począwszy od 2008 r. Jako jedną z głównych przyczyn należy podać załamanie gospodarcze w wymiarze światowym. Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego *Charvata* przedstawia wzór 1 (*Turystyka...*, 2008).

Wzór 1. Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego *Charvata*

$$\frac{\textit{udzielone noclegi}}{\textit{liczba stałych mieszkańców}} \times 100$$

Wskaźnik ten dla województwa dolnośląskiego uległ znacznemu obniżeniu, odbyło się to w sposób skokowy. W latach 2005-2007 wskaźnik *Charvata* dla województwa dolnośląskiego wykazywał stosunkowo dużą tendencję wzrostową od 567,8 do 639,8. W 2008 r. nastąpiło skokowe obniżenie tego wskaźnika do 181,8, w kolejnym roku nastąpiła kolejna jego obniżka o 16,2 (por. ryc. 15).

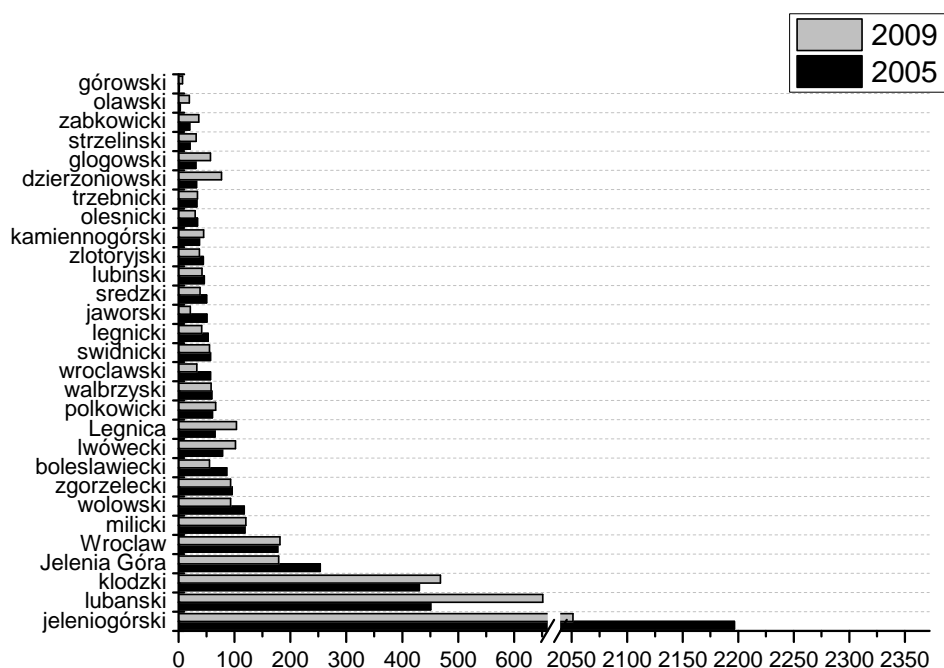

Ryc. 15. Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego według Charvata w podregionach w latach 2005-2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Charakterystyka rozwoju społeczno-gospodarczego województwa dolnośląskiego, wynikająca ze Strategii, wskazuje na istnienie specjalizacji w turystyce. Podkreślenie tego kierunku rozwoju regionu znalazło miejsce w sferze gospodarczej *Priorytet III: Wspieranie aktywności gospodarczej na Dolnym Śląsku*, w działaniu: *Wspieranie integracji i rozbudowy gospodarczej dolnośląskiego potencjału turystycznego oraz uzdrowiskowego i ich promocja*. Specjalizacja w zakresie turystyki nie towarzyszy całemu obszarowi województwa dolnośląskiego, jest związana z wybranymi jego strefami. Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego według Charvata w decydujący sposób wskazuje na przewagę specjalizacji w zakresie turystyki podregionu jeleniogórskiego. Turystyka stanowi również jedną ze specjalizacji miasta Wrocław oraz jest dobrze rozwinięta w podregionie walbrzyskim. W horyzoncie czasowym nasilenie ruchu turystycznego zdefiniowanego przez wskaźnik Charvata zmieniało się, narastając w latach 2005-2008 (wyjątek podregion jeleniogórski w 2007 r.). W 2009 r. nastąpił spadek tego wskaźnika bardzo widoczny w podregionie jeleniogórskimi, w mniejszym natężeniu widoczny we Wrocławiu.

Szczegółowa specjalizacja analizowana w podregionach województwa dolnośląskiego wskazuje na turystykę jako jedno z głównych źródeł utrzymania powiatów: jeleniogórskiego, lubańskiego, kłodzkiego oraz - w mniejszym stopniu - Jeleniej Góry i Wrocławia. Specjalizacja tych powiatów w zakresie turystyki wynika z ich endogenicznych zasobów i prowadzonej polityki regionalnej oraz polityki rozwoju lokalnego. W układzie podregionów charakterystyczne są wielkości wskaźnika *Charvata* uzyskiwane w poszczególnych latach przez powiat jeleniogórski. Wskaźnik ten jest kilkakrotnie wyższy od niż w powiecie lubańskim, który w zakresie tego wskaźnika lokowany jest na drugim miejscu (por. ryc. 16).

Ryc.16. Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego według *Charvata* w powiatach w latach 2005 i 2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

W latach 2005-2009, a szczególnie w 2009 r. wartości tego wskaźnika zmniejszyły się przede wszystkim dla turystyki miejskiej, wyjątek stanowiło miasto Legnica, które zanotowało wzrost wskaźnika (65,2 w 2005 r. i 103,2 w 2009 r.). Brak specjalizacji w zakresie turystyki jest szczególnie widoczny w powiatach: górowskim, oławskim, ząbkowickim, strzelińskim.

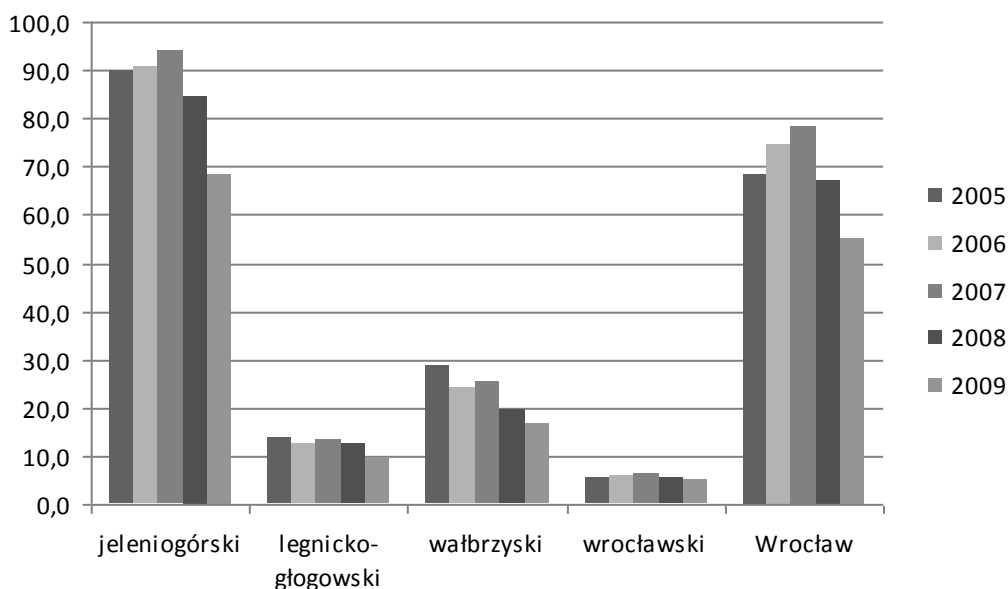
W powiatach ząbkowickim, strzelińskim, głogowskim, dzierzoniowskim, kamiennogórskim, Legnicy, lwóweckim, kłodzkim i lubańskim w 2009 r. w stosunku do 2005 r. nastąpił przyrost wartości wskaźnika *Charvata*.

Istotnym elementem specjalizacji w zakresie turystyki jest analiza intensywności **ruchu turystów zagranicznych**. W analizie wykorzystano zmieniony wskaźnik *Charvata*, który określony został następująco (por. wzór 2):

Wzór 2. Wskaźnik intensywności ruchu turystów zagranicznych *Charvata*

$$\frac{\text{udzielone noclegi turystom zagranicznym}}{\text{liczba stałych mieszkańców}} \times 100$$

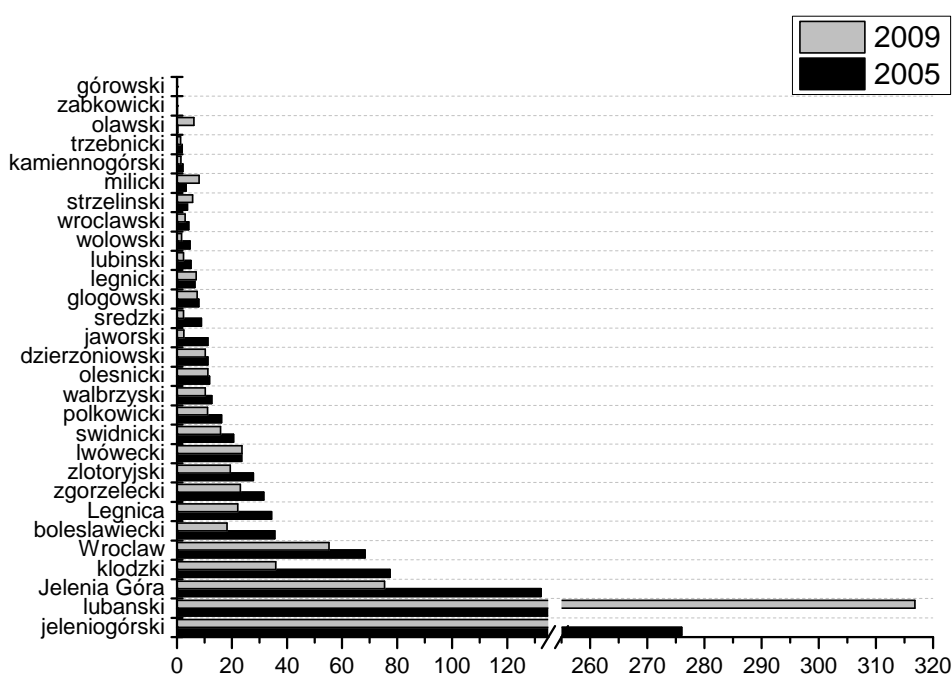
Wskaźnik przedstawia zainteresowanie turystów zagranicznych wypoczynkiem i zwiedzaniem badanego obszaru. Zmieniony wskaźnik *Charvata* dla województwa dolnośląskiego w latach 2005-2009 wykazywał tendencję wzrostową do 2007 r., poczym nastąpiła skokowa obniżka jego wielkości z 159,1 w 2007 r. do 39,2 w 2008 r. (por. ryc. 17).

Ryc. 17. Wskaźnik intensywności ruchu turystów zagranicznych *Charvata* dla podregionów w latach 2005-2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

W konsekwencji w latach 2005-2009 zmieniony wskaźnik *Charvata* dla województwa dolnośląskiego obniżył się prawie 5-krotnie. W podregionach województwa dolnośląskiego obniżki tego wskaźnika są również widoczne, szczególnie dotyczy to podregionu jeleniogórskiego i miasta Wrocław. Niewielkie zmiany w zakresie tego wskaźnika dotyczą podregionu wrocławskiego. Rokiem przełomowym dla wartości zmienionego wskaźnika *Charvata* stał się 2008, w którym nastąpiła pierwsza obniżka jego wartości, ma to związek z kryzysem gospodarki na świecie (por. ryc. 18).

Ryc. 18. Zmieniony wskaźnik intensywności ruchu turystycznego *Charvata* w powiatach w latach 2005 i 2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Zainteresowanie turystów zagranicznych częścią powiatów województwa dolnośląskiego potwierdza ich specjalizację w zakresie turystyki. Ponownie wskaźnik ten przyjmuje najwyższe wartości w powiatach jeleniogórskim, lubańskim, Jeleniej Górze, kłodzkim oraz we Wrocławiu. Powiaty górowski, zabkowicki, oławski, trzebnicki i kamiennogórski nie wykazują tendencji do specjalizacji w zakresie turystyki, zdefiniowanej zmienionym wskaźnikiem

Charvata. Tendencja spadkowa w 2009 r. w porównaniu z 2005 r. nie dotyczy powiatów: milickiego, strzelińskiego oraz lubańskiego. W powiecie lubańskim wskaźnik ten sukcesywnie przyrastał z poziomu, jedynie w 2009 r. zanotowano obniżkę, jednakże spadek nie przekroczył poziomu wskaźnika z 2005 r.

Istnieje część powiatów, których endogeniczne uwarunkowania predysponują je do rozwoju turystyki jednak tereny te nie wykorzystują swoich możliwości. Przykładem takiej sytuacji może być powiat milicki, który w ten sposób powinien zapewniać sobie dywersyfikację specjalizacji, ewentualnie turystyka powinna spełniać funkcję zaplecza w głównym dziale utrzymania powiatu lub może stanowić dalszą perspektywę utrzymania. W chwili obecnej zaplecze w zakresie szeroko rozumianej infrastruktury turystycznej w powiecie nie jest wystarczające do budowy rozwoju opartego na turystyce, choć widoczne staje się powiązanie perspektyw powiatu z tym źródłem utrzymania.

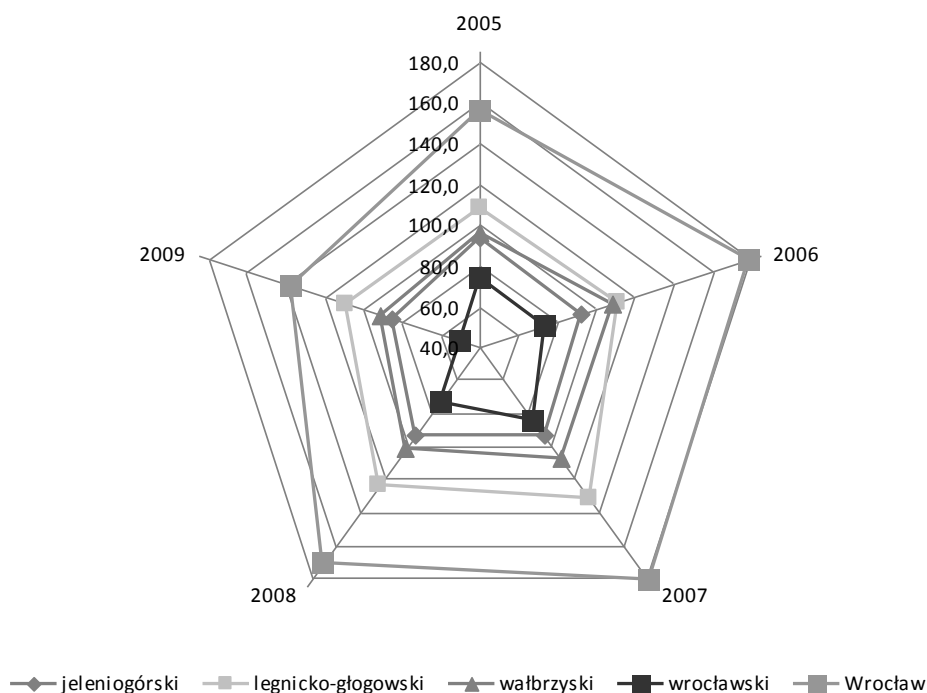
Trend spadkowy w turystyce w 2009 r. zostaje potwierdzony poprzez wyniki wskaźnika wykorzystania pojemności noclegowej, który określony został według wzoru 3 (*Turystyka...*, 2008).

Wzór 3. Wskaźnik wykorzystania pojemności noclegowej

$$\frac{\textit{udzielone noclegi}}{\textit{liczba miejsc noclegowych}}$$

Wartość tego wskaźnika określa ekonomikę wykorzystania bazy noclegowej w poszczególnych obszarach. Wskaźnik wykorzystania pojemności noclegowej w stosunkowo niewielkim stopniu zmienił się na terenie województwa dolnośląskiego w latach 2005 (103,1), 2009 (93,1), z tym że analiza szczegółowa kolejnych lat wykazuje istotną amplitudę wahań. Do 2007 r. wskaźnik ten narastał, w porównaniu z 2005 r. przyrost ten wyniósł 9. W 2008 r. nastąpiła obniżka wskaźnika o 4,3. W przekroju podregionów wskaźnik wykorzystania pojemności noclegowej w latach 2005-2009 przyjmował najwyższe wartości dla Wrocławia, co miało związek ze stosunkowo słabo rozwiniętą bazą noclegową w relacji do potrzeb oraz specyficznymi typami turystyki obecnymi w mieście: turystyka kulturowa,

turystyka miejska i turystyka biznesowa. Przy czym tu również w latach 2008-2009 notowano spadek (por. ryc. 19).

Ryc. 19. Wskaźnik wykorzystania pojemności noclegowej w podregionach w latach 2005-2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Szeroki rozwój bazy noclegowej różnych kategorii decyduje o stosunkowo niewielkich wartościach wskaźnika wykorzystania pojemności noclegowej w podregionie jeleniogórskim. Także i na tym obszarze następowała tendencja spadkowa wskaźnika, jednak ze względu na jego wyraźną specjalizację w zakresie turystyki, wynikającą z uwarunkowań endogenicznych, spadek ten przebiegał w sposób stosunkowo łagodny.

Zmiany układ wielkości wskaźnika wykorzystania pojemności noclegowej w porównaniu ze wskaźnikiem *Charvata* wynikają m.in. z metodologii jego obliczania; w przypadku tego drugiego obciążenie bazy noclegowej analizuje się nie w stosunku do niej samej, lecz jest to wielkość badana w przekroju liczby mieszkańców. Zatem i inny staje się wydzźwięk tych wskaźników. Wskaźnik pojemności bazy noclegowej w mniejszym stopniu

informuje o specjalizacji danego obszaru (jak to ma miejsce w przypadku wskaźnika *Charvata*), a bardziej o gospodarczym zainteresowaniu tym obszarem, goszczeniem przedstawicieli biznesowych oraz przygotowaniami do procesu zarządczego i inwestycyjnego i in. Wskaźnik wykorzystania pojemności noclegowej szybko przyrasta w przestrzeni gorzej zaopatrzonej w bazę noclegową i w mniejszych ośrodkach, które z określonych względów w danym okresie stają się zapleczem noclegowym. W województwie dolnośląskim w badanym okresie miało to miejsce w przypadku powiatów, w których pomimo gospodarczego kryzysu światowego wskaźnik ten przyrósł w znacznym stopniu. Zmiany w badanym horyzoncie czasu wskaźnika wykorzystania pojemności noclegowej wskazują m.in. na zmiany w gospodarczym zainteresowaniu inwestorów danym terenem oraz na rozbudowę bazy noclegowej.

Jako podsumowanie sfery gospodarczej przedstawiono wyniki zastosowania miary syntetycznej, która przybliży zmiany zachodzące w zakresie szeroko rozumianej **kondycji gospodarczej województwa i jego podregionów**, a tym samym osiągnięcie *Priorytetów I-III*. Zmiany te określono przez pryzmat: produkcji brutto, zaangażowania sektorów usług i przemysłu, majątku przedsiębiorstw oraz inwestycji publicznych.

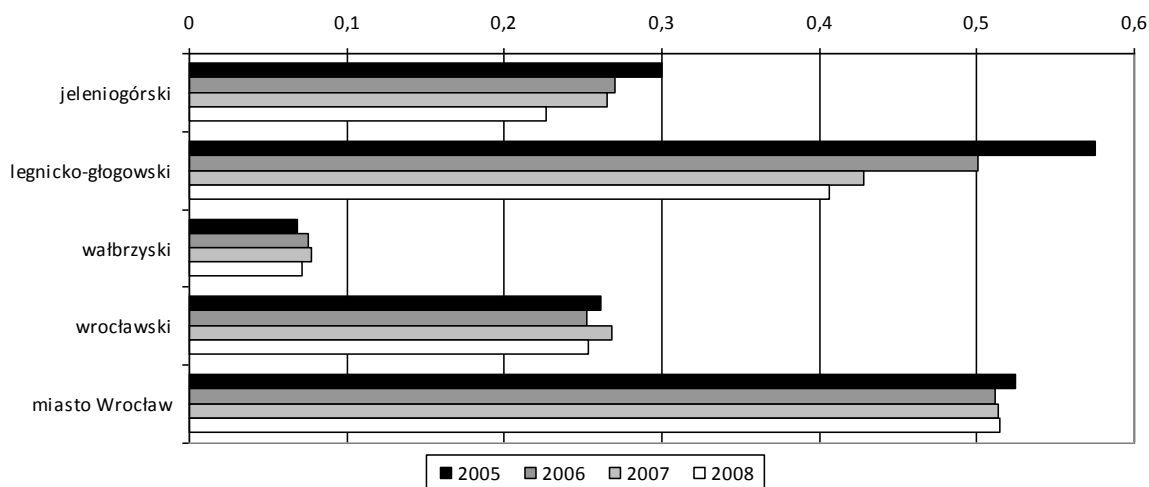
Do budowy wskaźnika syntetycznego wykorzystano następujące zmienne cząstkowe:

1. PKB na 1 mieszkańca¹⁰.
2. Podmioty w sektorze usług na 1 tys. ludności¹¹.
3. Wartość produkcji sprzedanej przemysłu na 100 podmiotów.
4. Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 100 podmiotów.
5. Nakłady inwestycyjne w państwowych i samorządowych jednostkach i zakładach budżetowych na 1 tys. ludności.
6. Wydatki inwestycyjne budżetów gmin na 1 tys. ludności.

Wyniki dla poszczególnych podregionów w latach 2005-2008 przedstawiono na rysunku 20.

¹⁰ Dane za 2008 – średnia z lat 2005-2007.

¹¹ Bez administracji publicznej, obrony narodowej oraz obowiązkowych ubezpieczeń społecznych i powszechnych ubezpieczeń zdrowotnych.

Ryc. 20. Podregiony w latach 2005-2008 - syntetyczna miara kondycji gospodarczej

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

W zakresie wartości miary kondycji gospodarczej największe spowolnienie na tle pozostałych podregionów zanotowano w podregionie legnicko-głogowskim, który spadł z pozycji lidera w 2005 r. na drugie miejsce, a dystans pomiędzy nim a Wrocławiem w kolejnych latach się pogłębiał. Zadecydowało o tym obniżenie relatywne na tle grupy wartości zmiennych: nakłady inwestycyjne w państwowych i samorządowych jednostkach i zakładach budżetowych na 1 tys. ludności oraz wydatki inwestycyjne budżetów gmin na 1 tys. ludności. Najbardziej stabilne podregiony to miasto Wrocław - lider od 2006 r., podregion wałbrzyski, będący jednocześnie najslabszym podregionem w tym uporządkowaniu, oraz podregion wrocławski. Ten ostatni na tle pozostałych jednostek umocnił zdecydowanie swą pozycję w zakresie produkcji sprzedanej przemysłu w latach 2007-2008 - widoczny jest wpływ dużych bezpośrednich inwestycji zagranicznych lokalizowanych w szczególności w powiatach: wrocławskim, oławskim i średzkim. Należy podkreślić efekty realizacji Priorytetu I (wspieranie napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych), a co za tym idzie - pośrednio Priorytetów II (transfer nowoczesnych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych) i III (duży inwestor jako impuls do rozwoju lokalnych przedsiębiorstw). Natomiast w latach 2005-2006 podregion ten wyróżniał się na tle pozostałych pod względem nakładów i wydatków inwestycyjnych państwowych

i samorządowych. Podregion jeleniogórski osłabiał swą pozycję i w 2008 r. spadł z trzeciego na miejsce czwarte, po podregionie wrocławskim. Słabe strony tego podregionu na tle pozostałych to stosunkowo wolno rosnące PKB *per capita* (w 2007 r. ostatnia pozycja wśród podregionów) oraz w latach 2007-2008 - spadek wydatków inwestycyjnych z budżetów gmin.

3.2.2 Sfera przestrzenna

Priorytety:

- I. Poprawa spójności przestrzennej regionu
- II. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich
- III. Poprawa ładu przestrzennego, harmonijności struktur przestrzennych
- IV. Zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego społeczeństwa i gospodarki
- V. Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego regionu

Z punktu widzenia osiągnięcia celu przestrzennego Strategii, poprzez realizację wyżej wymienionych priorytetów, istotne jest określenie jakości życia mieszkańców Dolnego Śląska oraz wpływu zagospodarowania województwa na środowisko przyrodnicze. Należy zaznaczyć, iż stopień realizacji priorytetów i działań przebiegał inaczej w miastach i na terenach wiejskich. W badaniu uwzględniono podział na obszary zurbanizowane i obszary wiejskie, zwracając jednocześnie uwagę na specyfikę spójności przestrzennej i zagospodarowania przestrzennego w obu tych obszarach.

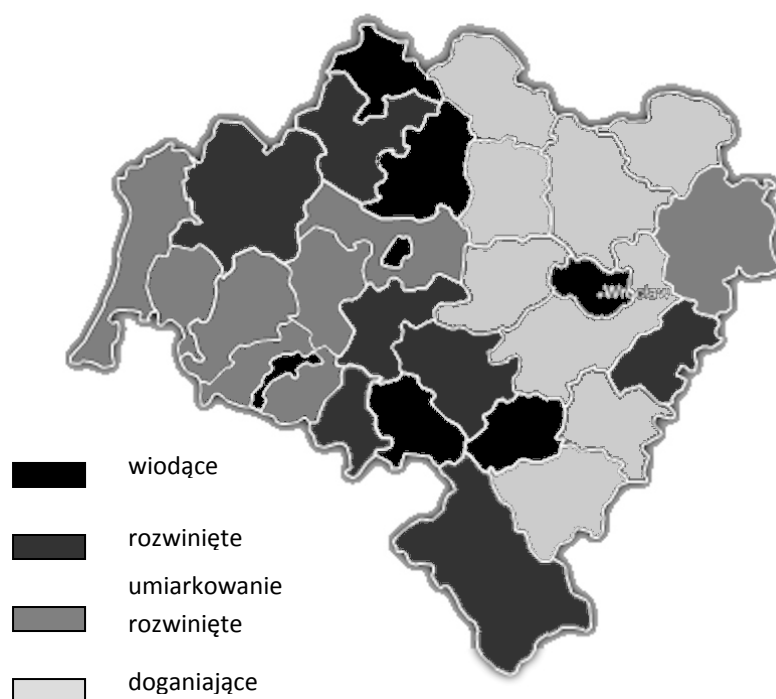
Stopień wyposażenia w infrastrukturę techniczną poszczególnych powiatów województwa określono przy użyciu miernika syntetycznego zbudowanego w oparciu o następujące zmienne cząstkowe:

1. Odsetek ludności korzystającej z kanalizacji.
2. Odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni.

3. Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej.
4. Zużycie energii elektrycznej na 1 odbiorcę.
5. Drogi publiczne o twardej nawierzchni (powiatowe i gminne) w km na 1 km².

Relatywny stopień wyposażenia na tle innych powiatów, a co za tym idzie wartość miary wskazującej na uporządkowanie w grupie uległ w latach 2005-2008 niewielkim zmianom. Dlatego ważne jest przedstawienie nie dynamiki zmian, lecz stopnia wyposażenia w infrastrukturę techniczną, przyczyniającego się do określenia poziomu i jakości życia oraz stopnia, w jakim jednostka samorządu terytorialnego jest przyjazna dla środowiska.

Uzyskane wyniki dla miary według stanu na 2008 r. przedstawiono na rysunku 21.

Ryc. 21. Wyposażenie w infrastrukturę w przekroju powiatów - miernik syntetyczny wartość w 2008 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

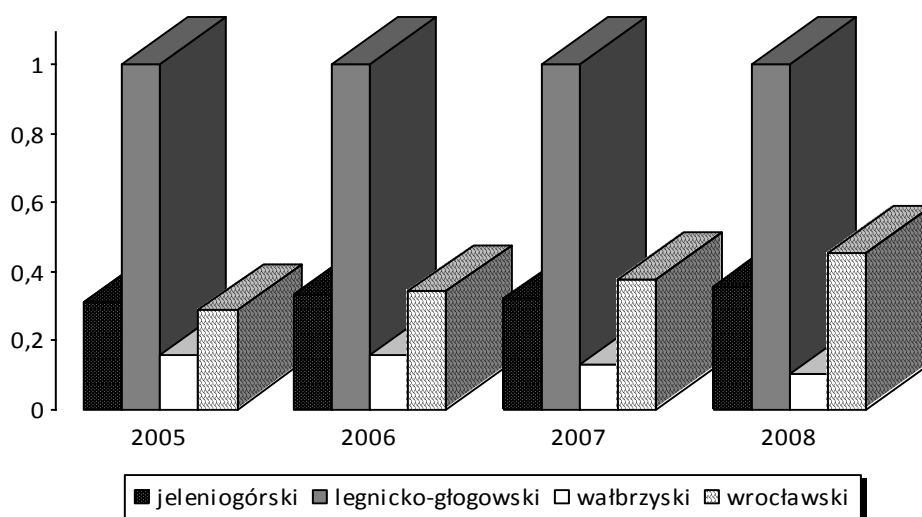
Najlepiej wyposażone w infrastrukturę techniczną były miasta na prawach powiatu oraz powiaty: wałbrzyski, głogowski, lubiński i dzierzoniowski (powiaty wiodące). Dobrze wypadły również powiaty: świdnicki, polkowicki, jaworski, kamiennogórski, oławski, kłodzki i bolesławiecki (powiaty rozwinięte). Powiaty z najgorzej rozwiniętą infrastrukturą techniczną mierzoną miernikiem syntetycznym znalazły się w bezpośrednim otoczeniu Wrocławia (jego

obszarze metropolitalnym). Jednakże na obszarze tym, przede wszystkim na wsiach zachodziły zmiany pozytywne, co przedstawiono poniżej.

Podczas, gdy w odniesieniu do miast i wsi analizowanych na poziomie powiatów sytuacja od 2005 r. nie uległa istotnym zmianom, stan wyposażenia infrastrukturalnego na wsiach, badanego na poziomie podregionów, zmieniał się stosunkowo dynamicznie (dotyczy to w szczególności podregionu wrocławskiego, czyli w przybliżeniu obszaru metropolitalnego stolicy województwa). Tym samym wyniki można odnieść w szczególności do *Priorytetów II: Zrównowazony rozwój obszarów wiejskich i V: Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego regionu*, w tym działanie: Sukcesywna gazyfikacja terenów osadniczych sfery przestrzennej. Wskaźnik syntetyczny **wyposażenia w infrastrukturę techniczną na wsiach** zbudowano w oparciu o zmienne cząstkowe:

1. Odsetek ludności korzystającej z kanalizacji na wsi.
2. Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej na wsi.
3. Odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni na wsi.
4. Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej na wsi.

Wyniki przedstawiono na rysunku 22.

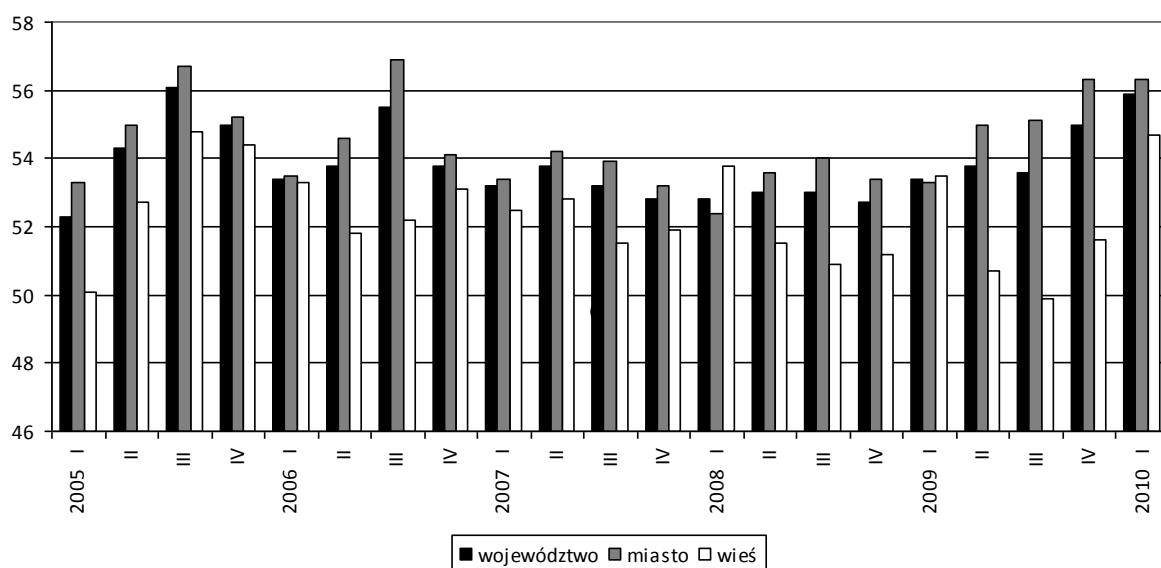

Ryc. 22. Wartości syntetyczne rozwoju infrastruktury technicznej na wsi w przekroju podregionów w latach 2005-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Podregionem wzorcowym był podregion legnicko-głogowski, dla którego wartość niezmiennie wynosiła 1. Dystans pomiędzy tym podregionem a pozostałymi był znaczący. Przy czym należy zwrócić uwagę na dynamiczny rozwój infrastruktury w podregionie wrocławskim. Odsetek ludności wyposażonej w wyżej wymienione media rósł szybciej niż miało to miejsce w podregionach jeleniogórskim i wałbrzyskim. W podregionie wałbrzyskim w latach 2007 i 2008 następował spadek wartości tej miary; odsetek ludności na wsi korzystającej z kanalizacji, sieci wodociągowej oraz oczyszczalni ścieków rósł wolniej niż miało to miejsce w pozostałych podregionach, a odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej obniżył się w 2008 r. w stosunku do lat poprzednich.

Rozpiętości między wsią a miastem dotyczyły również aktywności zawodowej (por. ryc. 23). W całym analizowanym okresie wartości dla obszarów wiejskich w województwie były niższe w porównaniu z miastami. Zwłaszcza w 2009 r. (II-IV kwartał) współczynnik aktywności zawodowej na wsi uległ znacznemu obniżeniu.

Ryc. 23. Współczynnik aktywności zawodowej ludności porównanie miasto – wieś na tle województwa (w %) według kwartałów w latach 2005-2010

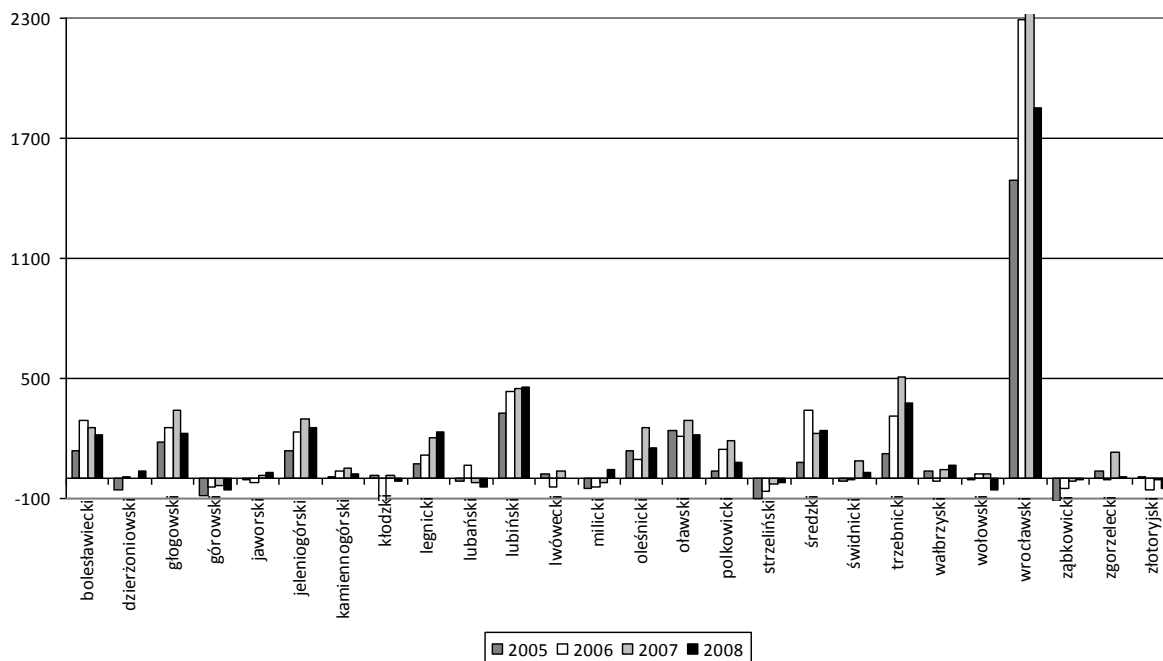
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

W trakcie wdrażania Strategii podejmowano liczne działania mające na celu zwiększenie aktywności zawodowej oraz szeroko rozumianej aktywności społeczności lokalnych na

wsiach. Istotnym źródłem współfinansowania tego typu przedsięwzięć były środki Unii Europejskiej. Środki te były przeznaczane zarówno na podniesienie konkurencyjności produkcji rolnej, jak również na podejmowanie działalności pozarolniczej, w tym samozatrudnienie oraz na podnoszenie kwalifikacji i inne formy rozwoju zasobów ludzkich, a także tworzenie i umacnianie więzi społecznych w środowiskach lokalnych. Na podniesienie konkurencyjności lub rozszerzenie działalności rolnicy otrzymali ogółem prawie 48,5 mln zł, co stanowiło średnio ok. 28% dofinansowania projektów o łącznej wartości ponad 174 mln zł (www.mapadotacji.gov.pl, 02.08.2010). W formie premii dolnośląscy rolnicy otrzymali ponad 23 mln zł (łącznie ponad 600 rolników). Ponadto środki były przeznaczane na edukację i podwyższanie kwalifikacji na wsi, wśród beneficjentów pojawiały się fundacje, stowarzyszenia oraz Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego. Zakupu maszyn i urządzeń dokonywały również spółdzielnie, grupy producenckie, przedsiębiorstwa przetwórstwa rolnego itp.

Saldo migracji na wieś w latach 2005-2009 było dodatnie w trzech podregionach (wrocławskim, legnicko-głogowskimi i jeleniogórskim) w całym analizowanym okresie, a w podregionie wałbrzyskim dopiero od 2007 r., jest to skutek suburbanizacji - fazy rozwoju dużych i średnich miast, który najsilniej występuje we Wrocławiu, ale jest obserwowany również w miastach LGOM, Jeleniej Górze oraz Bolesławcu. W wyniku tego procesu relatywnie wysokie saldo dodatnie migracji na obszary wiejskie w latach 2005-2008 notowano w powiatach: wrocławskim, lubińskim, trzebnickim, głogowskim, jeleniogórskim, bolesławieckim, legnickim, oleśnickim, oławskim i średzkim (por. ryc. 24).

Migracja na wieś wywołuje pewne konsekwencje społeczne w skali regionu, które zostały opisane w punkcie dotyczącym sfery społecznej.

Ryc. 24. Saldo migracji na wieś według powiatów w latach 2005-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

W wyniku migracji na wieś ludności związanej pracą zawodową z miastem, zmienia się styl i standard życia na tych obszarach. Przy czym zdarza się, że ludność napływająca z miast tworzy swoiste enklawy, izolując się od lokalnej społeczności.

W zakresie działań dotyczących **przekształcania struktury agrarnej oraz zwiększania potencjału produkcji leśnej** (działania w obszarze *Priorytetu II*) następowały powolne zmiany pozytywne, tj. wzrost odsetek powierzchni lasów (łącznie z gruntami związanymi z gospodarką leśną) - w 2008 r. w stosunku do roku bazowego o blisko 0,6 pkt. proc., natomiast powierzchnia użytków rolnych zmniejszyła się o ponad 0,6 pkt. proc., a gruntów rolnych (które stanowiły w 2008 r. ok. 80% użytków rolnych) o blisko 2 pkt. proc. Powierzchnia pozostałych gruntów (pod zabudowaniami, podwórzami, drogi, wody i inne grunty użytkowe oraz nieużytki) utrzymywała się na poziomie ok. 20% obszaru województwa. Dane przedstawiono w tabeli 10.

Tab. 10. Struktura użytkowa powierzchni województwa w latach 2005-2008 (w %)

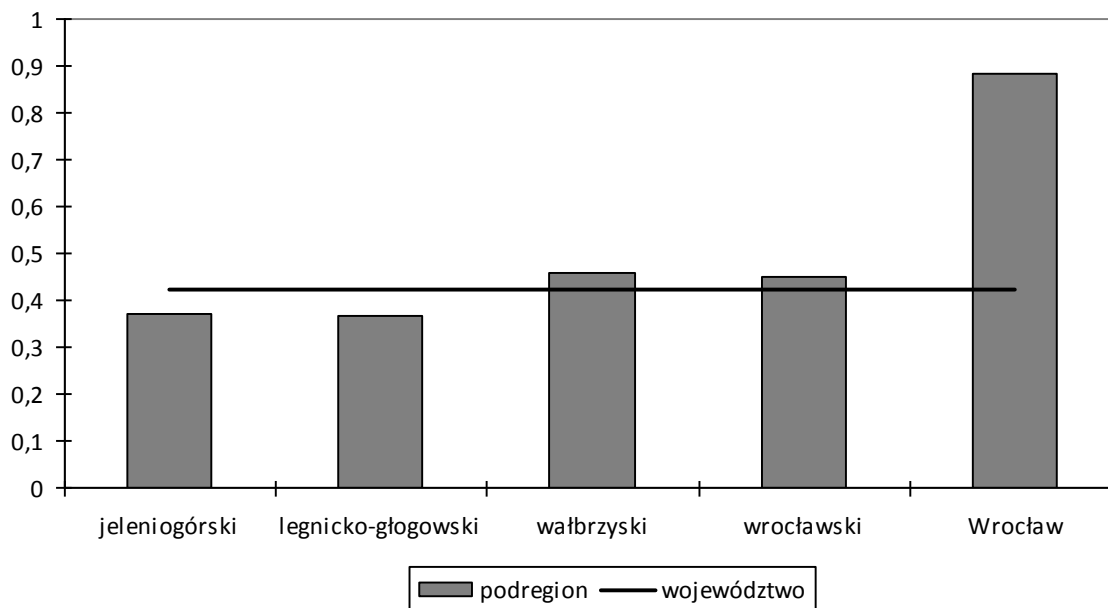
Rodzaj	2005	2006	2007	2008
Użytki rolne	50,09	50,11	49,70	49,43
Lasy	29,59	29,98	30,10	30,17
Pozostałe grunty	20,32	19,91	20,20	20,40

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

W niemal wszystkich powiatach lesistość nieznacznie rosła. Systematyczny spadek wartości tego wskaźnika zanotowano jedynie w Legnicy, z 3,4% w 2005 r. do 3,1% w 2008 r., przy czym wartość tego wskaźnika już w roku bazowym była najniższa wśród wszystkich powiatów, w tym miast na prawach powiatu. We Wrocławiu lesistość w 2008 r. wyniosła ponad 7%, a w Jeleniej Górze - ponad 32%. Powiaty, w których występowała co najmniej przez trzy lata stagnacja to: lwówecki, oławski, świdnicki, lubiński, milicki, oleśnicki i strzeliński. Przy czym w powiecie milickim współczynnik ten był stosunkowo wysoki i wynosił ponad 40%. W całym województwie wartość wskaźnika nieznacznie systematycznie wzrastała z 29,2% w 2005 r. do 29,5% w 2008 r.

Przeciętny wskaźnik **ilości kilometrów dróg powiatowych i gminnych na 1 km²** powierzchni dla województwa w latach 2005-2008 utrzymywał się na poziomie ok. 0,72 km (choć miał miejsce niewielki wzrost z 0,72 km w 2005 r. do 0,727 km w 2008 r. Ilość dróg powiatowych w km na 1 km² powierzchni utrzymywała się na stabilnym poziomie, jedynie w powiatach: strzelińskim, wrocławskim, wołowskim i lubińskim zanotowano zdecydowany wzrost wartości tego wskaźnika. Rosła natomiast wartość wskaźnika w odniesieniu do dróg gminnych – dotyczyło to niemal 60% powiatów. Budowy nowych dróg były podejmowane przede wszystkim od 2007 r., w znacznym stopniu były to inwestycje dofinansowane ze środków Unii Europejskiej.

Na rysunku 25 przedstawiono ilość dróg powiatowych na 1 km² powierzchni według podregionów według stanu na koniec 2008 r.

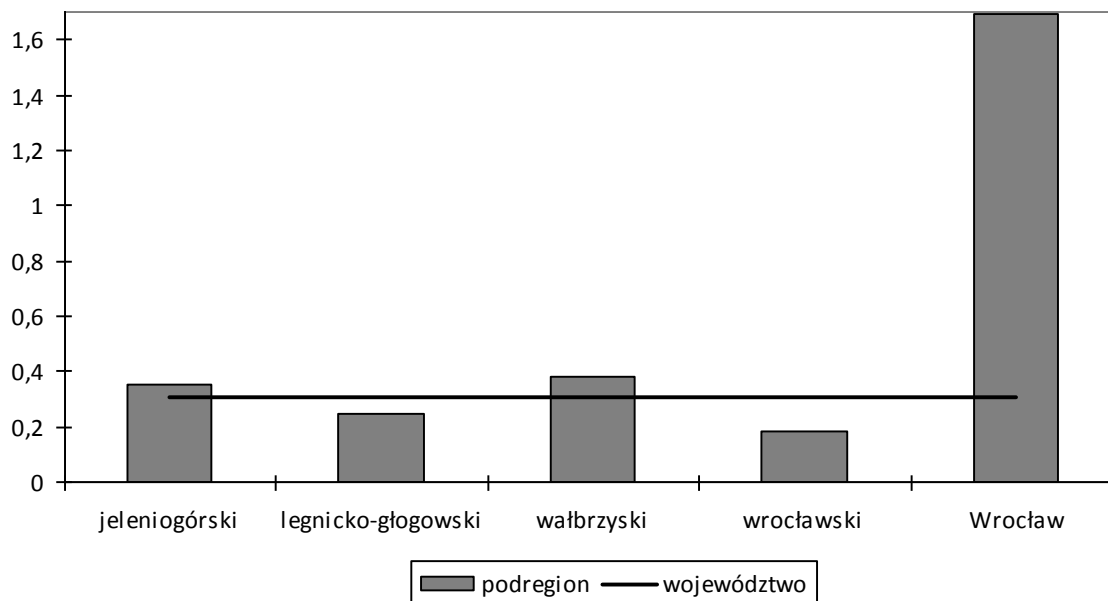

Ryc. 25. Drogi powiatowe na 1 km² powierzchni według podregionów na tle średniej dla województwa (w km), stan na 31 grudnia 2008 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Wskaźnik osiągał wartości wyższe od średniej dla województwa w podregionach wałbrzyskim i wrocławskim oraz mieście Wrocławiu. Zależność ta pozostawała stała od 2005 r., przy czym zmniejszył się dystans pomiędzy podregionem wałbrzyskim i wrocławskim na korzyść tego drugiego.

Analogiczne relacje w odniesieniu do dróg gminnych przedstawiono na rysunku 26. W tym układzie wartości wyższe od przeciętnych dla województwa wykazywały podregiony wałbrzyski i jeleniogórski oraz oczywiście miasto Wrocław. Podregion wałbrzyski w latach 2005-2008 obniżał swą pozycję na rzecz podregionu jeleniogórskiego, w którym wartość wskaźnika na koniec 2008 r. w porównaniu z 31 grudnia 2005 r. wzrosła o 3,5%. Najwyższy wzrost, blisko o 4,5% miał miejsce w podregionie wrocławskim, który dynamicznie nadrabiał zaległości, kształtując tym samym obszar metropolitalny Wrocławia.

Ryc. 26. Drogi gminne na 1 km² powierzchni według podregionów na tle średniej dla województwa (w km), stan na 31 grudnia 2008 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Powiaty, w których nastąpił największy przyrost dróg gminnych w stosunku do końca 2005 r. to: lubański, lubiński, złotoryjski, Jelenia Góra, oławski, milicki i wrocławski. Z kolei powiaty, w których według stanu na koniec 2008 r. gęstość dróg przekroczyła 0,8 km to: Legnica, Wrocław, Jelenia Góra, jeleniogórski, wałbrzyski, lubański, świdnicki, dzierzoniowski, wrocławski i kamiennogórski.

Inwestycje na rzecz zwiększania spójności przestrzennej podejmowane przez gminy przy współfinansowaniu ze środków Unii Europejskiej dotyczyły przede wszystkim: budowy dróg, obwodnic, sieci kanalizacyjnych, sieci wodociągowych jak również przebudowy ulic w miastach. Przy czym można wskazać gminy bardzo aktywnie uczestniczące w pozyskiwaniu dotacji oraz takie, które nie pojawiają się w zestawieniu (www.mapadotacji.gov.pl, 10.08.2010). Stąd postulowane są działania na rzecz zwiększania liczby gmin pozyskujących środki pomocowe, m.in. poprzez wsparcie w zakresie doradztwa i dostępu do informacji.

Działania były również podejmowane w zakresie *Priorytetu IV: Zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego społeczeństwa i gospodarki*. Analiza danych z lat 2005-2008

potwierdza zmniejszenie poziomu **zanieczyszczenia powietrza**, w szczególności we Wrocławiu, Wałbrzychu i Legnicy, m.in. ograniczeniu uległa średnia liczba przypadków przekroczeń poziomu dopuszczalnego pyłów zawieszonych PM10 w ciągu doby (*Raport o stanie środowiska...*, 2008). W 2005 r. pod względem zanieczyszczenia powietrza klasę C uzyskały miasta Wrocław, Legnica i Jelenia Góra oraz powiaty dzierżoniowski, głogowski, kłodzki, lubiński i zgorzelecki, w klasie B znalazł się powiat ząbkowicki, pozostałe powiaty zaliczono do klasy A (*Raport o stanie środowiska...*, 2005). Była to klasa ogólna powiatu uzyskana w ocenie rocznej dokonanej z uwzględnieniem kryteriów ustanowionych w celu ochrony zdrowia, gdzie klasa C oznacza poziom stężeń powyżej poziomu dopuszczalnego, poziomu dopuszczalnego powiększonego o margines tolerancji lub poziomu docelowego - w takim wypadku wymagany jest program ochrony powietrza. Głównym problemem było przekroczenie norm w zakresie stężenia pyłu zawieszonego PM10. W 2008 r. co prawda wyniki badań wykazały, że programem ochrony powietrza powinny zostać objęte: Wrocław, Jelenia Góra, Legnica, powiat kłodzki, wałbrzyski, zgorzelecki, strefa lubińsko-polkowicka oraz cała strefa dolnośląska w zakresie ozonu (*Raport o stanie środowiska...*, 2008), to zanieczyszczenie uległo ograniczeniu, przede wszystkim średnia liczba przypadków przekroczeń poziomu dopuszczalnego pyłów zawieszonych PM10 w ciągu doby.

Nastąpiła również poprawa jakości wód powierzchniowych, dotyczy to okresu kilkunastu lat w zakresie wskaźników zanieczyszczenia: BZT5, przewodności, azotu ogólnego i fosforu ogólnego w Odrze, Nysie łużyckiej, Bystrzycy oraz Ślężie. Notowano jedynie stosunkowo wysoki poziom stężenia fosforu ogólnego w Ślężie, co było po części konsekwencją wpływających do rzeki nieoczyszczonych ścieków komunalnych. W zakresie elementów fizykochemicznych w pięciostopniowej skali, gdzie I oznacza bardzo dobry, większość punktów pomiarowych wskazywała na klasę III, w klasie II znalazła się 1/3 stanowisk pomiarowych, na żadnym obszarze nie stwierdzono wód klasy I. W odniesieniu do wód przeznaczonych do spożycia w 2008 r. odnotowano pogorszenie stanu sanitarnego wody w ujęciu Czechnica dla miasta Wrocławia, woda ta miała klasę A3 (wymagająca wysokosprawnego uzdatniania fizycznego i chemicznego), ujęcie Dębrznik dla miast Wałbrzych i Boguszów-Gorce (wciąż zły stan sanitarny), ujęcie Przybków dla miasta Legnica

(pogorszenie stanu sanitarnego), zły stan sanitarny, ale lepszy w porównaniu z wymienionymi powyżej zanotowano w ujęciach Grabarów, Górzyniec i Podgórzyn (zaopatrzenie w wodę Jeleniej Góry i okolic) (*Raport o stanie środowiska...*, 2008).

Analizując wyniki monitoringu diagnostycznego z 2008 r. można stwierdzić, że 98,5% wód podziemnych miało dobry stan chemiczny (były to wody klasy I-III). Wody o niezadowalającej jakości (klasy IV) charakteryzowały się podwyższonym poziomem żelaza i siarczanów oraz obniżonym poziomem wapnia i odczynu (*Raport o stanie środowiska...*, 2008).

W ramach działania: Ograniczenie negatywnego oddziaływania odpadów komunalnych i przemysłowych na środowisko w latach 2005-2008, pomijając rok 2006, zanotowano obniżkę wytworzonej masy odpadów przemysłowych. W 2008 r. wytworzono ich ok. 33,7 mln t (z czego ok. 70% odzyskano, a 27% unieszkodliwiono, głównie umieszczając je na składowiskach) (*Raport o stanie środowiska...*, 2008), podczas gdy w 2005 r. - blisko 35 mln t (ponad 76% poddano odzyskowi, a ponad 21% składowano) (*Raport o stanie środowiska...*, 2005). Warto zaznaczyć, że odpady wytworzone w regionie w 2005 r. stanowiły aż 28% odpadów przemysłowych w Polsce, co dawało mu drugie miejsce w kraju po województwie śląskim. Masa odpadów komunalnych rosła w latach 2005-2007, by w 2008 r. zmaleć i osiągnąć poziom 0,9 mln t, z czego 67% stanowiły odpady z gospodarstw domowych (*Raport o stanie środowiska...*, 2008).

Tab. 11. Grunty wymagające rekultywacji oraz zrekultywowane i zagospodarowane w województwie w latach 2005, 2007 i 2008, stan na 31 grudnia (w ha)

Rodzaj	2005	2007	2008
Grunty wymagające rekultywacji	6 764	7 253	7 423
w tym:			
Zdewastowane	4 634	5 289	5 704
Zdegradowane	2 130	1 964	1 719
Grunty zrekultywowane w ciągu roku	125	185	26
Grunty zagospodarowane	7	2	120

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Począwszy od 2005 r. zmniejszeniu uległa **powierzchnia gruntów zdegradowanych**, natomiast wzrosła gruntów zdewastowanych (por. tab. 11). Powierzchnia gruntów zrehabilitowanych wzrosła w porównaniu z rokiem bazowym w 2007 r., natomiast gruntów zagospodarowanych - w 2008 r.

Ważnym źródłem dotacji na inwestycje związane z ochroną środowiska są środki z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej we Wrocławiu oraz funduszy gminnych i powiatowych. Jak wynika z badań przeprowadzanych od 2002 r. dotyczących przystępności tego typu funduszy wojewódzkich, fundusz dolnośląski był doceniany m.in. za niezmienność kryteriów przyznawania pomocy, co dawało beneficjentom możliwość planowania działań oraz zapewniało przejrzystość i względną łatwość wnioskowania o dotacje. Ponadto wysokość dotacji (do 100% wartości projektu) była wyższa niż np. w Szczecinie czy Poznaniu (maksymalnie tylko 50% wartości projektu) (Dziurbejko, 2007). W 2007 r. podkreślano w raporcie oceniającym fundusze wojewódzkie, iż dolnośląski fundusz, jako jeden z czterech, posiadał na swojej stronie internetowej pełną informację nt. kwalifikowalności kosztów, a także podawał przykłady kosztów niekwalifikowanych, co było dużym ułatwieniem dla potencjalnych beneficjentów (Smolnicki, 2007).

Działania związane z **ochroną przeciwpowodziową** w ramach *Priorytetu IV* sfery przestrzennej: Prognozowanie, reagowanie i likwidacja skutków nadzwyczajnych zagrożeń dla zdrowia, życia, mienia i środowiska, a także: Zapewnienie ochrony przeciwpowodziowej i zwiększenie retencji wód, w szczególności poprzez zapewnienie realizacji „Programu dla Odry - 2006” były realizowane m.in. poprzez wdrażanie wyżej wymienionego programu dla Odry. Cel strategiczny zaktualizowanego Programu z 2009 r. to: *„wzrost bezpieczeństwa przeciwpowodziowego z zachowaniem zasady zrównoważonego rozwoju terenu całego dorzecza oraz poszanowaniem bogatych na tym obszarze zasobów przyrody i stanu środowiska.”* (Program ochrony..., 2009, s. 10). W pierwotnej wersji Programu zapisano, że *„jego realizacja powinna doprowadzić co najmniej do odbudowy zniszczeń powodziowych, zrealizowania nowego programu ochrony przeciwpowodziowej (uwzględniającego zarówno rozwój nauki i wiedzy jak i doświadczenia zdobyte podczas powodzi 1997 r.) oraz stworzenia warunków dla stabilnej żeglugi długotrasowej na odcinku Gliwice-Koźle-Wrocław-Szczecin.”*

(*Program ochrony...*, 2009, s. 6). Nakłady poniesione do 31 grudnia 2008 r. na osiągnięcie wymienionych wyżej celów stanowiły ok. 36% przewidzianych w Programie. Jednakże należy stwierdzić, że podjęto wiele istotnych działań dotyczących usprawnienia systemu gospodarki wodnej w dorzeczu Odry, w szczególności powyżej Wrocławia, z drugiej strony pozostało jeszcze wiele wyzwań. Aby poprawić ochronę przeciwpowodziową Wrocławia, w latach 2002-2008 zmodernizowano jazy Bartoszowice i Szczytniki, przeprowadzono remont Śluzy Mieszkańskiej, dokonano modernizacji wału okrężnego Mokry Dwór (który zabezpiecza Zakład Produkcji Wody dla Wrocławia) oraz wałów na rzece Bystrzyca na Praczech Odrzańskich. Przygotowano też założenia modernizacji całego Wrocławskiego Węzła Wodnego. Powodzie z 2010 r. (maj-sierpień) pokazały, że konieczne są kolejne nakłady na ochronę przeciwpowodziową oraz ciągły monitoring (*Program ochrony...*, 2009).

Wykorzystanie **źródeł energii odnawialnej** było znikome w skali potrzeb energetycznych regionu. W 2005 r. 2,2% produkcji energii w województwie stanowiła produkcja ze źródeł odnawialnych, w całym kraju było to 3,2%, a w Unii Europejskiej 14,2% (*Regionalny Program Operacyjny...*, 2007). Tymczasem potencjał w zakresie odnawialnych źródeł energii w województwie szacuje się według rodzajów: energia promieniowania słonecznego 22,2PJ, energia cieków wodnych 26-32PJ, energia wiatru 1PJ, energia z ciepłych wód 0,1PJ, energia z biomasy 106,83PJ, odpadowe źródła energii 132,52PJ, energia odpadowa zawarta w śmieciach komunalnych i ściekach 26,87PJ (Gnutek, 2007).

W ramach *Priorytetu III: Poprawa ładu przestrzennego, harmonijności struktur przestrzennych* należy zwrócić uwagę na **rewitalizację miast**. Działania są podejmowane w znacznym stopniu przy wykorzystaniu współfinansowania ze środków Unii Europejskiej. W szczególności działania będą podejmowane w ramach Programu rewitalizacji miast (Priorytet IX *Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego*). Z całej puli, ok. 107 mln euro, 90% środków trafi do miast powyżej 10 tys. ludności, natomiast pozostałe 10% będzie przeznaczone na rewitalizację obiektów w mniejszych miastach (*Program rewitalizacji...*, 2010).

3.2.3 Sfera społeczna

Priorytety:

- I. Integracja społeczna i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu
- II. Umacnianie społeczeństwa obywatelskiego, rozwój kultury
- III. Poprawa jakości i efektywności systemu edukacji i badań naukowych
- IV. Stałe podnoszenie stanu bezpieczeństwa i zdrowia mieszkańców
- V. Aktywna polityka rynku pracy oraz wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich

Z punktu widzenia społeczności lokalnej najistotniejszym aspektem życia staje się poprawa jakości życia. Jakość życia dla społeczeństwa przedstawia cel sam w sobie, jednak w warunkach rynkowych jest ona osiągnięta w wyniku poprawy wskaźników ekonomicznych regionu oraz realizacji zasad zrównoważonego rozwoju, co zostało wyrażone poprzez założenia *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*. Wszystkie zakładane do realizacji priorytety w sferze społecznej mają za zadanie dążenie do zapewnienia wysokiego poziomu życia społeczeństwa oraz osiągnięcia zrównoważonego rozwoju. Efektem poprawiających się warunków życia może być szeroko rozumiany dostęp do infrastruktury społecznej. W prosty sposób pomiar nasycenia infrastruktury społecznej dokonywany jest poprzez określenie wielkości zasobu poszczególnych jej składników, np. bazy zabezpieczenia zdrowotnego mieszkańców, podstaw mieszkaniowych, dostępności do edukacji i kultury oraz ekonomicznego zabezpieczenia w postaci oferty miejsc pracy i podstaw mieszkaniowych.

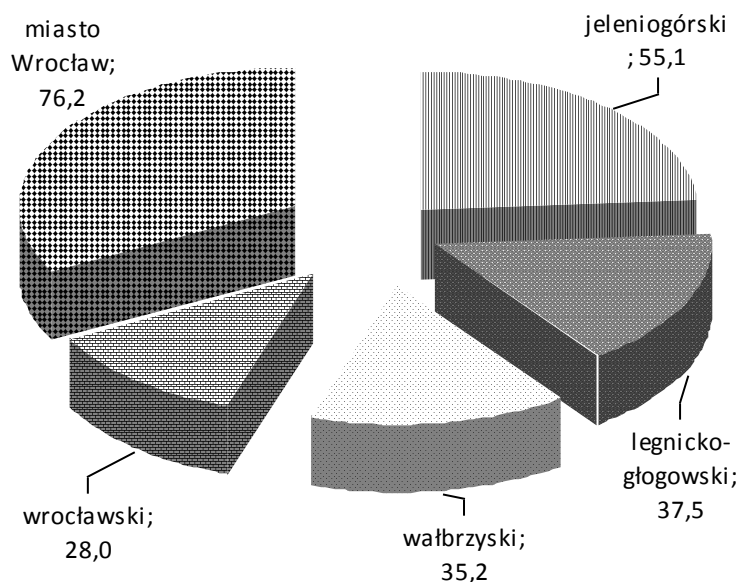
W założeniach Strategii dąży się wprost do **zwiększania nasycenia infrastruktury społecznej i dostępności do niej oraz zapewnienia systemu opiekuńczego częściowo zastępującego elementy ochrony zdrowia** szczególnie w ramach *Priorytetu IV: Stałe podnoszenie stanu bezpieczeństwa i zdrowia mieszkańców*. Gotowość do udzielania w krótkim okresie porad zdrowotnych pozwala na skrócenie czasu powrotu do zdrowia

i pracy, co w znaczący sposób przekłada się na poziom życia mieszkańców regionu. Dynamika **udzielonych ogółem w ciągu roku porad przez lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej** w latach 2005-2009 w powiatach województwa dolnośląskiego była najwyższa w powiatach milickim (ponad połowa wzrostu) i górowskim (ponad 1/3). Tak wysoki poziom wzrostu świadczy o podwyższaniu standardu dostępności obsługi oraz wzmożonej świadomości zdrowotnej, jednak przy złożeniu z wysokim poziomem stopy bezrobocia długookresowego może częściowo świadczyć o pewnego rodzaju patologiach. Wyraźnie niższy poziom dynamiki udzielonych porad ma miejsce w powiecie jaworskim, niecałe 83 w 2009 r. w porównaniu do 2005 r., dla którego wartość uznana została za wyjściową do analizy. W powiatach strzelińskim, lubińskim i trzebnickim oraz Legnicy również nastąpił w 2009 r. znaczny spadek (w stosunku do 2005 r.) dynamiki udzielonych porad.

W przekroju podregionów nie wykazuje się większej dynamiki udzielonych porad przez lekarzy pierwszego kontaktu w okresie lat 2005-2009 (2005 r. = 100). Największą dynamiką w tym zakresie charakteryzuje się podregion wrocławski 115,9; na tym miasto Wrocław wykazało się dynamiką niższą o 7. Najmniejszą dynamikę zanotowano w podregionie jeleniogórskim 104,5. Średnia dynamika dla województwa dolnośląskiego w tym okresie była na poziomie 109,5.

Udzielone porady lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej na 1 mieszkańca w ciągu 2009 r. w województwie dolnośląskim wyniosły 4,3; w poszczególnych podregionach średnia liczba udzielonych porad lekarskich na 1 mieszkańca była bliska średniej wojewódzkiej. Podobna sytuacja miała miejsce we wcześniejszych latach z tym, że średnia województwa kształtowała się na niższych poziomach. W latach 2007-2009 średnia liczba udzielonych porad na 1 mieszkańca rosła rocznie o 0,1 z wartości 4,1 w 2007 r. W latach 2005-2006 wartość pozostawała na poziomie 3,9 udzielonych porad na 1 mieszkańca. W przestrzeni powiatów województwa dolnośląskiego zaznacza się pod tym względem dosyć duża dywersyfikacja. Najwięcej porad corocznie w badanym okresie na 1 mieszkańca udzielano w powiecie lubańskim, narastało to od 5-ciu w 2005 r. do 6,1 w 2009 r. Najmniej porad udzielono w powiecie legnickim średnio ok. 3,7 na 1 mieszkańca.

Na **techniczne zabezpieczenie socjalne** składa się również dostępność korzystania z łóżek szpitalnych. W województwie dolnośląskim średnia liczba łóżek w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności w latach 2005-2009 zmieniała się. W okresie 2005-2007 zmniejszyła się ona o prawie 7%, przy czym w 2005 r. wyjściowym dla badania miara ta wyniosła 49 (łącznie z łózkami i inkubatorami dla noworodków). W 2008 r. liczba łóżek w szpitalach ogólnych na 10 tys. przybyło w porównaniu do 2007 r. o 1,6. W podregionach wyraźnie widoczna jest specjalizacja Wrocławia w zakresie ochrony zdrowia a szczególnie leczenia szpitalnego, średnia liczba łóżek w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności jest wyższa w badanym okresie o ponad 60% niż w województwie dolnośląskim (por. ryc. 27).

Ryc. 27. Liczba łóżek w szpitalach ogólnych (łącznie z łózkami i inkubatorami dla noworodków) na 10 tys. ludności według podregionów w 2008 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Specjalizacja zaznacza się również w podregionie jeleniogórskim ze względu na związek z działalnością uzdrowiskową, gdzie wskaźnik 17% przekracza średnią wojewódzką. Najmniejszą dostępność tych usług notuje się w podregionie wrocławskim (mniej o 40% niż w województwie), decyduje o tym bliskość ośrodka centralnego, który przejmuje na siebie

częściowo realizację tej funkcji w otoczeniu. W przekroju powiatów zróżnicowanie przestrzenne rozmieszczenia łóżek przybiera postać funkcjonalną. Największą liczbę łóżek szpitalnych na 10 tys. ludności w całym badanym horyzoncie czasu posiada powiat jeleniogórski, z tym, że liczba ta ulega corocznemu obniżaniu się. W latach 2005-2008 zmniejszyła się ona o prawie 20 łóżek, w wyjściowym 2005 r. było 129,2 łóżek w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności. W powiatach wrocławskim i polkowickim nie ma przygotowanego żadnego łóżka szpitalnego, rejony te obsługiwane są przez pobliskie ośrodki. Niski wskaźnik ten jest w powiatach: ząbkowickim, jaworskim i lwóweckim.

Specjalizacja i priorytetowe znaczenie Wrocławia na tle województwa dolnośląskiego w zakresie obsługi szpitalnej są przełamywane przez inne ośrodki. Szpitale z innych miast konkurują z wrocławskimi placówkami i wyścig ten niejednokrotnie wygrywają, np. placówki w Świdnicy, Trzebnicy, Lubinie, Polanicy, Legnicy czy Wałbrzychu (Domińska, 2010). Do niedawna świadczone usługi były na niskim poziomie, a szpitale miały duże zobowiązania finansowe. Zwiększone nakłady inwestycyjne ze strony NFZ i samorządu województwa zostają przeznaczone na odnowę infrastruktury medycznej, jednocześnie pojawiły się nowe możliwości dofinansowania ich działalności. Wybudowano lądowiska dla helikopterów medycznych, uruchomiono oddziały ratunkowe, m.in. w Legnicy, Wałbrzychu i Jeleniej Górze, a także nowe bloki operacyjne w Kamiennej Górze i Legnicy. Szpitale z mniejszych ośrodków często charakteryzują się określoną specjalizacją i tak, np. Trzebnica - transplantacja kończyn, Świdnica - chirurgia z nowoczesnym wyposażeniem, Wałbrzych - nowoczesny oddział psychiatryczny.

W województwie dolnośląskim widoczna jest dobra kondycja społeczno-gospodarcza regionu, gdyż liczba osób, które muszą korzystać ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności jest niższa od średniej krajowej o 49,1 w 2005 r. i 74,5 w 2008 r. Przy czym lata 2005-2006 to czas wzrostu liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej przypadającej na 10 tys. ludności, pozostałe lata to okres spadku tej liczby. W województwie dolnośląskim różnica pomiędzy najwyższą liczbą osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności przypadająca na 2006 r., a najniższą liczbą pochodzącą

z 2008 r. wyniosła 172,8 (spadek o 26,6%), w tym okresie w Polsce spadek ten średnio wyniósł 25,3%.

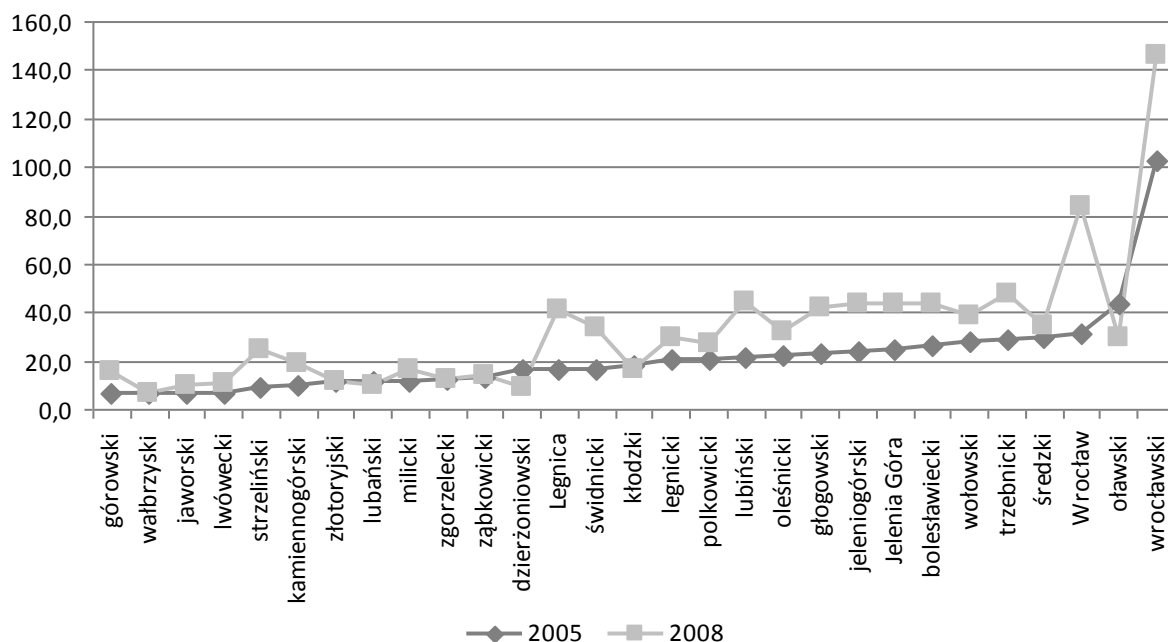
Podstawę bytu społecznego mieszkańców województwa dolnośląskiego stanowi również zaplecze bytowe w postaci dostępności do rynku mieszkaniowego, określanej poprzez: cenę 1 m² nieruchomości bądź gruntu, udzielone zezwolenia na budowę, bliskość rynków pracy, mieszkania oddane do użytkowania oraz siłę przyciągania na dany obszar potencjalnych inwestorów na rynku nieruchomości i nabywców. W 2008 r. na obszarze województwa dolnośląskiego oddano do użytkowania 12 498 mieszkania, co stanowiło o prawie o 82% więcej niż w 2005 r.¹². W badanym okresie zaobserwowano dwa podstawowe skoki wzrostowe wskaźnika, które przypadały na lata 2006 i 2008. W podregionach województwa dolnośląskiego następuje wyraźna centralizacja wokół podstawowego ośrodka osadniczego regionu. Najwięcej oddanych mieszkań do użytkowania jest w samym Wrocławiu i w podregionie go okalającym. W 2008 r. we Wrocławiu oddano do użytkowania 5 287 mieszkań, w porównaniu do 2005 r. to o ponad 167% więcej. W 2007 r. w tym podregionie miało miejsce złamanie tendencji wzrostowej na rynku oddawanych do użytkowania mieszkań ze względu na brak przygotowanych gruntów pod inwestycje, a co za tym idzie zmniejszenie liczby wydawanych pozwoleń na budowę oraz wydłużający się czas samej budowy. W podregionie wrocławskim w latach 2005-2008 dynamika wzrostu liczby oddawanych do użytkowania mieszkań nie była aż tak wysoka (40% więcej w 2008 r. niż w 2005 r.) jak we Wrocławiu. W 2005 r. najwięcej mieszkań oddano do użytkowania w podregionie wrocławskim. W całym okresie badania najmniej oddawanych mieszkań było podregionie wałbrzyskim. W odniesieniu do powiatów województwa dolnośląskiego zaznacza się duża dywersyfikacja oddawanych do użytkowania mieszkań, tworząc kilka centrów wzrostowych w tym zakresie:

- z węzłem we Wrocławiu przestrzeń WROM;
- obszar LGOM (powiaty Legnica, legnicki, lubiński, głogowski i polkowicki);
- obszar bolesławiecko-zgorzelecki;
- obszar jeleniogórsko-kamiennogórski;

¹² Według danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

- obszar kłodzki.

Tworzenie podregionów **atrakcyjności inwestycyjno-mieszkaniowej** stanowiącej zaplecze socjalno-bytowe dla mieszkańców województwa dolnośląskiego potwierdza uwzględnienie przy analizie mieszkań oddanych do użytkowania liczby mieszkańców poszczególnych powiatów i podregionów. W podregionach miara ta wskazywała w 2008 r. priorytetową rolę miasta Wrocławia (83,6), który wraz z podregionem wrocławskim (55,6) zdominował w tym zakresie zaopatrzenie bytowo-mieszkaniowe województwa. We Wrocławiu następował intensywny wzrost liczby oddanych do użytkowania mieszkań na 10 tys. mieszkańców - w horyzoncie badania - o prawie 169%, z niewielkim spowolnieniem tempa w 2007 r. W pozostałych podregionach nie zanotowano jeszcze skutków kryzysu. Najniższe miary w województwie dolnośląskim zanotowano w podregionie wałbrzyskim, taka sytuacja utrzymuje się w całym okresie badania (wartości pomiędzy 13,7 a 16,4). W podregionie jeleniogórskim pomiędzy rokiem 2005 a 2008 nastąpił wzrost liczby oddanych do użytkowania mieszkań na 10 tys. mieszkańców o ponad 54,6%, w podregionie legnicko-głogowskim o ok. 90,5%. Wskaźnik mieszkań oddanych do użytkowania na 10 tys. mieszkańców w województwie dolnośląskim przyjmuje zróżnicowane wartości (por. ryc. 28).

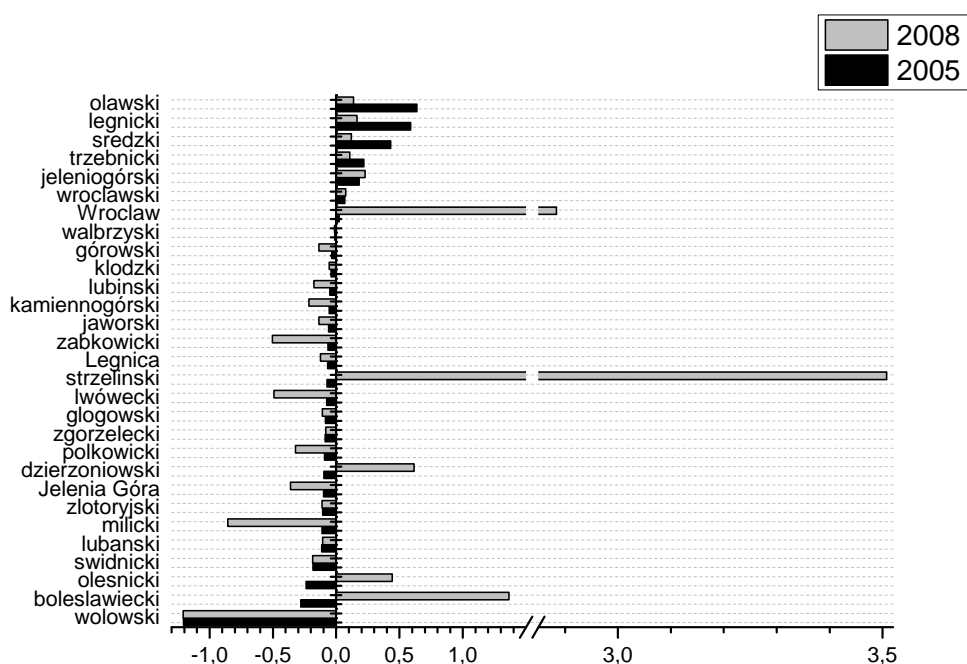
Ryc. 28. Mieszkania oddane do użytku na 10 tys. ludności w podregionach w latach 2005 i 2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Powiaty przynależące do WrOM przyjmują najwyższe wartości miernika w praktycznie całym badanym okresie. Przybierają one w większości wartości powyżej średniej dla całego województwa, która w 2008 r. wyniosła 43,4, co stanowiło w porównaniu z 2005 r. wzrost o ok. 82,4%. Spośród powiatów województwa dolnośląskiego w zakresie mieszkań oddanych do użytkowania na 10 tys. mieszkańców najwyższą wartość w badanym okresie miara przybiera w powiecie wrocławskim. Wagę powiatu legnickiego i lubińskiego w kreowaniu podstaw bytowych jakości życia podnosi znaczny skok wskaźnika w 2008 r. w porównaniu z 2005 r. Powiaty górowski i wałbrzyski mają najniższe wartości tego wskaźnika, ale i popyt na mieszkania na tym obszarze jest stosunkowo niższy.

W przestrzeni województwa dolnośląskiego występuje zróżnicowanie **atrakcyjności lokalizacji inwestycji związanych z zaopatrzeniem w mieszkania i popytu na nie**, ze względu na odległość m.in. od znaczącego rynku pracy, ośrodka centralnego, węzłów komunikacyjnych, podmiejskich terenów zieleni i spokoju. Atrakcyjność tych obszarów, dla zapewnienia jakości zamieszkania, może zostać przedstawiona poprzez analizę liczby

mieszkań oddawanych do użytkowania na 10 tys. mieszkańców. Wyrażana jest w ten sposób również mobilność mieszkańców, którzy dla dobrej lokalizacji mieszkania są w stanie ponieść koszty alternatywne. W tym kontekście w 2008 r. zaznacza się silna pozycja kilku powiatów województwa dolnośląskiego: strzelińskiego, miasta Wrocławia i bolesławieckiego. Oznacza to znaczną zmianę na mapie atrakcyjności mobilności w celu lokalizacji przez społeczeństwo (por. ryc. 29).

Ryc. 29. Wskaźnik mieszkań oddanych do użytkowania w aspekcie migracji wewnętrznych ludności na pobyt stały na 10 tys. osób według powiatów w latach 2005 i 2008 (stan na 31 grudnia)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

W 2005 r. struktura lokalizacji mobilności oraz atrakcyjności dla społeczeństwa przestrzeni województwa dolnośląskiego przybierała odmienny układ. Najwyższe miary wskaźnika były w powiatach: oławskim, legnickim, średzkim, trzebnickim, jeleniogórskim. Mniej atrakcyjne okazały się lokalizacje w powiecie wrocławskim i we Wrocławiu. W badanym okresie najmniejszą siłą przyciągania charakteryzowały się powiaty: wołowski, świdnicki i lubański. Powiaty: bolesławiecki, oleśnicki i dzierżoniowski zmieniły znacząco swoją pozycję (z ujemnej

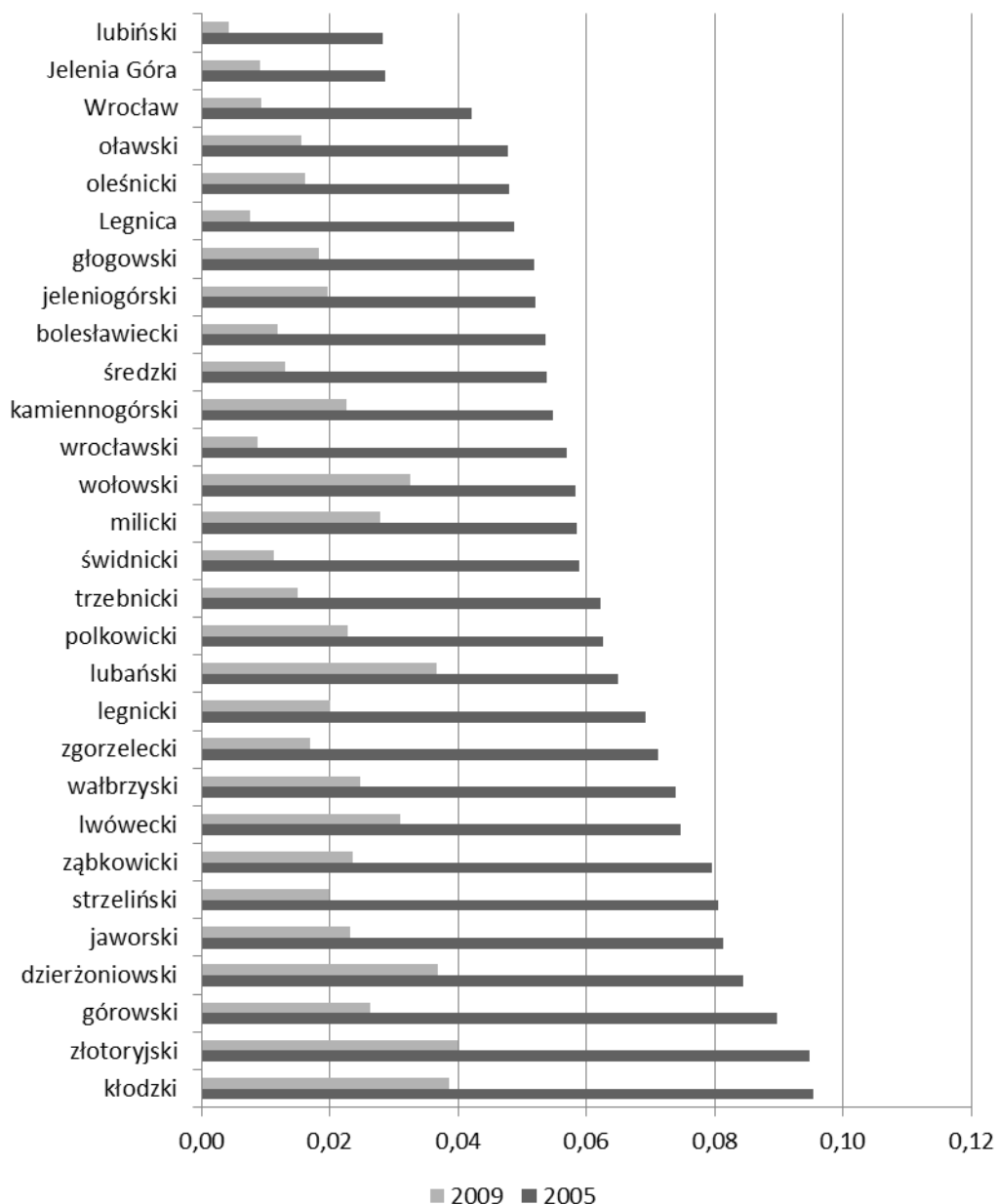

na dodatnią wartość) w mobilności społeczeństwa na dany obszar. W przypadku powiatów: milickiego, lwóweckiego, ząbkowickiego, miasta Jelenia Góra i polkowickiego nastąpiło istotne pogorszenie wskaźnika w analizowanym horyzoncie.

Mobilność społeczeństwa na dany obszar zależy również od tamtejszego **ryнку pracy i jego chłonności**, tereny, na których poziom bezrobocia jest wysoki stają się mniej atrakcyjne dla migrującego społeczeństwa, a tym samym dla potencjalnych inwestorów na rynku nieruchomości. Bezrobocie krótkookresowe, kiedy osoby poszukujące pracy są w stanie znaleźć nowe miejsce pracy w ciągu 6 miesięcy nie stanowi istotnego problemu dla gospodarki powiatu. Są to osoby powracające na rynek pracy, np. po urlopie macierzyńskim, zmieniające miejsce zamieszkania, zmieniające pracę, absolwenci itp. Zagrożeniem dla gospodarki i atrakcyjności obszaru dla migracji wewnętrznych pozostają osoby, które nie mogą znaleźć miejsca pracy powyżej 12 miesięcy, niejednokrotnie oznacza to dla nich stan trwałego bezrobocia. Jednocześnie ten zasób ludności staje się niewykorzystanym kapitałem ludzkim. *„Niewykorzystany zasób siły roboczej może być badany, jako stosunek sumy osób bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy do liczby ludności w wieku produkcyjnym. Im wyższy jest ten wskaźnik tym większa część zasobu ludzkiego pozostaje niewykorzystana. Potencjalna kreatywność, umiejętności, know-how, wiedza i zdolności oraz posiadane informacje pozostają niezagospodarowane, przez co nie przyczyniają się osoby te do rozwoju społeczno-gospodarczego, a dodatkowo osoby one stanowią obciążenie ekonomiczne dla jednostek samorządu terytorialnego i problem społeczny” (Identyfikacja endogenicznych atutów..., 2010, s. 77).*

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku zakłada dostarczenie instrumentów i możliwości rozwoju zasobu ludzkiego i jego aktywizacji, następuje to szczególnie w ramach *Priorytetu I: Integracja społeczna i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu; Priorytetu III: Poprawa jakości i efektywności systemu edukacji i badań naukowych* i *Priorytetu V: Aktywna polityka rynku pracy oraz wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich*. W powiatach województwa dolnośląskiego w badanym okresie nastąpiła wyraźna poprawa sytuacji na rynku pracy, a jednocześnie poprawił się stosunek bezrobotnych w długim okresie do liczby osób w wieku produkcyjnym. W 2005 r. największy zasób

niewykorzystanej siły roboczej pozostawał w powiatach: kłodzkim, złotoryjskim, górowskim, dzierzoniowskim, jaworskim, strzelińskim i ząbkowickim (por. ryc. 30). Najniższy wskaźnik w 2005 r. był w powiatach: lubińskim, mieście Jelenia Góra i Wrocławiu, oławskim, oleśnickim, Legnicy oraz głogowskiem.

Ryc. 30. Niewykorzystany zasób siły roboczej w powiatach w latach 2005 i 2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

W 2009 r. sytuacja znacznie się poprawiła, a jednocześnie częściowo zmienił się rozkład wskaźnika w powiatach. Najwięcej niewykorzystanego kapitału ludzkiego w 2009 r. znajdowało się w powiatach: złotoryjskim, kłodzkim, dzierzoniowskim, lubańskim, wołowskim i lwóweckim. Najefektywniej w 2009 r. gospodarowano zasobem ludzkim (najniższy wskaźnik) w powiatach: lubińskim, Legnicy, wrocławskim, Jeleniej Górze, Wrocławiu, świdnickim i bolesławieckim.

Podstawę do stworzenia przestrzeni z dobrymi warunkami życia stanowi **bezpieczeństwo publiczne**. Cel ten został ujęty jako jeden z priorytetów Strategii (*Priorytet IV: Stałe podnoszenie stanu bezpieczeństwa i zdrowia mieszkańców*). Realizacja tego celu jest uzależniona od nakładów na wyposażenie techniczne, zatrudnienie i szkolenia oraz liczby dokonywanych przestępstw i ich ciężaru. W województwie dolnośląskim liczba przestępstw stwierdzonych w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tys. ludności wynosiła 366,2 w 2008 r. i była niższa od liczby z 2005 r. o 61,1 przestępstw. Przy spadku liczby przestępstw stwierdzonych w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tys. ludności następował jednocześnie wzrost wskaźnika wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych z 64,3% w 2005 r. do 67,6% w 2008 r. Najwięcej przestępstw stwierdzonych w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tys. ludności zanotowano w powiatach legnickim (dane wraz z miastem na prawach powiatu) i wałbrzyskim w całym okresie analizy, stosunkowo dużo było ich również w powiatach głogowskim i zgorzeleckim. Najbezpieczniejszym w tym zakresie był powiat wrocławski. Najwyższe poziomy wskaźnika wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych w horyzoncie badania notowane były w powiatach: górowskim, milickim, oławskim i oleśnickim. Najmniejszy wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych był w powiatach: wrocławskim i jeleniogórskim (łącznie z miastem na prawach powiatu), wałbrzyskim, zgorzeleckim i lubińskim. Przy niskim wskaźniku wykrywalności sprawców przestępstw i wysokiej liczbie przestępstw stwierdzonych w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tys. ludności obszar staje się mniej atrakcyjny do zamieszkiwania, inwestowania i przebywania. W przeciwnym wypadku teren zyskuje wartość, inwestorów i przyciąga mirującą wewnątrznie społeczność.

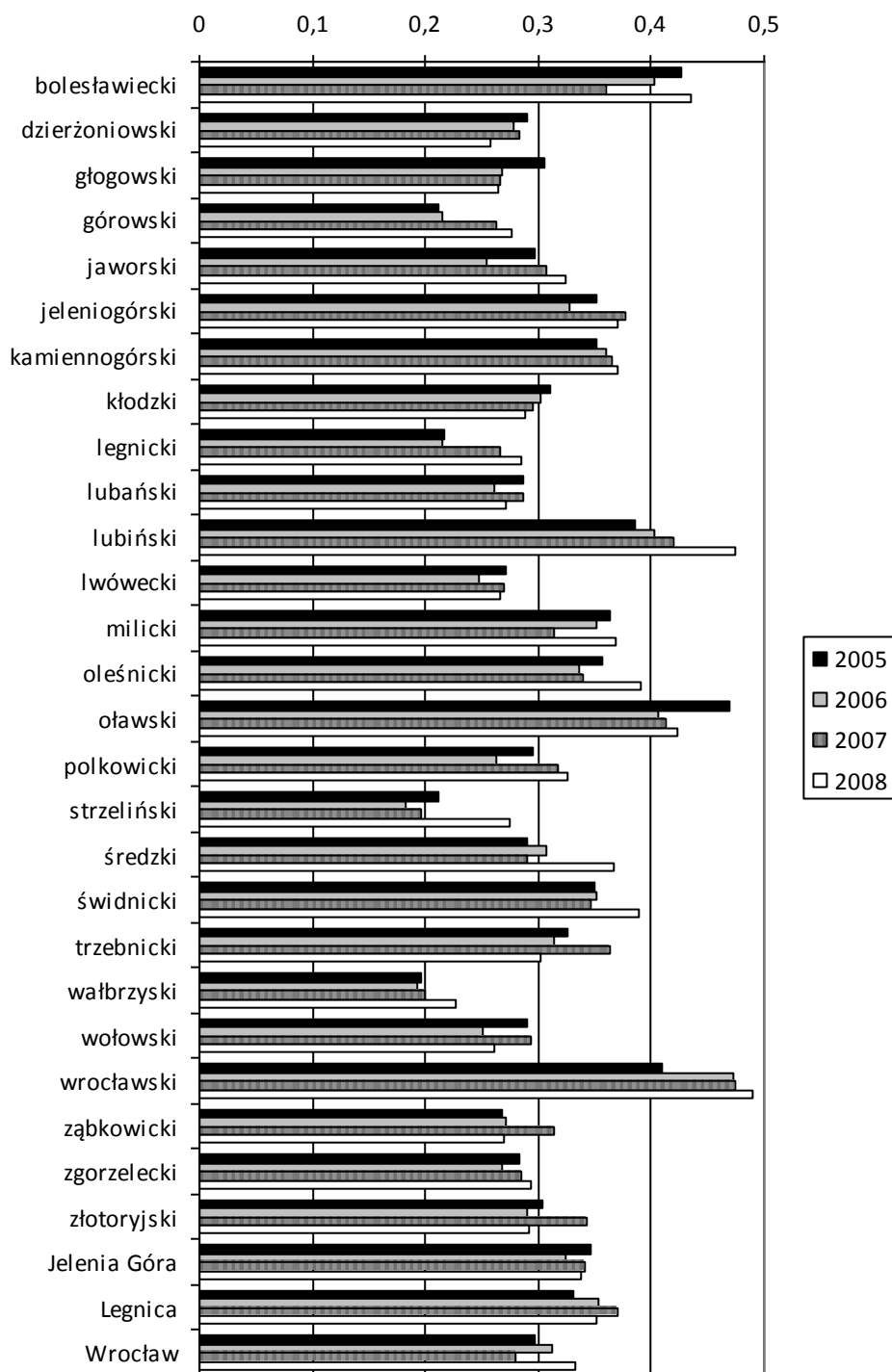

Analiza porównawcza szeroko rozumianej wewnętrznej sytuacji społecznej w przestrzeni województwa dolnośląskiego wymaga optymalnego i wielowymiarowego spojrzenia na regiona w różnych przekrojach. Wielowymiarową analizę porównawczą w zakresie sfery społecznej przeprowadzono przy pomocy dwóch wskaźników syntetycznych. Pierwszy z nich umożliwia uporządkowanie oraz określenie poziomu miary rozwoju poszczególnych powiatów w odniesieniu do kondycji społecznej, a drugi - do rozwoju szeroko rozumianej obsługi społecznej. Przedstawione zestawienia pozwalają na pewne przybliżenie wyników w zakresie osiągnięcia priorytetów I-V sfery społecznej Strategii, w szczególności wybranych działań dotyczących rynku pracy, ochrony zdrowia, aktywności społeczności lokalnych oraz podnoszenia stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Syntetyczną **miarę kondycji społecznej** policzono w oparciu o zmienne cząstkowe:

1. Przyrost naturalny na 1 tys. ludności.
2. Saldo migracji na 1 tys. ludności.
3. Stosunek liczby pracujących do liczby ludności w wieku produkcyjnym.
4. Długotrwale bezrobotni (powyżej 12 miesięcy) jako % bezrobotnych w powiecie.
5. Wypożyczenia biblioteczne na 1 tys. ludności.
6. Ilość przestępstw stwierdzonych w zakończonych postępowaniach przygotowawczych na 10 tys. ludności.
7. Ilość mieszkań oddanych do użytkowania na 1 tys. ludności.

Wyniki przedstawiono na rysunku 31. Najwyższe wartości miary uzyskały powiaty: wrocławski, lubiński, bolesławiecki oraz oławski (jednak ten ostatni notował pogorszenie w stosunku do wartości miary z 2005 r.). Powiaty, w których następował zdecydowany wzrost w zakresie wartości miary kondycji społecznej to lubiński oraz wrocławski. Większość powiatów wykazywała się stabilnością wartości uzyskiwanych w stosunku do innych badanych w latach 2005-2008.

Ryc. 31. Syntetyczna miara kondycji społecznej według powiatów w latach 2005-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Samo miasto Wrocław plasowało się blisko wartości średniej dla całego województwa. O stosunkowo niskiej jego pozycji zdecydowały przede wszystkim zmienne: liczba przestępstw na 10 tys. ludności, odsetek bezrobotnych pozostających bez pracy dłużej niż 1 rok, przyrost naturalny oraz saldo migracji na 1 tys. ludności. Przy czym należy zauważyć, iż rzeczywista liczba ludności Wrocławia (z uwzględnieniem osób niezameldowanych lub zameldowanych na pobyt czasowy) była wyższa, co ma odpowiednie przełożenie na poprawę wyników w zakresie salda migracji oraz przyrostu naturalnego. Ponadto trzeba uwzględnić fakt, że część ludności zameldowanej, przede wszystkim w powiecie wrocławskim, ale również innych powiatach ościennych jest faktycznie związana funkcjonalnie z Wrocławiem, bardziej niż z miejscem zameldowania np. poprzez miejsce pracy, nauki, ale również rynek zaopatrzenia w zakresie dóbr i usług i tym samym w znacznym stopniu tworzy rzeczywisty potencjał społeczny stolicy województwa. Z kolei stopa bezrobocia we Wrocławiu była najniższa w porównaniu do wszystkich powiatów regionu -według stanu na 31 grudnia 2009 r. wyniosła 5,0%, a rok wcześniej zaledwie 3,3% (przy średniej dla województwa 12,5% i maksymalnej odnotowanej stopie bezrobocia 26,1% w powiecie złotoryjskim według stanu na koniec 2009 r.¹³). Jest to poziom zbliżony do tzw. naturalnej stopy bezrobocia, co przy stosunkowo wysokim udziale długotrwale bezrobotnych może świadczyć, iż zaliczają się do nich osoby, które nie są zainteresowane podjęciem pracy.

W tabeli 11 przedstawiono powiaty określone jako **wiodące w zakresie kondycji społecznej**. Były to powiaty, które cechował wysoki potencjał społeczny, jednocześnie część z nich borykała się z problemami społecznymi związanymi m.in. z utrzymującym się stosunkowo wysokim bezrobociem (powiaty kamiennogórski, legnicki i milicki), niskim poziomem obsługi społecznej w obszarach: ochrona zdrowia, edukacja, kultura i in. Wyniki zastosowania miernika syntetycznego przybliżającego poziom obsługi społecznej w powiatach przedstawiono w dalszej części opracowania.

¹³ Według danych GUS.

Tab. 11. Powiaty wiodące w zakresie kondycji społecznej w latach 2005-2008

2005	2006	2007	2008
oławski	Wrocławski	wrocławski	wrocławski
bolesławiecki	oławski	lubiński	lubiński
wrocławski	bolesławiecki	oławski	bolesławiecki
lubiński	lubiński	jeleniogórski	oławski
milicki	kamiennogórski	Legnica	oleśnicki
oleśnicki	Legnica	kamiennogórski	świdnicki
jeleniogórski	milicki	trzebnicki	jeleniogórski

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Jak już podkreślano wiodącą lokatę zajmował powiat wrocławski, a jego pozycja w kolejnych latach umacniała się. Było to związane w znacznym stopniu z rozwojem procesu suburbanizacji Wrocławia. Świadczyły o tym wysokie wartości w zakresie zmiennych: saldo migracji na 1 tys. ludności, ilość mieszkań oddanych do użytkowania na 1 tys. ludności oraz relatywnie niski poziom przestępczości. Kolejny powiat o silnej pozycji to powiat lubiński, atrakcyjny przede wszystkim z uwagi na istnienie silnego pracodawcy i inwestora - KGHM „Polska Miedź” S.A. oraz spółek z nim powiązanych, co miało przełożenie na niski odsetek długotrwale bezrobotnych, wysoki przyrost naturalny oraz wysoki poziom wskaźnika pracujących do ludności w wieku produkcyjnym. Wysoka pozycja powiatu bolesławskiego wynikała przede wszystkim z wysokiego przyrostu naturalnego, stosunkowo niskiego odsetka długotrwale bezrobotnych, a także stosunkowo niskiego poziomu przestępczości.

Dysproporcje pomiędzy powiatami były największe w latach 2006 i 2007; w 2008 r. uległy one zmniejszeniu, jednocześnie średnia wartość miary określającej kondycję społeczną poszczególnych powiatów uległa wzrostowi. Godne podkreślenia są przede wszystkim pozytywne zmiany w zakresie malejącego udziału długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych w powiecie. Udział ten w latach 2005-2008 zdecydowanie zmniejszał się w ok. 70% badanych jednostek samorządu terytorialnego. Inną pozytywną tendencją było zmniejszenie ilości zarejestrowanych przestępstw w ok. 30% powiatów. Tym samym można stwierdzić, iż działania realizowane w ramach sfery społecznej Strategii przyczyniały się do rozwoju zasobów ludzkich i wzmacniania kondycji społecznej jednostek terytorialnych w obrębie województwa. Z drugiej strony nadal występowały dysproporcje np. w zakresie

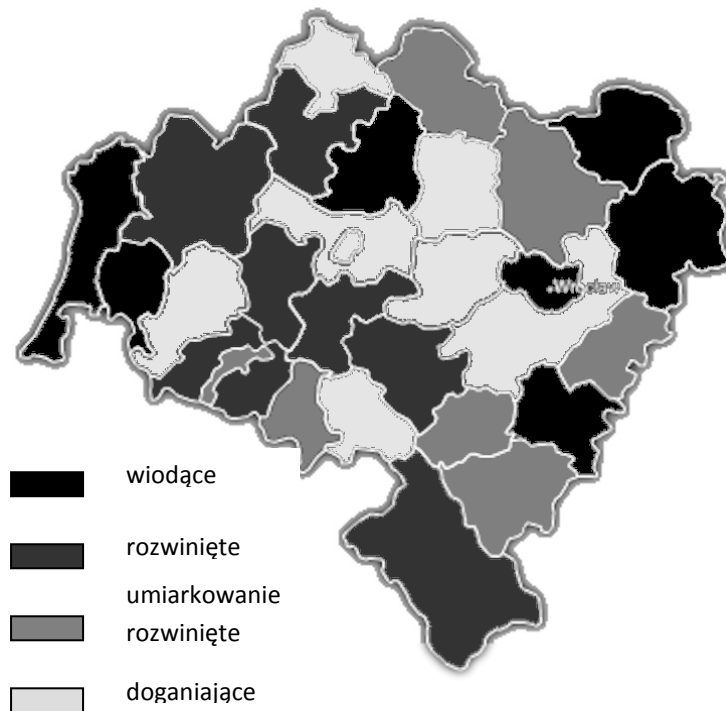

rynku pracy, nowoczesnej edukacji czy wspierania aktywności społeczności lokalnych, którym należy przeciwdziałać. Istotnym problemem w skali regionu pozostają ujemny przyrost naturalny oraz zbliżone do zera saldo migracji na pobyt stały. Są to mierniki, które decydują o liczbie ludności, wyznaczają w znacznym stopniu przyszłe tempo rozwoju społeczno-gospodarczego.

Kolejna wykorzystana miara to wskaźnik syntetyczny **rozwoju obsługi społecznej**. Poziom tej obsługi jest jednym z istotnych czynników decydujących o miejscu zamieszkania. Zmiany w zakresie tej miary pozwalają na przybliżenie efektów realizacji w ramach sfery społecznej przede wszystkim działań w ramach priorytetów I-V dotyczących: aktywności i integracji społecznej, dostępu do technologii informacyjno-komunikacyjnych, stanu bezpieczeństwa publicznego i zdrowia ludności, a także rozwoju rynku pracy. Wartości wyliczono wykorzystując następujące zmienne cząstkowe:

1. Wydatki budżetowe gmin na 1 tys. ludności.
2. Ilość komputerów z dostępem do internetu w szkołach na 100 uczniów.
3. Ilość ofert pracy na 1 tys. bezrobotnych.
4. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych (w %).
5. Ilość łóżek w szpitalach na 10 tys. ludności.
6. Udzielona porady lekarskie na 1 pacjenta.
7. Ilość imprez organizowanych przez domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice.
8. Zgony niemowląt na 1 tys. urodzeń żywych.

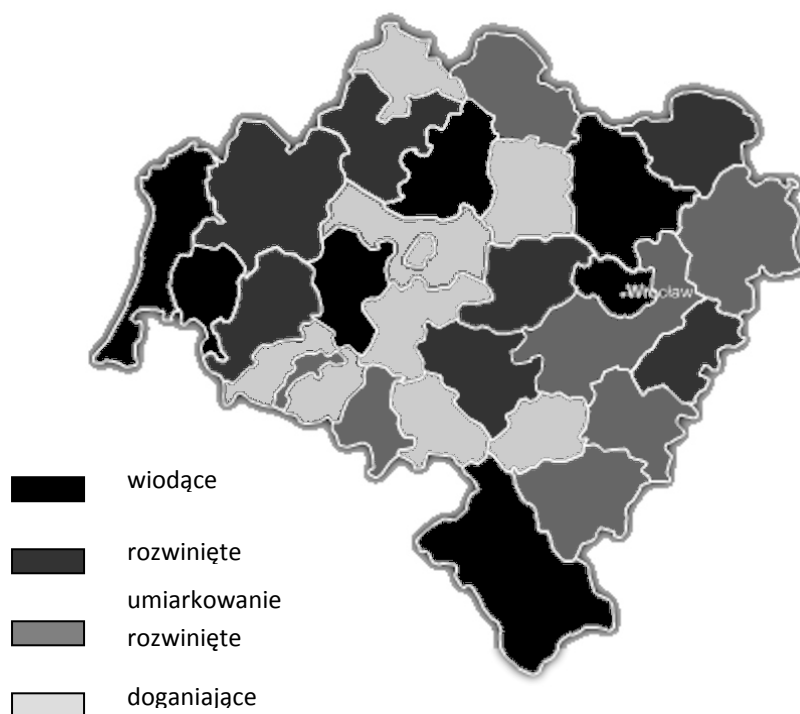
Na rysunku 32 przedstawiono wartości miary obsługi społecznej osiągnięte przez powiaty województwa dolnośląskiego w 2005 r. Najwyższe wartości uzyskały powiaty: lubiński, miasto Wrocław, oleśnicki, zgorzelecki, lubański, strzebiński, milicki. Znalazły się one w grupie tzw. jednostek wiodących. Najgorzej wypadły powiaty: górowski, wałbrzyski oraz Legnica i powiat legnicki.

Ryc. 32. Wartości miary syntetycznej rozwoju obsługi społecznej według powiatów w 2005 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

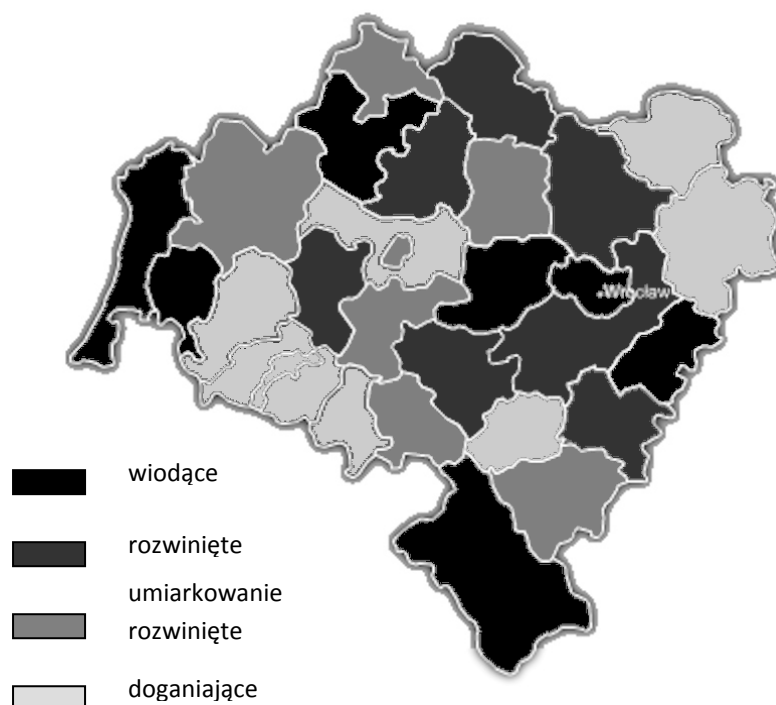
W kolejnych latach 2006-2008 swoją pozycję umocnił Wrocław, w grupie powiatów wiodących pozostały: lubiński, zgorzelecki i lubański, natomiast nowe powiaty to: trzebnicki, kłodzki i złotoryjski (por. ryc. 33). Stosunkowo wysoki poziom obsługi społecznej utrzymywał się w stolicy regionu i niektórych powiatach z jej najbliższego otoczenia, a także w części LGOM (poza Legnicą i powiatem legnickim), w powiecie kłodzkim oraz powiatach położonych blisko granicy z Niemcami: zgorzeleckim, lubańskim, bolesławieckim i lwóweckim.

Ryc. 33. Wartości miary syntetycznej rozwoju obsługi społecznej według powiatów średnia z lat 2006-2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Poprawa obsługi społecznej była charakterystyczna dla powiatów tworzących WrOM. Była ona zdecydowanie widoczna, gdy analizujemy dane za 2008 r.; przedstawiono je na rysunku 34. Nastąpiła ona przede wszystkim, we wspomnianym już powiecie średzkim, a także: trzebnickim, wrocławskim, oławskim oraz powiecie świdnickim (czasami zaliczanym również do obszaru metropolitalnego Wrocławia). Poprawa obsługi społecznej dokonywała się przy znacznym udziale **dotacji Unii Europejskiej**, które przeznaczano m.in. na działania mające na celu wzrost popytu na rynku pracy oraz pomoc w dostosowaniu się bezrobotnych do wymagań rynku pracy, jak i na aktywizację społeczności lokalnych poprzez organizację różnego rodzaju imprez oraz budowę lub modernizację klubów, świetlic, ośrodków kultury itp. Środki przeznaczano również na budowę hal sportowych, sal gimnastycznych czy pływalni. Duże znaczenie miało również dofinansowanie przeznaczone na modernizację i poszerzenie działalności służby zdrowia, głównie szpitali.

Ryc. 34. Wartości miary syntetycznej rozwoju obsługi społecznej według powiatów w 2008 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Pozostałe miasta na prawach powiatu w województwie, tj. Jelenia Góra i Legnica uzyskały niskie wartości wskaźnika obsługi społecznej, dotyczyło to również powiatów ziemskich jeleniogórskiego i legnickiego. Główne braki na tle innych porównywanych jednostek samorządu terytorialnego dotyczyły w przypadku Jeleniej Góry ochrony zdrowia, tj. ilości łóżek w szpitalach na 1 tys. ludności, zgonów niemowląt na 1 tys. urodzeń żywych oraz rynku pracy - ilości ofert pracy przypadającej na 1 tys. bezrobotnych; w odniesieniu do Legnicy: zgonów niemowląt (w zakresie pozostałych zmiennych określających jakość ochrony zdrowia sytuacja w mieście była pozytywna), zapewnienia dostępu do internetu w szkołach oraz - w mniejszym stopniu - ofert pracy w stosunku do liczby bezrobotnych.

W 2008 r. w skali podregionów umocniła się pozycja podregionu wrocławskiego oraz nieznacznie podregionu legnicko-głogowskiego. W podregionie jeleniogórskim dysproporcje wewnętrzne uległy pogłębieniu, przy czym w grupie najbliższej znalazły się Jelenia Góra oraz powiat jeleniogórski.

W całym województwie wartość przeciętna wskaźnika syntetycznego uległa obniżeniu w 2008 r. w stosunku do 2005 r., to samo dotyczyło wartości maksymalnej i minimalnej. Wśród tendencji pozytywnych należy wymienić nieprzerwany wzrost ilości komputerów z dostępem do internetu w szkołach w przeliczeniu na 100 uczniów (który w latach 2005-2008 miał miejsce we wszystkich powiatach), stały wzrost liczby organizowanych imprez, aktywizujących społeczności lokalne - w ok. 45% powiatów, ciągły wzrost współczynnika wykrywalności przestępstw w ok. 30% powiatów oraz nieprzerwany wzrost ilości udzielonych porad lekarskich na 1 pacjenta w ponad 15% powiatów. Do zjawisk niepokojących trzeba zaliczyć utrzymujący się na stosunkowo wysokim poziomie lub rosnący promil śmiertelności niemowląt (trend był rosnący w latach 2006-2008 w przypadku ok. 30% powiatów), malejącą liczbę łóżek w szpitalach w przeliczeniu na 1 tys. ludności oraz brak stabilności w ilości ofert pracy przypadających na 1 tys. bezrobotnych. Także okresowe obniżenie wydatków budżetowych na 1 tys. ludności, które miało miejsce w 2007 r. w ośmiu powiatach, a w Jeleniej Górze w latach 2008 i 2009 może być symptomem pogorszenia się poziomu obsługi społecznej w przyszłości.

Zapewnienie infrastruktury społecznej oraz podnoszenie poziomu życia w województwie dolnośląskim jest zależne od stanu środków finansowych. W tym układzie niezbędny jest **montaż finansowy**, który pozwoli na częściowe przezwyciężenie bariery ogranicznych środków finansowych. Jednocześnie pozwoli to na pełną realizację założeń Strategii w zakresie sfery społecznej. Jedną z możliwości realizowanego montażu finansowego staje się łączenie środków Unii Europejskiej z wkładem własnym beneficjenta. W ten sposób na terenie województwa dolnośląskiego zostało zrealizowanych wiele projektów. Głównymi beneficjentami na obszarze województwa dolnośląskiego są: Dolnośląski Urząd Wojewódzki, poszczególne gminy, Instytucja Zarządzająca Regionalnym Programem Operacyjnym dla Województwa Dolnośląskiego/Departament Regionalnego Programu Operacyjnego/Wydział Zarządzania Regionalnym Programem Operacyjnym w UMWD, poszczególne miasta i MOPS-y, urzędy powiatowe, powiatowe urzędy pracy, fundacje, stowarzyszenia, uczelnie wyższe, Dolnośląska Izba Gospodarcza, Dolnośląska Izba Lekarska, Dolnośląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego we Wrocławiu, Forum Aktywności

Lokalnej itp. Według stanu na koniec marca 2010 r. wartość realizowanych projektów na terenie województwa dolnośląskiego, wpływających na realizację celów sfery społecznej Strategii, przekroczyła już 7,8 mld zł, z tego ok. 60% stanowił wkład Unii Europejskiej (www.mapadotacji.gov.pl, 02.08.2010). Projekty realizowane przez Dolnośląski Urząd Wojewódzki dotyczyły głównie: podnoszenia kwalifikacji zawodowych pracowników, szkoleń, wynagrodzeń dla pracowników zaangażowanych we wdrażanie ZPORR, kontroli, itp. Gminy jako beneficjenci pozyskiwały środki głównie na: budowę i rozbudowę obiektów sportowych, rozwój aktywnych form turystyki, budowę szlaków turystycznych, modernizację centrów kulturalno-edukacyjnych, itp. Dolnośląski Wojewódzki Urząd Pracy przeznaczał środki głównie na zatrudnienie i szkolenie pracowników, ich szkolenia, szkolenie beneficjentów ZPORR, itp. Powiaty skupiły się na wsparciu stypendialnym uczniów, rozwoju turystycznym powiatów, integracji oraz poprawie infrastruktury. Powiatowe urzędy pracy realizowały zadania głównie z zakresu aktywizacji zawodowej, motywacji i zwiększania szans zawodowych na rynku pracy. Fundacje i stowarzyszenia realizują projekty skupione wokół potrzeb wyższego rzędu. Uczelnie wyższe wspomagały rozwój własnej infrastruktury oraz podwyższanie kwalifikacji zawodowych pracowników.

W ramach projektów współfinansowanych z funduszy Unii Europejskiej w szerokim zakresie są realizowane cele, priorytety i działania sfery społecznej *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*. Bez tych środków finansowych część projektów nie byłaby realizowana, a osiągnięcie celów Strategii odbywałoby się w dłuższym okresie, gdyż beneficjenci nie byłoby w stanie sami zgromadzić odpowiednich kwot.

3.3 Analiza wyników badań ankietowych

Badania ankietowe podmiotów gospodarczych oraz osób fizycznych zostały przeprowadzone na terenie województwa dolnośląskiego. Przy badaniu opinii publicznej w regionie ten sposób zbierania informacji pozostaje najbardziej adekwatny i najczęściej stosowany. Uzyskuje się w przez to cenne, często niemierzalne i trudne do zdobycia w innym

trybie badania informacje bezpośrednio od respondentów. Zgromadzone informacje mają charakter danych pierwotnych i anonimowych. Dla możliwości porównywania wyników ankiety badanie przeprowadzone w 2010 r. zawierało analogiczną metodologię jak ankieta z 2005 r. Zmieniony natomiast został podział analizowanej przestrzeni, z uwagi na porównywalność otrzymanych wyników z nową formą podawania i dostępności danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu. Przestrzeń województwa dolnośląskiego została podzielona na pięć podregionów na poziomie NTS 3.

Kwestionariusz ankietowy został podzielony na cztery obszary problemowe, opisujące różne sfery regionalnego życia społeczno-gospodarczego, ze szczególnym uwzględnieniem ogólnej oceny województwa dolnośląskiego jako miejsca mieszkania, pracy, prowadzenia działalności gospodarczej i wypoczynku. Opracowano dwa korespondujące ze sobą formularze ankiety (załącznik 1 i 2). Podobnie jak w poprzedniej ankiecie jej konstrukcja została oparta na zasadzie od ogółu do szczegółu. Kwestionariusz ankiety skierowanej do podmiotów gospodarczych podzielono na następujące części:

1. Charakterystyka firmy.
2. Atmosfera gospodarcza w regionie, w którym przedsiębiorstwo gospodaruje.
3. Firma i jej działanie.
4. Ocena funkcjonowania otoczenia instytucjonalnego, działającego w regionie na rzecz przedsiębiorców.

Konsekwentnie, kwestionariusz ankiety skierowanej do osób fizycznych zawierał analogiczne elementy:

1. Charakterystyka osoby fizycznej.
2. Atmosfera społeczno-gospodarcza w regionie, w którym Pan/Pani mieszka.
3. Informacje ogólne.
4. Ocena funkcjonowania otoczenia instytucjonalnego, działającego w regionie na rzecz osób fizycznych.

Podczas badania otrzymano 99 sztuk poprawnie wypełnionych ankiet, z tego 66 sztuk pochodziło od podmiotów gospodarczych, a 33 sztuk od osób fizycznych. Badanie ankietowe przeprowadzono w miesiącu sierpniu 2010 r.

Analiza wyników może przyczynić się do określenia odczuć społeczeństwa, co do stopnia realizacji założeń *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*, nastawienia do wdrażanej polityki regionu, wskazania pożądanych kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego oraz oczekiwanych działań mających na celu jak najlepsze zaspokajanie zbiorowych potrzeb społeczności. W badaniu jak poprzednio postawiono hipotezę o wewnętrznej spójności regionu.

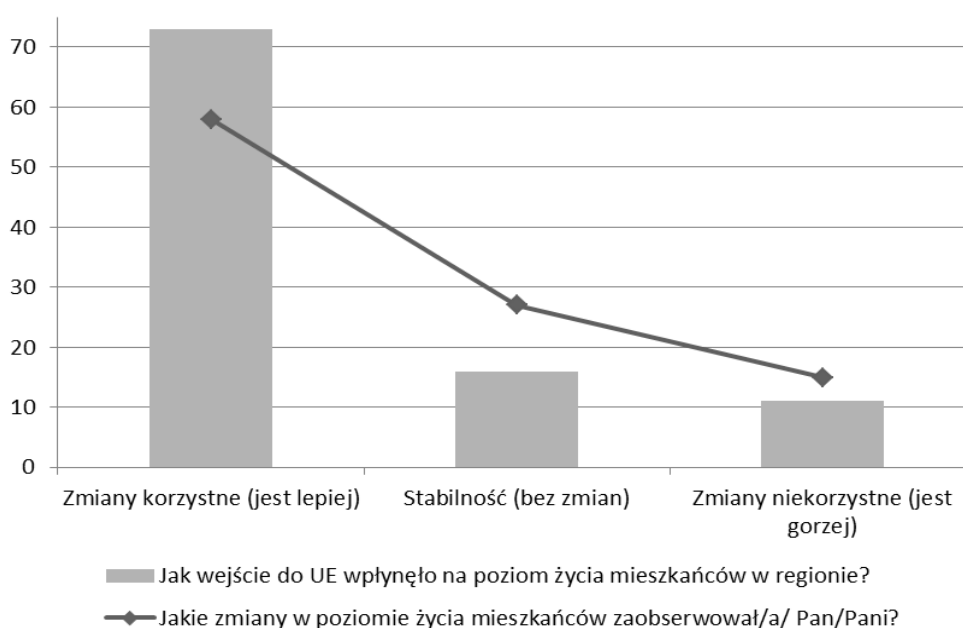
W przeprowadzonym badaniu ankietowym wśród podmiotów gospodarczych: 65% to spółki kapitałowe, 27% to osoby fizyczne i 8% to spółki osobowe. W objętej badaniem próbie sektorowa struktura własności przedstawia się następująco: sektor prywatny to 95 podmiotów, sektor publiczny to 4% podmiotów, sektor mieszany to 1% podmiotów. Własność kapitału została skoncentrowana w rękach krajowych 65%, kapitał zagraniczny reprezentuje 33% przedsiębiorstw, natomiast mieszany zlokalizowano w 2% firm. Spośród respondentów firmy prowadzone w formie samozatrudnienia stanowiły 9% ogółu badanych, podmiotów z sektora małych i średnich przedsiębiorstw było 70%, duże podmioty to 20%, podmioty zatrudniające powyżej 500 pracowników to 1%.

W większości przypadków (73%) firmy powstały przed datą wejścia Polski do Unii Europejskiej, co oznacza, że znają rynek i mają już na nim ugruntowaną pozycję. W pierwszym okresie po zjednoczeniu powołano do życia 17% spośród firm-respondentów, pozostałe przedsiębiorstwa powstały po 1 stycznia 2007 r. Respondenci deklarują w 15% obsługę rynku międzynarodowego, w 55% krajowego, regionalna działalność to 23%, lokalny zasięg posiada 7% firm. Przy czym większość badanych firm wypracowała obroty roczne do 500 tys. zł i prowadziła działalność produkcyjną (64%), działalnością usługową zajmowało się 23%, działalność handlowa to 12%, a mieszana 1%. Rozkład lokalizacji analizowanych firm przedstawia się następująco: w podregionie jeleniogórskim zarejestrowanych było 25% firm-respondentów, w legnickim - 10%, wrocławskim - 30%, wałbrzyskim - 20% i we Wrocławiu - 15%.

Atmosfera społeczno-gospodarcza w regionie została opisana przez przedsiębiorców w trzech perspektywach. Pierwsza, która odzwierciedla z ich punktu widzenia ocenę poziomu życia mieszkańców regionu (co jest zasadne, gdyż zajmują się oni obsługą mieszkańców oraz

często są jednocześnie mieszkańcami tego terenu). Druga, przy której przedsiębiorcy skupiają się na zaopiniowaniu warunków, w jakich gospodarują. Trzecia perspektywa wskazuje na ogólną ocenę polityki realizowanej w regionie.

Ocena zmian w poziomie życia mieszkańców regionu z perspektywy przedsiębiorców przedstawia się bardzo pozytywnie, szczególnie dobrze postrzegany jest wpływ uczestnictwa w Unii Europejskiej i zyskane w ten sposób swobody. Dobrze odbierane są również zmiany w poziomie życia (por. ryc. 35).

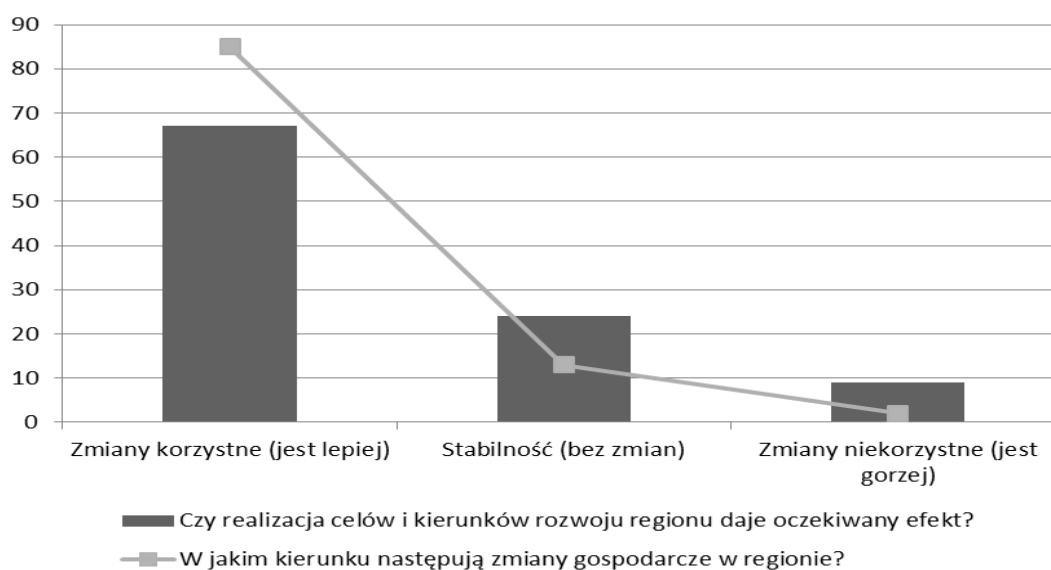
Ryc. 35. Ocena poziomu życia mieszkańców regionu z punktu widzenia przedsiębiorstw działających w regionie (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Wskazuje to na odwrócenie tendencji wynikającej z ankiety przeprowadzonej w 2005 r., kiedy to w większości nie zauważano zmian w poziomie życia mieszkańców w regionie w ogóle ani wynikających z przynależności do Unii Europejskiej, jak również wiele osób negatywnie ustosunkowywała się do możliwości zaistnienia takich zmian.

Następnie przedsiębiorcy ocenili zmiany zachodzące w zakresie możliwości gospodarowania w regionie. Dominowały oceny pozytywne bądź bardzo pozytywne. W szczególności dobrze oceniono istniejące warunki gospodarowania w regionie oraz te,

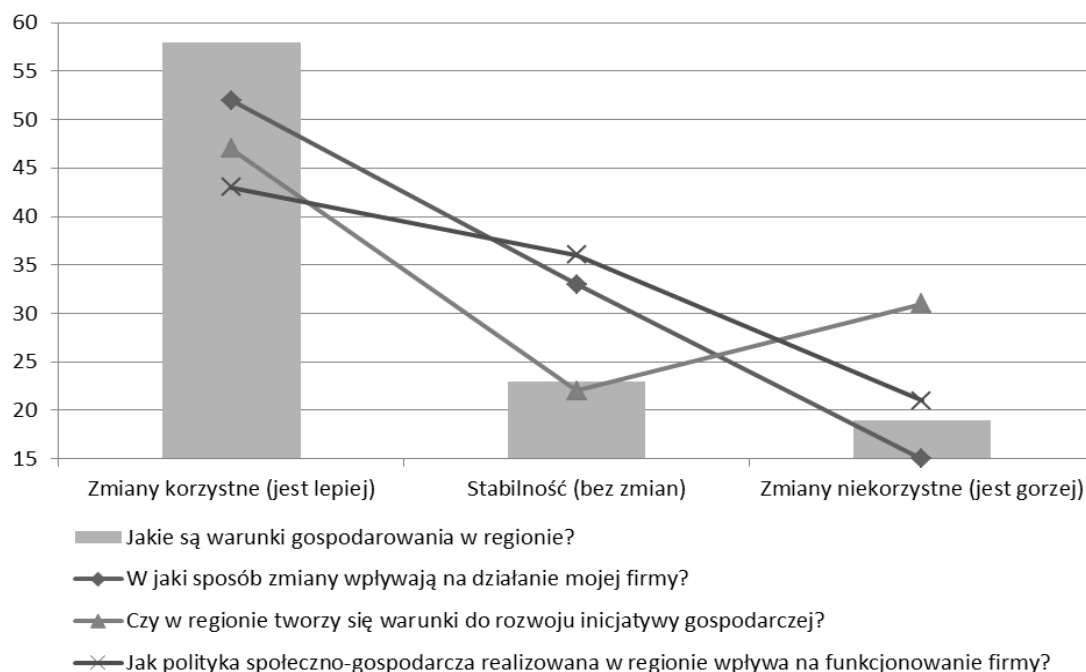
które dopiero są w fazie wdrażania. Zmiany zachodzące w jednostce terytorialnej przedsiębiorcy postrzegają jako pozytywnie wpływające na stan i działanie firm. Przedsiębiorcy szczególnie dobrze postrzegają kierunek zmian gospodarczych w regionie oraz efektywność realizacji celów i kierunków rozwoju regionu. Oznacza to, że z punktu widzenia przedsiębiorców wdrażanie Strategii jest w tym aspekcie odbierane w pozytywny sposób i w ten sposób oceniane (por. ryc. 36).

Ryc. 36. Ocena kierunków i tempa zmian zachodzących w regionie (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Z punktu widzenia przedsiębiorców realizowana w regionie polityka społeczno-gospodarcza została odebrana nieco gorzej. Zmiany korzystne zauważa ponad 40% respondentów, natomiast ponad 35% nie widzi zmian, ponad 20% uważa, że sytuacja ulega pogorszeniu. A co za tym idzie, według respondentów, istnieją jeszcze niedostateczne ogólne warunki do prowadzenia inicjatywy gospodarczej (por. ryc. 37). Choć i tak wyniki w tym zakresie poprawiły się nieznacznie w porównaniu z badaniem z 2005 r. Świadczy to zbyt powolnym procesie wdrażania założeń Strategii w odniesieniu do tego obszaru działań.

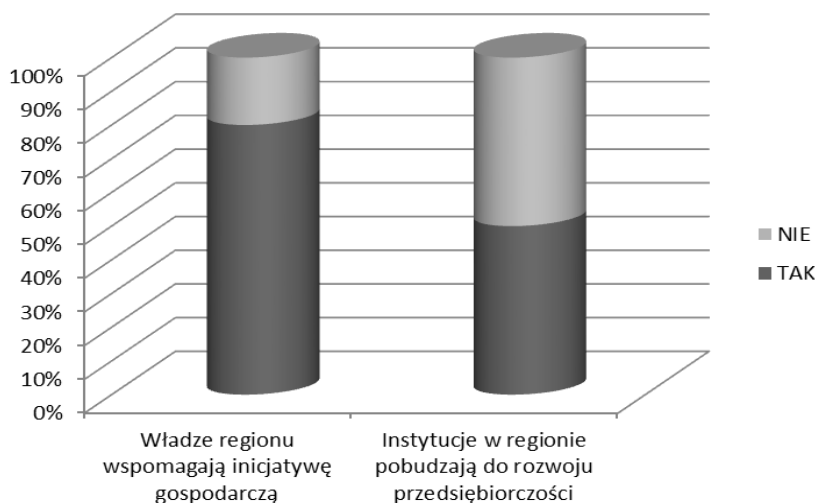

Ryc. 37. W jaki sposób zmienia się sytuacja podmiotów gospodarczych na rynku regionu (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Ogólna ocena funkcjonowania firmy w regionie pozostaje pozytywna, a przedsiębiorcy czują się o wiele pewniej w porównaniu z poprzednim badaniem z 2005 r. Chętniej także planują inwestycje i dalszy rozwój, uznając w większości przypadków, że sytuacja przedsiębiorstwa na rynku poprawia się. Pomimo tak pozytywnego nastawienia, niestety badane firmy przyjmują po części postawę zachowawczą, nie planując w najbliższym czasie naboru nowych pracowników.

Ocena funkcjonowania otoczenia instytucjonalnego, działającego w regionie na rzecz przedsiębiorców zgodnie z wynikami ankiety przybiera zadowalający kierunek. Według 80% badanych przedsiębiorstw władze regionu wspomagają inicjatywę gospodarczą w znacznym stopniu. Z kolei instytucje funkcjonujące w regionie i mające za zadanie pobudzanie rozwoju przedsiębiorczości nie w pełni wywiązują się z nadanych obowiązków (50% ankieterów oceniło negatywnie działanie tych instytucji) - rysunek 38.

Ryc. 38. Ocena funkcjonowania otoczenia instytucjonalnego, działającego w regionie na rzecz przedsiębiorców (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Jakość funkcjonowania instytucji z terenu województwa dolnośląskiego widziana poprzez pryzmat działania urzędu gminy, na terenie której znajduje się siedziba firmy jest oceniana w chwili obecnej w następujący sposób:

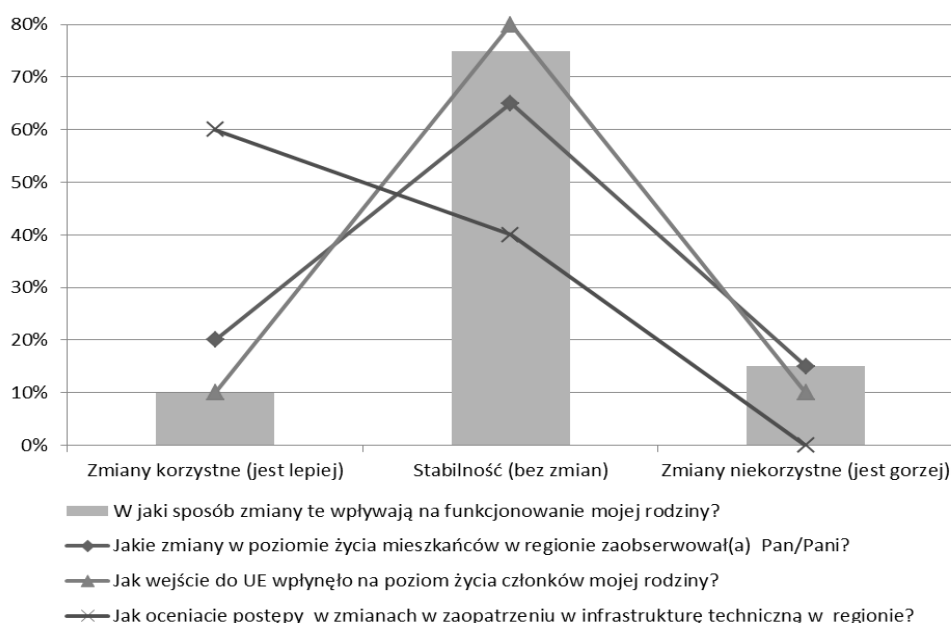
- 50% podmiotów uważa, że jakość ta jest coraz lepsza (w porównaniu do ankiety przeprowadzonej w 2005 r. jest to 27% więcej pozytywnych opinii);
- 25% respondentów nie zauważa żadnych zmian w działaniu urzędu gminy (w poprzedniej ankiecie było to aż 40%);
- 5% badanych firm zauważa coraz gorszą jakość obsługi (w 2005 r. było to 10%);
- 5% podmiotów uważa, że nie ma reguły w standardzie obsługi (poprzednio ponad 18% miało takie zdanie);
- 15% ankietowanych nie ma zdania na ten temat (ok. 5% - w ankiecie z 2005 r.).

W ciągu pięciu lat nastąpiła znaczna poprawa oceny dokonywanej przez firmy co do jakości obsługi przez urząd gminy, na terenie której funkcjonuje, choć nadal ocena ta nie jest bardzo wysoka.

Wśród ankietowanych osób fizycznych 60% to kobiety, pozostałe 40% przypada na mężczyzn. Ankieta obejmuje osoby w wieku od 19 do 72 lat. W gospodarstwie domowym

ankietowanego są przeciętnie trzy osoby. Liczba dzieci w gospodarstwie domowym u 15% respondentów wynosiła troje, w 30% przypadków - dwoje, a w 20% przypadkach - jedno dziecko, w pozostałych przypadkach badane osoby nie posiadały dzieci. Połowa respondentów posiadała wykształcenie wyższe. Analizowane osoby w większości zarabiały miesięcznie pomiędzy 1001 a 3000 złotych netto.

Zadane analogicznie, jak podmiotom gospodarczym pytania, odnośnie atmosfery społeczno-gospodarczej w regionie pokazują, że ankietowane osoby fizyczne mają dużo mniej pozytywne zdanie od podmiotów gospodarczych na temat zachodzących zmian w poziomie życia mieszkańców oraz na temat tego jak wejście do Unii Europejskiej wpłynęło na ich poziom życia. Większość respondentów uważa, że następuje w tym zakresie stabilizacja sytuacji, a zachodzące w regionie zmiany nie są dla nich, aż tak dostrzegalne jak dla badanych w 2005 r., kiedy to respondenci dostrzegali wyraźne postępy. Nie oznacza to wcale negatywnych oznak w gospodarce, bardziej wyraża to odczuwalną poprawę sytuacji we wcześniejszym okresie i w chwili obecnej stabilizację oraz dużo mniejszą amplitudę wahań (por. rys. 39).

Ryc. 39. Zmiany w poziomie życia mieszkańców regionu, z punktu widzenia osób fizycznych (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników przeprowadzonej ankiety.

Ankietowani szczególnie pozytywnie oceniają zmiany wynikające z uzupełnienia i rozbudowy infrastruktury technicznej w regionie (60% badanych widzi zmiany pozytywne).

Respondenci z terenu województwa dolnośląskiego ostrożnie podchodzą do pozytywnej oceny podwyższania poziomu życia mieszkańców, jednak inwestują w siebie (podwyższając kwalifikacje ok. 80% badanych), licząc, że tym samym poprawią swoją pozycję na rynku pracy, co przełoży się na jakość życia. W 40% przypadków podnoszenie kwalifikacji odbywało się poprzez projekty współfinansowane ze środków Unii Europejskiej. Ok. 60% ankietowanych potwierdziło zaangażowanie finansowe przedsiębiorstw, w których pracują w podwyższanie ich kwalifikacji, w poprzedniej ankiecie większość firm nie upatrywała korzyści w inwestowaniu w podnoszenie kwalifikacji pracowników. Również przeciwnie do poprzedniej oceny w ankiecie z 2010 r. bardzo pozytywnie oceniono (ok. 70% pozytywnych opinii) bezpieczeństwo publiczne, pomoc społeczną i działania służby zdrowia.

Tak jak w przypadku oceny dokonanej przez przedsiębiorców i w ocenie osób fizycznych, w porównaniu do badania z 2005 r., nastąpiła wyraźna poprawa odbioru działań prowadzonych przez urząd gminy, na terenie której ankietowany mieszka. W 2005 r. coraz lepiej działania urzędu gminy oceniało tylko 13% respondentów, natomiast w 2010 r. już 50%. Ok. 40% respondentów w chwili obecnej nie zauważa zmian, w poprzedniej ankiecie było to 5% mniej. Natomiast żaden z respondentów w obecnym badaniu nie ocenił negatywnie działań urzędu gminy, co uczyniło aż 15% badanych podczas poprzedniej ankiety. Może to oznaczać, iż coraz częściej związek dostrzegano związek z własną gminą; tworzył się tzw. patriotyzm lokalny.

Wyniki ankiety prowadzą do wniosku, że w odniesieniu do sytuacji sprzed pięciu lat zarówno przedsiębiorcy, jak i osoby fizyczne lepiej oceniają sytuację w regionie, możliwości własnego rozwoju, działanie instytucji funkcjonujących na rynku oraz urzędów. Szansę na rozwój regionu respondenci upatrują w podnoszeniu kwalifikacji własnych i rozwoju firm z sektora usług obsługujących rynki w regionie. Rośnie również tożsamość społeczna na poziomie regionu i lokalnym.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

DOLNY
ŚLĄSK

DWVG
Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej

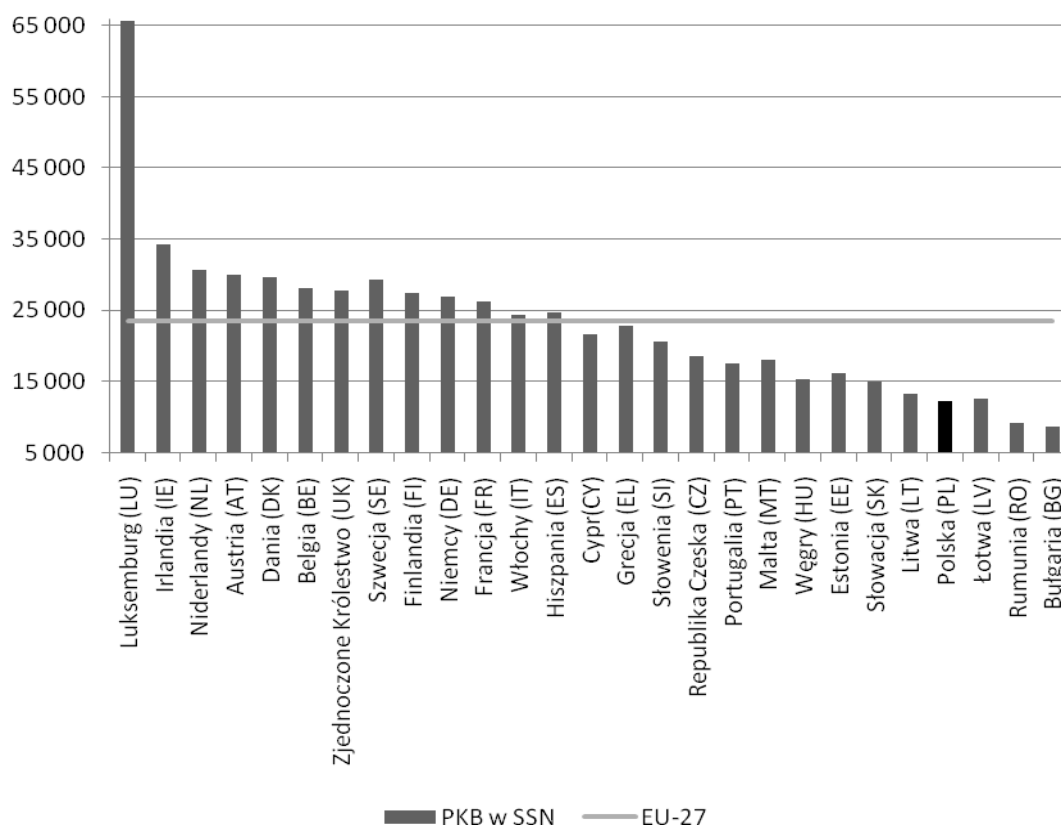
UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Badanie w opinii autorów powinno przybrać postać systematycznej, okresowej analizy, w ten sposób będzie można sprecyzować stopień reakcji na dany czynnik, określać sukcesywnie stopień realizacji założeń Strategii w oczach mieszkańców, mierzyć zmiany postaw czy zachowań.

4. Prognozy rozwoju na lata 2010-2020

Obecnie kraje Unii Europejskiej borykają się z dużym wewnętrznym zróżnicowaniem pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego. Co w konsekwencji skutkuje skoncentrowaniem się zintegrowanego ugrupowania na walce z polaryzacją rozwoju w obrębie europejskiej przestrzeni społeczno-gospodarczej. Podstawowym miernikiem w zakresie określania różnic w rozwoju społeczno-gospodarczym jest PKB *per capita* osiągany w różnych przekrojach terytorialnych. W 2007 r. PKB *per capita* mierzony standardem siły nabywczej (SSN) stawiał Polskę na czwartym miejscu od końca wśród krajów Unii Europejskiej. Polska osiągała nieco ponad 52% średniej UE-27. Ostatnie miejsca w układzie krajów zajmowały kolejno: Bułgaria, Rumunia i Łotwa (por. ryc. 40).

Ryc. 40. PKB na jednego mieszkańca, wyrażony w SSN, w 2007 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie:

(http://europa.eu/abc/keyfigures/qualityoflife/wealthy/index_pl.htm#chart9 16.08.2010)

Rozpiętość tego miernika w przestrzeni Unii Europejskiej sięga 13-krotności, tzn. Luksemburg wykazuje miarę 13-krotnie wyższą niż Bułgaria. Polaryzacja terytorium Unii Europejskiej występuje nie tylko w podziale na kraje, ale również w układzie podregionów i regionów. Dlatego działania poszczególnych jednostek terytorialnych zostają skupione na dążeniu do zmniejszenia dysproporcji w zakresie rozwoju społeczno-gospodarczego, co staje się istotą przyszłych zadań.

We współczesnej gospodarce zachodzą wzajemnie ze sobą powiązane procesy integracji, globalizacji, konkurencji, innowacji i kreatywności. **Zadaniem regionów w tym układzie jest zbudowanie trwałej przewagi konkurencyjnej w oparciu o endogeniczne zasoby oraz relacje egzogeniczne** (więcej w punkcie 5 ekspertyzy). Intensywny rozwój regionu powinna zapewnić koncentracja w obszarze sekcji gospodarki związanych z innowacjami, gospodarką opartą na wiedzy i rozwojem kreatywnych działów gospodarki (szerzej: *Sprawozdanie Komisji...*, 2009). Przedsiębiorstwa z tych sekcji i działów lokalizują swoje działania tam, gdzie będą występowały zachęty i korzystne warunki ich rozwoju. Wobec czego w długookresowej analizie istotnym elementem staje się badanie podstaw jakościowych gospodarki, a na drugim planie pozostają ilościowe czynniki lokalizacji przedsięwzięć. Jakościowe czynniki to np. kwalifikacje, jakość zasobu ludzkiego i jego kreatywność, *know-how*, nowoczesna infrastruktura, dobre warunki dla B+R, przyjazne i sprawne władze publiczne oraz administracja, zaplecze naukowo-badawcze, relacje z otoczeniem, jakość życia. Ilościowe czynniki lokalizacji są identyfikowane z tradycyjną gospodarką i jako podstawę rozpatruje się w tym przypadku: wielkość zasobów naturalnych, siły roboczej, infrastruktury technicznej, itp. W takim układzie nie cena jest podstawą tworzenia przewagi konkurencyjnej, a potencjalna skłonność inwestorów z działów innowacyjnych, kreatywnych i kapitałochłonnych do lokowania nakładów w danej przestrzeni (zob. Gorzelak, 2010).

W przekroju regionalnym rośnie rola czynników endogenicznych. Istotnym elementem rozwoju regionu są autonomiczne decyzje podmiotów gospodarczych poszukujących korzystnych dla siebie lokalizacji. Na tym tle planowanie przyszłych rozwiązań w przekroju województwa dolnośląskiego staje się zdeterminowane analizą czynników

endogenicznych, decydujących o rozwoju społeczno-gospodarczym regionu oraz uwarunkowań ich funkcjonowania w otoczeniu. Podstawą do planowania w długim okresie staje się prognoza.

Podstawami realizowanej prognozy dla województwa dolnośląskiego są:

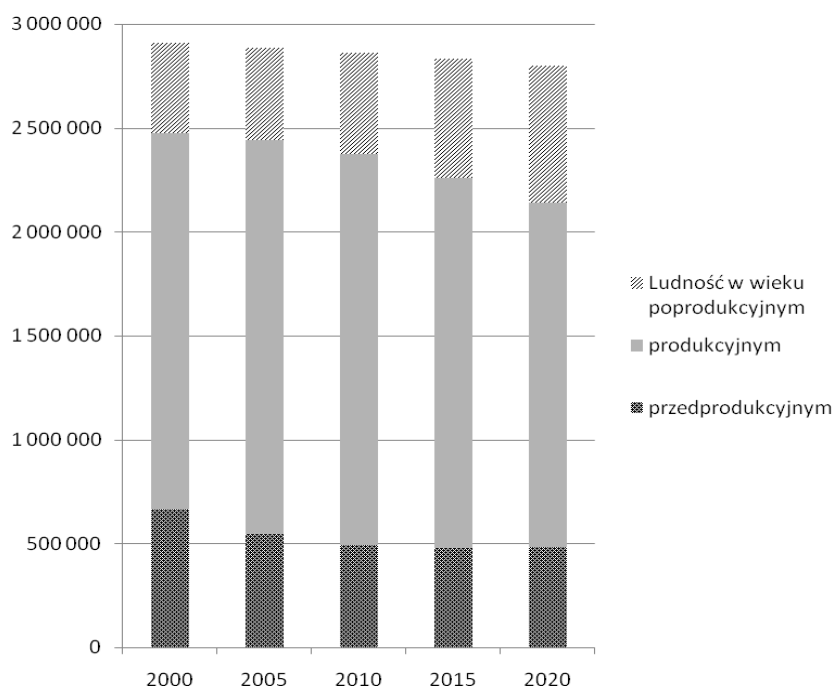
- efekty dotychczasowej polityki społeczno-gospodarczej regionu;
- *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku i stan jej realizacji, Dolnośląska Strategia Innowacji, Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-2013, Prognoza oddziaływania na środowisko Projektu Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku;*
- zasoby regionu;
- rozwiązania zastosowane w kraju - dokumenty strategiczne: *Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie - Narodowa Strategia Spójności, Zaktualizowana Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju, Raport Polska 2030, Raport o Kapitale Intelektualnym Polski, Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020;*
- międzynarodowe dokumenty dotyczące planowania rozwoju społeczno-gospodarczego, szczególnie w Unii Europejskiej, np. Strategia Lizbońska, Strategia Goeteborska, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego oraz Komitetu Regionów. Polityka spójności: Sprawozdanie strategiczne 2010 dotyczące realizacji programów na lata 2007-2013; Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady. Szóste sprawozdanie w sprawie postępów w dziedzinie spójności gospodarczej i społecznej.

Opracowywana prognoza dla województwa dolnośląskiego obejmuje okres do 2020 r. Podstawowym kierunkiem i celem rozwoju społeczno-gospodarczego województwa dolnośląskiego w tym okresie staje się dążenie do spójności społeczno-gospodarczej w przestrzeni regionu. Jest to cel zgodny z polityką państwa, jak i z głównymi celami polityki regionalnej Unii Europejskiej. Polityka spójności Unii Europejskiej jest odpowiedzią na dysproporcje w rozwoju społeczno-gospodarczym pomiędzy poszczególnymi krajami

i regionami Unii. Pomimo ciągłego procesu konwergencji w Unii Europejskiej, tempo przemian nie jest zadowalające. Malejące dysproporcje pomiędzy krajami w rzeczywistości nie oznaczają zmniejszania się różnic wewnątrz krajów europejskich, a wręcz odwrotnie w wielu przypadkach wewnętrzne zróżnicowania zwiększają się. Oznacza to, że w Unii Europejskiej zachodzą dwa równoległe procesy. Pierwszy proces to konwergencja między krajami Unii Europejskiej. Drugi proces dywergencja na poziomie regionalnym - pomimo rosnącej pomocy skierowanej do regionów zapóźnionych (por. Smętkowski, Wójcik, 2008).

Również w obrębie województwa dolnośląskiego różnice w spójności społeczno-gospodarczej są widoczne w wielu przekrojach, będą się one utrzymywały w długim okresie, co wynika z analizy statystycznej oraz tendencji rozwojowych. W przestrzeni województwa dolnośląskiego następuje również proces wewnętrznej specjalizacji, który w dłuższej perspektywie może również przyczynić się do nasilenia rozpiętości rozwoju społeczno-gospodarczego. U podstaw rozwojowych rozpatrywany jest zasób kapitału ludzkiego. W województwie dolnośląskim zasób kapitału ludzkiego przybiera w długiej perspektywie trend malejący. W latach 2000-2005 wielkość populacji województwa obniżyła się prawie o 24 tys. osób. W kolejnym okresie lat 2005-2010 następuje kolejne obniżenie wielkości populacji o 24,4 tys. osób. W latach 2010-2015 liczba ludności województwa dolnośląskiego zmniejszy się o 1%, w następnym okresie badawczym 2015-2020 spadek liczby ludności będzie kontynuowany i wyniesie według prognozy Urzędu Statystycznego we Wrocławiu prawie 1,24%. Zgodnie z prognozą ludność miejska stanowić będzie w całym okresie prognozy większość populacji województwa dolnośląskiego. Chociaż w kolejnych latach następować będzie proces powolnego odpływu ludności z miast. I tak wskaźnik urbanizacji ludności województwa dolnośląskiego w 2015 r. ukształtuje się na poziomie 69,3%, a w 2020 r. spadnie on do poziomu 68,8%. W przekroju ekonomicznej analizy wieku ludności prognoza wskazuje na malejący trend ludności w wieku produkcyjnym co oznacza pogarszanie się wskaźnika ekonomicznego utrzymania ludności regionu. W 2010 r. wskaźnik ten przedstawiać się będzie następująco: 52,3 osoby w wieku nieprodukcyjnym przypadają na 100 osób w wieku produkcyjnym. W 2015 r. wskaźnik ten pogorszy się o 7 osób. W 2020 r. nastąpi obniżenie wartości wskaźnika o 9,4 osoby. Przy

czym prognozuje się, że tempa wzrostu liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym będzie rosło dużo szybciej, z 65,5 w 2010 r., poprzez 75,7 w 2015 r. i 86,6 w 2020 r. W latach 2000-2020 udział ludności w wieku produkcyjnym w ogólnym trendzie spada, jednak w latach 2015-2020 nastąpi nieznaczny jej przyrost, w liczbach bezwzględnych w porównaniu do okresu lat 2010-2015 (*Rocznik Statystyczny...*, 2009).

Ryc. 41. Ludność województwa dolnośląskiego według ekonomicznych grup wieku w latach 2000-2020 (2010-2020 prognoza)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

W strukturze procentowej następuje stosunkowo duży spadek wielkości prognozowanej populacji w wieku produkcyjnym w latach 2010-2015. Niekorzystną sytuację wzmocnia spadek udziału ludności w wieku produkcyjnym, co oznacza problemy z możliwością zapewnienia ekonomicznego utrzymania ludności w dalszych okresach. Spadek wielkości populacji w wieku przedprodukcyjnym w badanym okresie wynosi ponad 5%. W tym okresie udział ludności w wieku poprodukcyjnym spada o ok. 8,5%, co potwierdza niekorzystny dla województwa dolnośląskiego układ ekonomicznych grup wiekowych. Na tym tle należy rozpatrywać rozwój kreatywności kapitału ludzkiego. W *Raporcie o Kapitale*

Intelektualnym Polski przyjęto dwa możliwe scenariusze rozwoju sytuacji w tym zakresie (*Raport o Kapitale...*, 2008):

- „Polska jednym z najbiedniejszych krajów Unii” - scenariusz, w którym polityka gospodarcza w kolejnej dekadzie jest podobna do tej, która była realizowana w minionej dekadzie;
- „Polska jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się krajów Unii” - scenariusz, w którym wdrożone zostają rekomendacje raportu.

Według pierwszego scenariusza Polska będzie stawać się najszybciej starzejącym się krajem Europy, jednocześnie prognozowana jest niska aktywność zawodowa kobiet i seniorów, przez co w szybkim tempie wzrastają wydatki socjalne, a nie towarzyszy temu wzrost dochodów. W przypadku zaistnienia scenariusza pesymistycznego rząd zmuszony będzie, poprzez rosnący poziom długu publicznego i deficytu budżetowego, do zwiększania poziomu fiskalizmu. Rosnące podatki zniechęcą firmy do prowadzenia działalności gospodarczej, które w konsekwencji przeniosą ją do krajów bardziej sprzyjających inwestycjom. Najlepszy jakościowo zasób ludzki - młodzi ludzie znajdą w tym przypadku lepiej płatną pracę za granicą. W Polsce obniżyć się będzie oczekiwana długość życia i wzrosnie śmiertelność noworodków. W konsekwencji ok. 2020 r. Polska stanie się jednym z najbiedniejszych krajów Unii Europejskiej, a dochód na mieszkańca będzie nieznacznie wyższy niż w Albanii. W tym scenariuszu regiony Polski, w tym i województwo dolnośląskie, podlegają procesowi ciągłego ubożenia i polaryzacji wewnątrzregionalnej. Przykład Polski w tym przypadku staje się ostrzeżeniem dla pozostałych krajów, jakie mogą być konsekwencje złej polityki ludnościowej, rodzinnej i braku inwestycji w kapitał intelektualny; wcześniej takim przykładem były Irlandia czy Grecja.

W drugim scenariuszu - optymistycznym Polska stanie się jednym z najbardziej dynamicznie rozwijających się krajów. Rozwija się prężnie rynek e-usług, e-urzędów, z łatwością będzie można założyć firmę, koncesje i zgody administracyjne będą wydawane niemal natychmiast. Organizacja kraju według scenariusza optymistycznego stanie się bardzo sprawna, Polska ma stanowić potęgę turystyczną, gdzie turyści z Europy i Azji będą spędzać wakacje. Dzięki naciskowi na ochronę środowiska i porządek oraz edukację w znacznym

stopniu poprawią się warunki środowiskowe, a także wprowadzone zostaną bardzo dobre uwarunkowania decydujące o jakości życia. Rozwój intelektualny i jednocześnie pomoc rodzinie będą realizowane od samego początku, poprzez sieć funkcjonujących żłobków i przedszkoli. Aktywność zawodowa seniorów i kobiet stanie się najwyższa w Europie, przez co polityka fiskalna przynosi duże wpływy do budżetu. Dzięki temu prowadzone są inwestycje infrastrukturalne finansowane z budżetu. Ponadto duże nakłady przeznaczane są na inwestycje w kapitał intelektualny. W Polsce znajdują siedzibę centrale wielu korporacji międzynarodowych. Uczelnie z Polski znajdują się pośród setki najlepszych uczelni świata. Według tego scenariusza w Polsce dostępne są atrakcyjne miejsca pracy, dobrze płatne i wymagające wysokich kwalifikacji. Firmy z Polski znajdują się w pierwszej setce największych korporacji świata, powstaje tu wiele innowacji o randze międzynarodowej. Przez analogię, w tym scenariuszu regiony w Polsce rozwijają się bardzo prężnie. Zmniejszają się różnice w poziomie rozwoju poszczególnych części regionów. W województwie dolnośląskim następuje szybki rozwój i zmniejszanie się różnic wewnątrzregionalnych.

Rzeczywisty scenariusz rozwoju do 2020 r. z pewnością będzie odbiegał od dwóch skrajnych wariantów. W Polsce i jej regionach będzie następował rozwój społeczno-gospodarczy, jednak nie tak optymistyczny jak w wariacie drugim. W województwie dolnośląskim prognozy również nie są tak optymistyczne, rozwój społeczno-gospodarczy regionu będzie następował bez skokowych wzrostów, ale harmonijnie i konsekwentnie, co przyczyni się do stabilizacji tego obszaru i postrzegania go na arenie międzynarodowej w określonym kontekście inwestycyjnym.

W województwie dolnośląskim zachodzą wielowymiarowe zmiany wynikające z uwarunkowań wewnętrznych oraz zewnętrznych: globalnych, międzynarodowych i krajowych. Realizacja *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku* również oddziałuje na kierunek rozwoju społeczno-gospodarczego tego obszaru. Z punktu widzenia istoty zmian zachodzących w regionie niezbędna jest obserwacja bieżąca tych przekształceń, jak również budowa prognozy obejmującej wskazanie trendu, przyszłych zmian oraz tendencji rozwoju społeczno-gospodarczego w województwie.

Zbudowana w oparciu o modele statystyczne prognoza obejmuje okres od 2009 do 2020 r.; zastosowany okres badawczy dotyczy czasu wdrażania *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*. Analizowany obszar badawczy został podzielony na podregiony. Dobór wskaźników do przeprowadzenia prognozy uzależniony był od prowadzonego badania eksperckiego. Do prognozy wytypowano dwa wskaźniki, które wcześniej zostały opracowane na potrzeby niniejszego opracowania:

- 1) wskaźnik 1 (wsk. 1): udział nakładów inwestycyjnych do wartości brutto środków trwałych, opisujący skłonność podmiotów do inwestowania w odniesieniu do wartości brutto środków trwałych;
- 2) wskaźnik 2 (wsk. 2): syntetyczny wskaźnik kondycji gospodarki agregujący główne miary gospodarki podregionów. Z uwagi na syntetyczny charakter wskaźnika nie wyznaczono prognozy dla województwa dolnośląskiego, lecz dla jego podregionów.

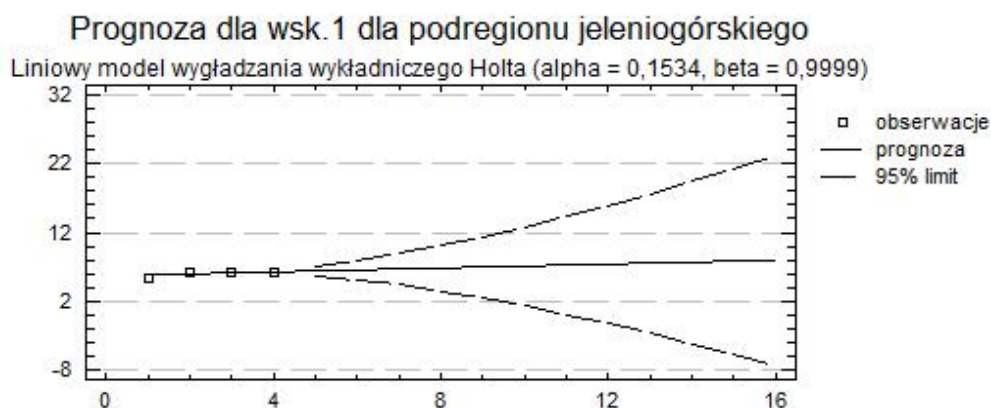
Wskaźniki te zostały dobrane tak, aby w sposób jak najszerszy opisać funkcjonowanie i rozwój regionu oraz możliwości jego wzrostu. Ze względu na ograniczenia opracowania wykonano prognozy tylko dla wybranych dwóch wskaźników.

Przy opracowywaniu prognoz dokonano badania przy użyciu kilku dostępnych metod, najlepiej dopasowanych do posiadanych obserwacji historycznych. Prognozy wyznaczano przy zastosowaniu następujących modeli/metod: liniowy model wygładzania wykładniczego Holta, prosty model wygładzania wykładniczego, trend liniowy, model S-krzywej (model wykładniczo-hiperboliczny) oraz modele/metody użyte do wyznaczania prognoz jednakże wyeliminowane na dalszym etapie analizy wyników: model trendu pętającego, liniowy model wygładzania wykładniczego Browna, model ARIMA. Ostatecznie prognozę wyznaczono dla modelu, gdzie obliczone błędy prognoz były najmniejsze (każdorazowo liczone błędy prognoz: średni absolutny błąd, pierwiastek błędu średniokwadratowego, średni absolutny błąd procentowy oraz średni procentowy błąd prognozy). Na rysunkach pokazano parametry zastosowanego modelu.

Każdorazowo wyznaczono 12 prognoz punktowych oraz prognozę przedziałową dla ustalonego współczynnika ufności 0,95 (na rysunkach określano *95% limit*). Prognoza przedziałowa w przedziale ufności (poziomie ufności 95%) dla badanych współczynników

pokazana jest na wykresach w postaci linii przerywanych. Na osi OX: pozycje 1-4 oznaczają obserwacje (lata 2005-2008), 5-16 oznaczają wyznaczoną prognozę (lata 2009-2020).

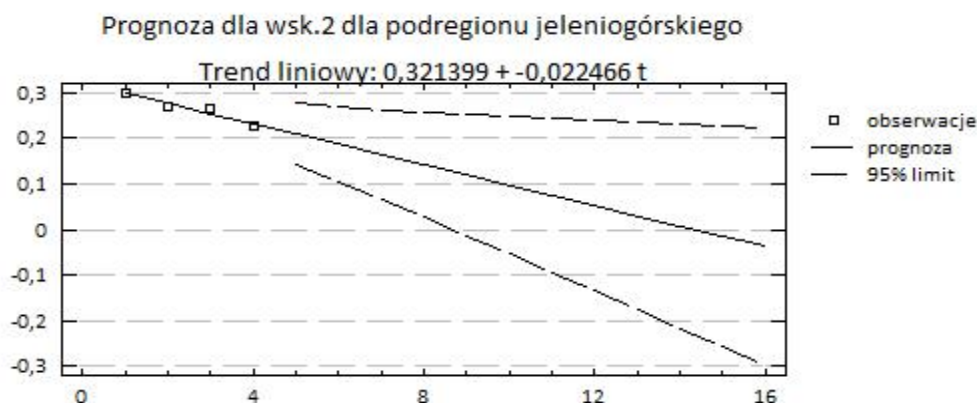
W przekroju podregionów prognoza ma zróżnicowany charakter, a jej wyniki są zależne od poczynionych wcześniej obserwacji.

Ryc. 42. Prognoza dla wsk. 1 dla podregionu jeleniogórskiego

Źródło: opracowanie własne.

W podregionie jeleniogórskim w okresie do 2020 r. prognoza przewiduje łagodne zmiany wskaźnika i stopniową poprawę skłonności do inwestowania (por. ryc. 42). Wskaźnik ten zmienia się w badanych latach w sposób nieznaczny, osiągając w ostatnim prognozowanym okresie wartość 10. Zarówno obserwacje jak i prognoza wskaźnika 2 nie są już tak korzystne dla podregionu jeleniogórskiego. Obserwacje historyczne wykazują trend malejący, podobnie jak wyznaczona prognoza dla badanego okresu (por. ryc. 43).

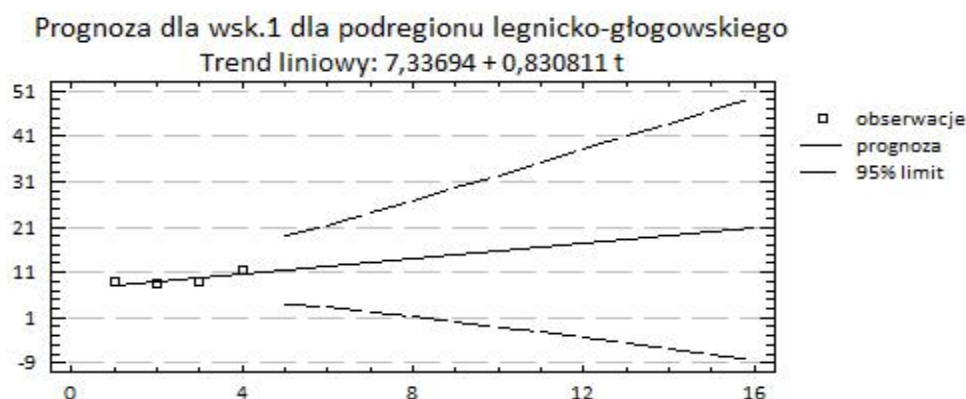

Ryc. 43. Prognoza dla wsk. 2 dla podregionu jeleniogórskiego

Źródło: opracowanie własne.

Pokazany trend liniowy wyznacza malejącą prognozę dla podregionu, gdzie ostatnie wyznaczone prognozy przy użyciu funkcji trendu pokazują wartość ujemną. Zgodnie z metodologią ustalania wskaźnika 2, może on przybrać wartości większe lub równe 0. Stąd ostatnie wartości powinny być równe 0, pomimo, że funkcja trendu przecina oś OX.

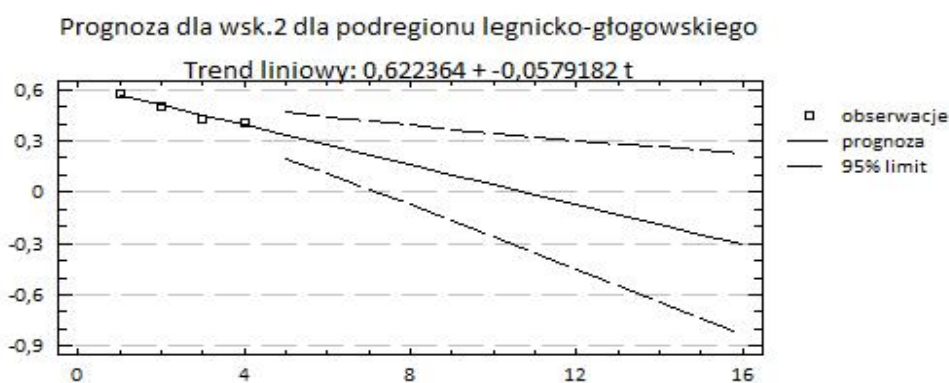
W przypadku wskaźnika 1 dla podregionu legnicko-głogowskiego jego obserwacje historyczne wykazują tendencję rosnącą, podobnie jak rosnąca jest funkcja trendu liniowego dla wyznaczonych prognoz. Ostatnia wyznaczona prognoza wskaźnika wynosi 20,6 (por. ryc. 44). Należy zwrócić uwagę na wysoki poziom bezwzględny tego wskaźnika.

Ryc. 44. Prognoza dla wsk. 1 dla podregionu legnicko-głogowskiego

Źródło: opracowanie własne.

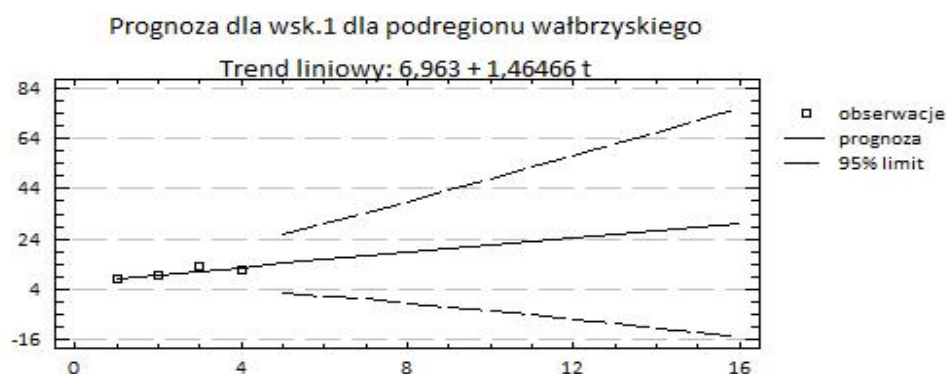
Wskaźnik 2 dla podregionu legnicko-głogowskiego wykazuje tendencję malejącą, zarówno dla obserwacji historycznych wskaźnika, jak i wyznaczonych prognoz (por. ryc. 45). Prognoza obniżania się syntetycznego wskaźnika kondycji gospodarki, agregującego główne miary gospodarki podregionu legnicko-głogowskiego w długim okresie wynika, m.in. z kondycji rynków międzynarodowych i koniunktury na nich.

Ryc. 45. Prognoza dla wsk. 2 dla podregionu legnicko-głogowskiego

Źródło: opracowanie własne.

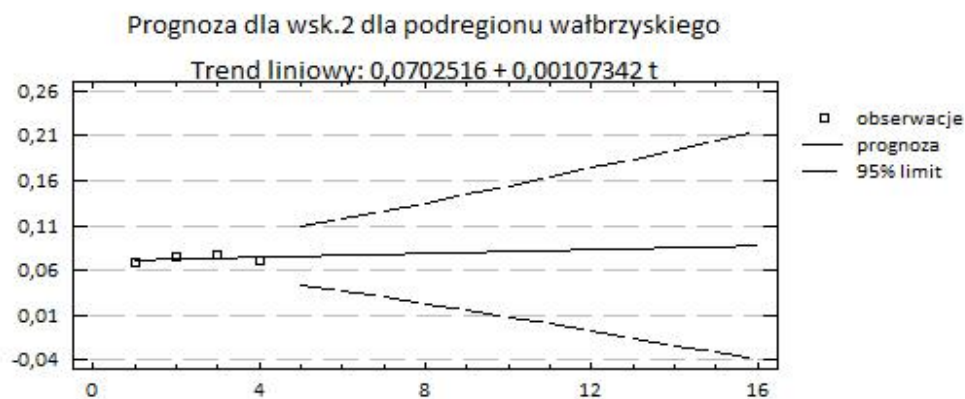
Dla podregionu wałbrzyskiego obserwujemy bardzo „niezdecydowane” historyczne zmiany wskaźnika 1. Jednakże wyznaczony trend liniowy dla tego wskaźnika jest rosnący (por. ryc. 46). Rosnący poziom prognozy wskaźnika dla podregionu wałbrzyskiego określa jego potencjalne możliwości.

Ryc. 46. Prognoza dla wsk. 1 dla podregionu wałbrzyskiego

Źródło: opracowanie własne.

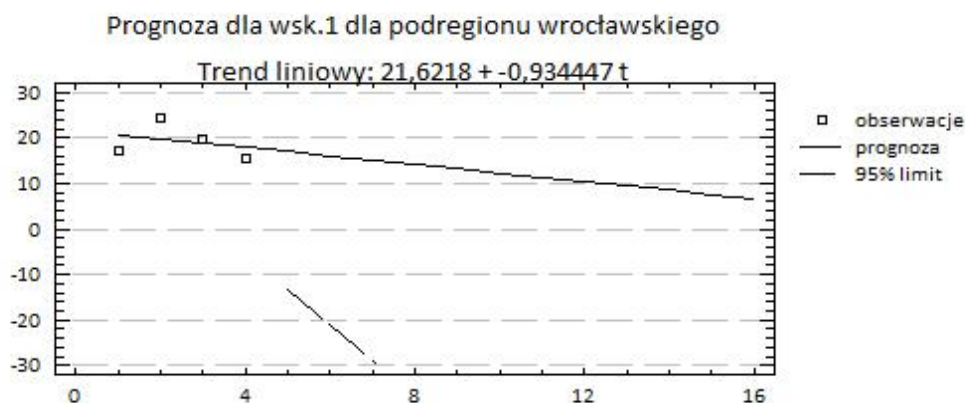
Wskaźnik 2 dla podregionu wałbrzyskiego (por. ryc. 47) wykazuje niewielką tendencję rosnącą (prognoza dla ostatniego prognozowanego okresu wynosi 0,08). Potwierdza to predyspozycje do intensywnego rozwoju podregionu.

Ryc. 47. Prognoza dla wsk. 2 dla podregionu wałbrzyskiego

Źródło: opracowanie własne.

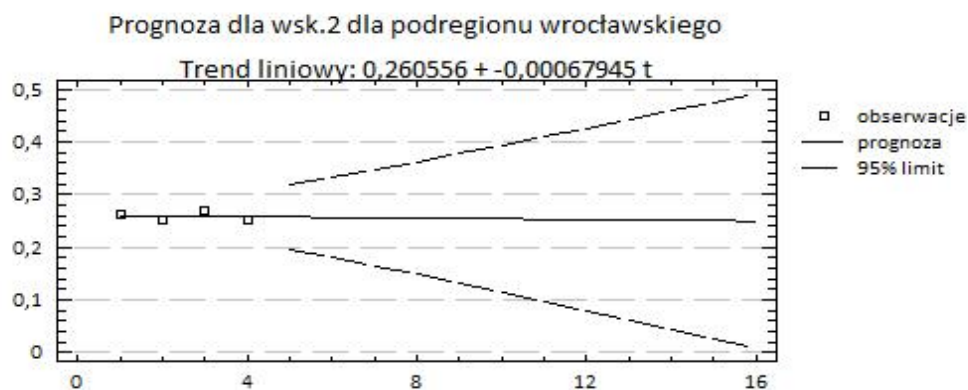
Dla podregionu wrocławskiego od maksymalnej wartości wsk. 1 osiągniętej w 2006 r., obserwujemy jego coroczny spadek. Także wyznaczony trend liniowy ma charakter malejący i w ostatnim prognozowanym okresie wsk. 1 wynosi 6,67 (por. ryc. 48). Oznacza to coraz mniejsze zainteresowanie w podregionie procesem inwestycyjnym, jednak nie jest tak do końca, gdyż następuje tu częściowe nasycenie inwestycji.

Ryc. 48. Prognoza dla wsk.1 dla podregionu wrocławskiego

Źródło: opracowanie własne.

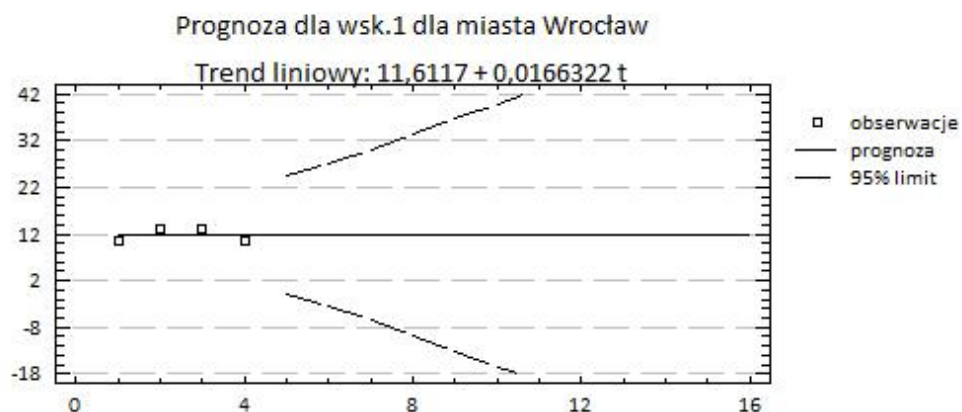
Wskaźnik 2 dla podregionu wrocławskiego (por. ryc. 49) przedstawia bardzo małe wahania. Wyznaczony trend liniowy przebiega niemal równoległe do osi 0X i wynosi w całym prognozowanym okresie 0,25. Różnice występują dopiero w trzecim miejscu po przecinku. Taka sytuacja świadczy o stopniowej stabilizacji w podregionie.

Ryc. 49. Prognoza dla wsk.2 dla podregionu wrocławskiego

Źródło: opracowanie własne.

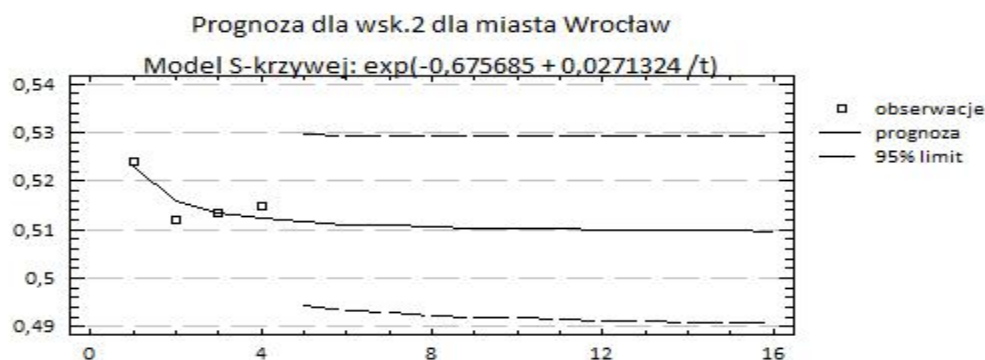
Dla miasta Wrocławia wyznaczono trend liniowy dla wskaźnika 1. Przebieg funkcji jest niemal równoległy do osi 0X, a wartości wskaźnika w prognozowanym okresie zmieniają się nieznacznie od 11,69 do 11,87 w ostatnim prognozowanym roku (por. ryc. 50). Potwierdza to stabilizację sytuacji we Wrocławiu i jego najbliższym otoczeniu.

Ryc. 50. Prognoza dla wsk. 1 dla miasta Wrocławia

Źródło: opracowanie własne.

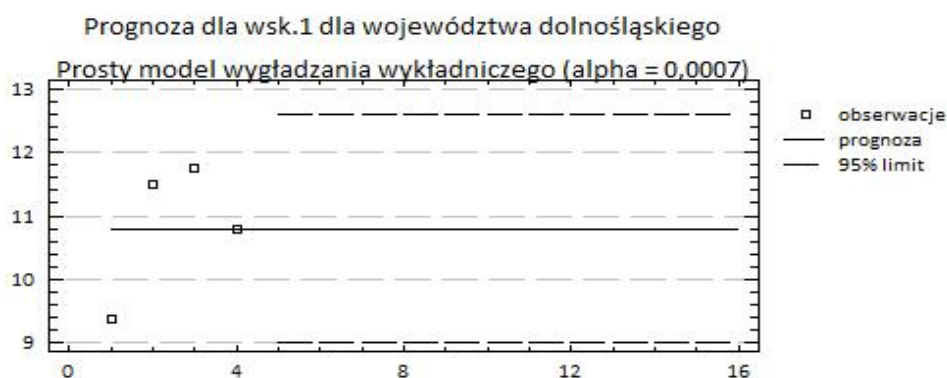
Wskaźnik 2 dla miasta Wrocławia (por. ryc. 51) wyznaczony został przy zastosowaniu modelu S-krzywej (model wykładniczo-hiperboliczny), gdzie wartości prognozowane dla wskaźnika 2 zbliżone są do 0,51.

Ryc. 51. Prognoza dla wsk. 2 dla miasta Wrocławia

Źródło: opracowanie własne.

Dla województwa dolnośląskiego wyznaczono prognozy tylko dla wskaźnika 1 z uwagi na brak zagregowanych danych dla całego województwa. Zastosowano prosty model wygładzania wykładniczego. W konsekwencji otrzymano niemal liniowy przebieg funkcji, równoległy do osi OX, a wartość wskaźnika w całym prognozowanym okresie wynosi prawie 11 (por. ryc. 52). Niemal liniowy przebieg funkcji wsk. 1 dla województwa dolnośląskiego wskazuje na stabilizację sytuacji w regionie oraz zharmonizowany rozwój.

Ryc. 52. Prognoza dla wsk. 1 dla województwa dolnośląskiego

Źródło: opracowanie własne.

W perspektywie do 2020 r. województwo dolnośląskie zachowywać będzie trend stopniowego rozwoju społeczno-gospodarczego, przy czym niezbędne jest zachowanie procesu inwestycyjnego na wysokim poziomie nawet w sytuacji kryzysowej. Przyjęte w *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku* główne kierunki inwestycji wydają się być prawidłowe. Rozwój gospodarki w kierunku działań kreatywnych, innowacyjnych oraz zaawansowanych technologii w przyszłości będzie skutkował podwyższeniem pozycji na tle kraju. Zasadniczym elementem pozostaje inwestowanie w kapitał ludzki, które to inwestycje zawierają się w głównej idei gospodarki opartej na wiedzy. Wypracowany w ten sposób kapitał ludzki postawi region w rzędzie obszarów inwestycji kapitałochłonnych, a nie pracochłonnych.

W celu realizacji wariantu jak najszybszego rozwoju społeczno-gospodarczego w długookresowej perspektywie, województwo dolnośląskie współuczestniczy w tworzeniu dokumentu strategicznego dla Polski Zachodniej, na wzór *Programu Operacyjnego Rozwoju Polski Wschodniej 2007-2013*. Główne założenia strategii dla Polski Zachodniej to (<http://www.umwd.dolnyslask.pl/rozwoj/aktualnosci-rozwoj-regionalny/artukul/strategia-dla-polski-zachodniej/>, 05.08.2010):

- realizacja szybkich połączeń transportowych z Warszawą;
- postulat rozwoju sieci miast;
- poprawa powiązań komunikacyjnych Polski z Czechami;
- dodatkowe przeprawy mostowe przez Odrę;
- rewitalizacja szlaków kolejowych i żeglugi śródlądowej;
- inicjatywa korytarza transportowego CETC i Partnerstwo Odry.

Efektom wspólnych działań marszałków województw ma być program operacyjny dla Polski Zachodniej, co wynika z *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2010-2020*. Rząd nie planuje tworzenia nowych strategii ponadregionalnych, w ramach procesu programowania strategii rozwoju województw mają funkcjonować wraz ze strategiami na poziomie subregionalnym. Programy operacyjne natomiast mają mieć charakter wdrożeniowy, przez co osiągnane będą cele polityki regionalnej państwa. Istnieją trzy warianty terytorialne przyszłej Strategii Polski Zachodniej i opartego o nią programu

operacyjnego (<http://www.umwd.dolnyslask.pl/rozwoj/aktualnosci-rozwoj-regionalny/artukul/strategia-dla-polski-zachodniej/>, 05.08.2010):

1. Strategia/Program Operacyjny Pogranicza Zachodniego: trzy województwa przygraniczne tj. dolnośląskie, zachodniopomorskie, lubuskie.
2. Strategia/Program Operacyjny Polski Zachodniej - wariant wąski: województwo dolnośląskie, zachodniopomorskie, lubuskie oraz wielkopolskie.
3. Strategia/Program Operacyjny Polski Zachodniej - wariant szeroki: województwo dolnośląskie, zachodniopomorskie, lubuskie, wielkopolskie oraz dodatkowo województwa opolskie i śląskie.

Pierwszym etapem prac jest stworzenie diagnozy społeczno-gospodarczej obszaru, szczególnie w kontekście pogranicza. Założono realizację tego etapu do listopada 2010 r. Diagnoza powinna uzasadniać konieczność przygotowania Strategii Rozwoju Polski Zachodniej i programu operacyjnego opartego o tę strategię. W szczególności należy wytypować obszary tematyczne i przestrzenne wymagające strategicznej interwencji oraz na tym tle wyznaczyć wspólne zadania rozwojowe, spójne z dokumentami strategicznymi szczebla rządowego oraz strategiami rozwoju województw. W pracach nad Strategią Rozwoju Polski Zachodniej i programem operacyjnym uczestniczyć będzie również Marszałek Województwa Opolskiego.

5. Wzmacnianie konkurencyjności regionu poprzez wykorzystanie zasobów endogenicznych - analiza SWOT dla wskazanych grup rozwiązań

Jest wiele dziedzin, w których województwo dolnośląskie posiada wysoką pozycję konkurencyjną na tle kraju. Aby zapewniać właściwy jego dalszy rozwój, potrzebne jest wzmacnianie posiadanych przewag, co ważne chodzi o przewagi, które są istotne nie tylko na tle kraju, ale również pozostałych regionów Europy, ze szczególnym uwzględnieniem Europy Środkowo-Wschodniej. Warunkiem harmonijnego i pełnego rozwoju jest wykorzystanie posiadanych zasobów endogenicznych. Chodzi tu w szczególności o zasoby, które wyróżniają województwo na tle innych porównywalnych jednostek (zob. szerzej: Korenik (red.), 2009; Castells, 1998). Wśród podstawowych zasobów endogenicznych, na których należałoby budować przewagi konkurencyjne województwa dolnośląskiego autorzy wymieniają:

- Atrakcyjność inwestycyjną - warunki dla prowadzenia działalności gospodarczej, zdolność do przyciągania inwestorów zewnętrznych, w tym zagranicznych.
- Potencjał turystyczny.
- Zaawansowanie technologiczne i kreatywność społeczności.

Atrakcyjność i potencjał inwestycyjny w rozumieniu autorów obejmuje zasoby endogeniczne, które decydują o zdolności województwa do bycia postrzeganym jako pożądana lokalizacja dla działalności gospodarczej. Wspieranie atrakcyjności inwestycyjnej, zwłaszcza wobec inwestorów zagranicznych, powinno się odbywać przy wykorzystaniu atutów regionu, przy jednoczesnej eliminacji słabych stron. Natomiast sama obecność inwestorów, jak również problematyka ich przyciągania, rodzi pewne szanse i zagrożenia (szerzej np. Zakrzewska-Półtorak, 2006). Analizę SWOT dla tego tematu przedstawiono w tabeli 12.

Tab. 12. Analiza SWOT - województwo dolnośląskie jako obszar atrakcyjny inwestycyjnie, przyciągający inwestorów zagranicznych

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> Położenie geograficzne Przebiegające i przecinające się szlaki komunikacyjne Przygotowane tereny pod inwestycje Dostępne działki/nieruchomości w centrach Wrocławia i innych dużych i średnich miast województwa Wykształcona, wykwalifikowana kadra Duże zasoby ludzkie, zróżnicowane pod względem jakościowym Chłonny rynek zbytu w regionie Rozwinięta sieć instytucji otoczenia biznesu Bliskość kulturowa z krajami europejskimi Wysoki wskaźnik przedsiębiorczości – możliwość znalezienia kooperantów w regionie Liczne akcje promujące region w kraju i za granicą Aktywność władz regionalnych i lokalnych w pozyskiwaniu inwestorów Istnienie skupisk przedsiębiorstw o określonym profilu Zdywersyfikowana struktura branżowa gospodarki Lokalizacja podstref czterech specjalnych stref ekonomicznych 	<ul style="list-style-type: none"> Gospodarcze dysproporcje wewnątrz regionu Przestrzenne dysproporcje wewnątrz regionu Społeczne dysproporcje wewnątrz regionu, w tym w zakresie kadr Silna polaryzacja rozwoju na styku miasto - wieś Dysproporcje wewnątrzregionalne w zakresie lokalizacji sieci instytucji otoczenia biznesu Słabo wykształcony wizerunek regionu za granicą Niedobór kadr z wykształceniem technicznym Niski poziom mobilności zawodowej i geograficznej pracowników Stosunkowo wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej, przede wszystkim we Wrocławiu Niedobór powierzchni biurowych klasy A Braki w zakresie infrastruktury społecznej
Szanse	Zagrożenia
<p>Związane z napływem inwestycji zagranicznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> Stworzenie nowych miejsc pracy Napływ nowych technologii Wdrażanie nowych innowacyjnych rozwiązań organizacyjnych Podnoszenie kwalifikacji pracowników, inwestycje w kapitał ludzki Efekt naśladownictwa – przyciąganie kolejnych inwestorów z podobnych branż Tworzenie się skupisk przedsiębiorstw z określonych branż (specjalizacja regionu) 	<p>Związane z napływem inwestycji zagranicznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> Polityka dochodowa inwestorów zagranicznych (np. strategie nastawione na minimalizację kosztów, niewykazywanie zysków itp.) Możliwość szybkiego przeniesienia działalności gospodarczej do innego kraju i regionu, w tym opuszczanie podstref specjalnych stref ekonomicznych Niechęć inwestorów zagranicznych do poszukiwania partnerów gospodarczych w regionie goszczącym, w tym import zaopatrzeniowy, niekorzystanie z rynku zaopatrzenia w regionie
<p>Elementy korzystne występujące w otoczeniu:</p> <ul style="list-style-type: none"> Proinwestycyjna polityka państwa Dofinansowanie działalności gospodarczej z funduszy Unii Europejskiej Oslabienie pozycji wielu europejskich regionów w wyniku załamania gospodarczego z lat 2008-2009 	<p>Elementy niekorzystne występujące w otoczeniu:</p> <ul style="list-style-type: none"> Stosunkowo wysoka atrakcyjność inwestycyjna regionów w krajach sąsiadujących Niski poziom znajomości i kojarzenia Dolnego Śląska jako regionu w Europie i na świecie Dysproporcje pomiędzy rozpoznawalnością Wrocławia a reszty regionu w otoczeniu

<ul style="list-style-type: none"> • Postrzeganie regionu jako lidera rozwoju i przyciągania inwestycji w Polsce • Współpraca międzyregionalna w skali międzynarodowej 	<p>krajowym i zagranicznym</p>
--	--------------------------------

Źródło: opracowanie własne.

Atrakcyjność turystyczna, która sprawia, że region odwiedzają turyści z całej Polski oraz z zagranicy. Zasób ten jest zróżnicowany pod względem geograficznym: najczęściej odwiedzane są miasto Wrocław oraz obszary Kotliny Jeleniogórskiej i Kotliny Kłodzkiej. Na terenie województwa istnieje wiele terenów o dużym potencjale turystycznym, który nie został uruchomiony, na co wywiera wpływ szereg czynników: od tych o charakterze informacyjno-promocyjnym, po stan utrzymania i czasem również bezpieczeństwo atrakcji turystycznych i zaplecza noclegowo-gastronomicznego. Warto podkreślić, że ponad 20% powierzchni regionu stanowią obszary chronione, co przekłada się na sposób prowadzenia polityki regionalnej oraz polityki rozwoju lokalnego. Jednocześnie obszary te podnoszą atrakcyjność turystyczną województwa. W tabeli 13 przeprowadzono analizę SWOT dla atrakcyjności turystycznej Dolnego Śląska.

Tab. 13. Analiza SWOT - województwo dolnośląskie jako obszar atrakcyjny pod względem turystycznym

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Liczne atrakcje turystyczne naturalne • Liczne atrakcje turystyczne antropogeniczne • Lokalnie występujące specyficzne cechy klimatu o właściwościach leczniczych i relaksujących • Lokalizacja znacznej liczby uzdrowisk zarejestrowanych w kraju (1/4 tego typu jednostek) • Znane w kraju i za granicą cyklicznie organizowane imprezy • Bliskość kulturowa z krajami europejskimi • Położenie geograficzne • Przebiegające szlaki komunikacyjne • Rozbudowa Portu Lotniczego Wrocław S.A. • Przygraniczne położenie • Istnienie warunków do prowadzenia turystyki wycieczkowej i survivalowej 	<ul style="list-style-type: none"> • Zdewastowane i zaniedbane obiekty zabytkowe • Niewystarczająca liczba połączeń kolejowych, drogowych i lotniczych • Wymagające modernizacji sieć kolejowa, infrastruktura drogowa • Brak innowacyjnych usług turystycznych, przewaga usług tradycyjnych • Stosunkowo słabo rozwinięta promocja atrakcji turystycznych regionu w porównaniu np. z krajami Europy Zachodniej i Południowej • Brak zdecydowanej specjalizacji turystycznej regionu • Stosunkowo wysokie ceny usług turystycznych oraz związanych z obsługą turystyki i relatywnie niska jakość części usług turystycznych

Szanse	Zagrożenia
<p>Związane z rozwojem potencjału turystycznego:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Napływ środków finansowych • Ożywienie gospodarcze terenów o stosunkowo niskim poziomie atrakcyjności inwestycyjnej • Tworzenie nowych miejsc pracy, w tym w formie samozatrudnienia • Dywersyfikacja działalności gospodarczej na terenach wiejskich 	<p>Związane z rozwojem potencjału turystycznego:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nadmierna eksploatacja obszarów chronionych • Zagęszczenie ruchu drogowego • Wysoka wrażliwość branży na zmiany o charakterze koniunkturalnym
<p>Elementy korzystne występujące w otoczeniu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wzrost zainteresowania krajami Europy Środkowo-Wschodniej • Dofinansowanie turystyki z funduszy Unii Europejskiej • Przebudowa, rozbudowa i modernizacja połączeń drogowych i kolejowych w Polsce • Organizacja Euro 2012 w Polsce 	<p>Elementy niekorzystne występujące w otoczeniu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stosunkowo niska rozpoznawalność regionu jako miejsca atrakcyjnego turystycznie w Europie i na świecie • Brak imprez o randze światowej np. imprez biznesowych, kongresów itp., kształtujących wizerunek i rozpoznawalność regionu • Osłabienie ruchu turystycznego w wymiarze międzynarodowym w konsekwencji załamania gospodarczego

Źródło: opracowanie własne.

Ostatni z wybranych przez autorów atut to wyposażenie regionu w potencjał związany z tworzeniem i wdrażaniem zaawansowanych technologii oraz kreatywność regionu - udział sektora kreatywnego (por. Florida, 2005; Florida, 2002). W rozumieniu prof. Richarda Floridy sektor kreatywny skupia branże: „nasycone technologicznie”, naukę, inżynierię, sferę B+R, dziedziny związane z wiedzą specjalistyczną takie, jak: prawo, szeroko rozumiane finanse, ochrona zdrowia itp., a także kulturę, muzykę, sztukę, projektowanie itd. (Białek, 2007). Według Floridy to kreatywność jednostki terytorialnej (miasta, również regionu) decyduje o jej konkurencyjności - przyciąga ludność i przedsiębiorców. Stąd pobudzanie kreatywności ludzi, które łączy się silnie z tolerancją dla różnorodnych wartości (szerzej: Karwińska, 2009), a poprzez stworzenie odpowiednich mechanizmów i strategii, jest sposobem na poprawę konkurencyjności miasta. Wnioski z analizy przedstawiono w tabeli 14.

Tab. 14. Analiza SWOT - województwo dolnośląskie jako obszar zaawansowanych technologii i kreatywnych społeczności

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Wykształcona, wykwalifikowana kadra • Chłonny rynek zbytu w regionie • Stosunkowo rozwinięta sieć instytucji naukowo-badawczych oraz transferu technologii • Rozwój społeczeństwa obywatelskiego w regionie • Wysoki wskaźnik przedsiębiorczości – możliwość znalezienia kooperantów w regionie • Aktywność władz regionalnych i lokalnych w zakresie pobudzania przedsiębiorczości • Istnienie skupisk przedsiębiorstw o określonym profilu, z doświadczeniem i tradycjami • Prężna baza naukowa i akademicka • Rozbudowany sektor organizacji pozarządowych 	<ul style="list-style-type: none"> • Dysproporcje rozwojowe wewnątrz regionu, objawiające się m.in. jakością i dostępnością infrastruktury społecznej • Niedobór kadr z wykształceniem technicznym • Brak nastawienia na innowacyjne rozwiązania wśród przedsiębiorców, zwłaszcza mikroprzedsiębiorców • Brak nastawienia na innowacyjne rozwiązania władz lokalnych • Niski poziom mobilności zawodowej i geograficznej ludności • Stosunkowo wysokie koszty życia i prowadzenia działalności gospodarczej, przede wszystkim we Wrocławiu • Słabości w systemie edukacji
Szanse	Zagrożenia
<p>Związane z tym kierunkiem rozwoju:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie nowych miejsc pracy • Powstawanie nowoczesnych rozwiązań • Szansa na nadzwyczajne zyski w przypadku powstania i wdrożenia unikatowych rozwiązań • Napływ środków z funduszy Unii Europejskiej na rozwój innowacyjności i kreatywności, także w nowej perspektywie programowania • Napływ nowych technologii i innowacyjnych rozwiązań organizacyjnych • Podnoszenie kwalifikacji pracowników, inwestycje w kapitał ludzki • Przyciąganie szczególnie cennych dla regionu inwestorów zewnętrznych, w tym zagranicznych, nastawionych na inwestycje w branże wiodące i zaawansowane technologicznie • Nawet w przypadku relokacji inwestycji, pozostawienie wiedzy i <i>know-how</i> w regionie 	<p>Związane z tym kierunkiem rozwoju:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kosztochłonność wypracowywania i wdrażania nowych technologii • Niepewność i długi okres oczekiwania na zyski • Zapóźnienie w stosunku do Europy i innych części świata - konieczność w pierwszej kolejności nadrobienia zaległości technologicznych w dziedzinie B+R
<p>Elementy korzystne występujące w otoczeniu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Proinnowacyjna polityka Unii Europejskiej i Polski • Osłabienie pozycji wielu europejskich regionów w wyniku załamania gospodarczego z lat 2008-2009 • Postrzeganie regionu jako jednego z liderów nowoczesnych technologii w Polsce 	<p>Elementy niekorzystne występujące w otoczeniu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zapóźnienie w stosunku do Europy i innych części świata • Stosunkowo wysoka atrakcyjność regionów w krajach sąsiadujących • Stosunkowo słaba pozycja regionu i kraju w zakresie B+R w Europie

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie i rekomendacje

Ekspertyza pn. **Analiza tendencji rozwojowych regionu w odniesieniu do zgodności ze Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego** została wykonana w oparciu o wiedzę i umiejętności autorów, w myśl zasady bezstronności, należytej staranności i rzetelności, oraz zachowując dbałość o wysoki poziom jakości merytorycznej. Opracowanie koncentruje się na problematyce osiągnięcia poszczególnych celów, priorytetów i działań zapisanych w dokumencie *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*. Rzeczywisty horyzont czasowy badania obejmował lata 2005-2020. Analizę zrealizowano się poprzez zbadanie kierunków rozwoju regionu. Badania były prowadzone w różnych przekrojach terytorialnych: na poziomie regionalnym, subregionalnym oraz lokalnym. Ekspertyzę podzielono w przekroju merytorycznym, wyznaczając trzy sfery: gospodarczą, przestrzenną i społeczną, z uwzględnieniem wskazanych w nich celów, priorytetów i działań. Podstawowym celem było określenie zmian wartości wybranych wskaźników, przybliżających stan osiągnięcia celów i priorytetów w poszczególnych latach analizy w porównaniu z rokiem bazowym - 2005. Zmiany zbadano w ujęciu ilościowym i jakościowym.

W efekcie opracowanej ekspertyzy ustalono następujące wnioski i rekomendacje:

1. Przestrzeń województwa dolnośląskiego jest zróżnicowana pod względem ukształtowania terenu, klimatu, rozmieszczenia bogactw naturalnych i ludności. Zróżnicowanie dotyczy również działalności gospodarczej, stopnia zagospodarowania przestrzeni i poziomu życia społeczności regionu. W analizowanym okresie dysproporcje nie uległy zmniejszeniu.

Rekomendacje: należy dążyć do zwiększania spójności społeczno-gospodarczej i przestrzennej obszaru województwa dolnośląskiego, w drodze wspierania działań w tym zakresie na poziomach lokalnym, regionalnym, krajowym, również w aspektach międzynarodowych.

Czas realizacji: stopniowo, w całym okresie realizacji Strategii.

2. Wdrażanie *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku* zostało częściowo spowolnione poprzez kryzys w gospodarce światowej, którego efekty będą

widoczne w kilku kolejnych latach. Przy czym spowolnienie to na Dolnym Śląsku było i będzie mniejsze niż oczekiwano.

Rekomendacje: z punktu widzenia regionu należy kontynuować założenia Strategii, a jej ewentualna aktualizacja powinna zawierać pewne przedziały wykonania zadań, które mogą być uzależnione od dalszych zmian w gospodarce europejskiej i światowej. W dokumencie powinny znaleźć się mechanizmy automatycznie reagujące na zmiany koniunktury.

Czas realizacji: stopniowo, w całym okresie realizacji Strategii.

3. Uwidoczniony został regres gospodarczy w części obszarów województwa dolnośląskiego, Jest to proces długookresowo narastających problemów, wynikających z istnienia w tej przestrzeni starych obszarów przemysłowych i przetwórczych oraz monokultury przemysłu wydobywczego.

Rekomendacje: w związku z tym, że jest to proces długookresowy, w którym narastały problemy i dysproporcje, należy liczyć się z długim okresem wychodzenia z tej sytuacji. Konieczne jest wsparcie dla tych obszarów zarówno ze strony kraju, jak i regionu oraz wykorzystanie środków unijnych. Kreowanie nowoczesnych i innowacyjnych rozwiązań w gospodarce, ich absorpcja i dyfuzja dla podniesienia poziomu rozwoju tych terenów.

Czas realizacji: stopniowo, w całym okresie realizacji Strategii.

4. Gwałtowny rozwój WrOM stanowi z jednej strony zaletę dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu, z drugiej strony - wadę. Następuje intensywny rozwój społeczno-gospodarczy przestrzeni WrOM i jednocześnie stopniowa polaryzacja w stosunku do obszarów stycznych do tego terenu oraz reszty województwa.

Rekomendacje: podtrzymywanie intensywnego rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru WrOM, wsparcie dla pozostałych obszarów, w tym obszarów stycznych i motywowanie do dynamicznego rozwoju z wykorzystaniem zasobów endogenicznych.

Czas realizacji: stopniowo, w całym okresie realizacji Strategii.

5. Narastanie dystansu pomiędzy stolicą województwa a pozostałymi jego obszarami. Wrocław, będący biegunem wzrostu zarówno gospodarczego, jak i społecznego oddala się rozwojowo od pozostałych części województwa dolnośląskiego i często szybciej wchodzi w relacje z głównymi miastami kraju niż z własnym terytorium.

Rekomendacje: miasto powinno skierować więcej swoich działań na współpracę z pozostałą częścią województwa, co należy realizować poprzez kooperację, a nie współzawodnictwo, wspólną politykę marketingu terytorialnego, wspólne działania prowadzone w ramach monitoringu kryzysowego, wspólną politykę przyciągania inwestorów, która pozwoli na segmentację inwestycji w przestrzeni województwa oraz planowane wypychanie części funkcji poza obszar miasta centralnego, tak, aby zapewnić równomierny rozwój regionu.

Czas realizacji: stopniowo, w całym okresie realizacji Strategii.

6. W dalszym ciągu następuje intensywny rozwój w byłych miastach wojewódzkich, Wałbrzychu, Legnicy i Jeleniej Górze oraz miastach przemysłowych jak Lubin, Polkowice. Jednak nie przekłada się to na intensywny rozwój obszarów wokół tych miast. Ponadto pojawiają się nowe ośrodki wzrostu jak np. Świdnica czy gminy podregionu wrocławskiego.

Rekomendacje: obszary styczne do intensywnie rozwijających się miast muszą poszukać i zdefiniować ścieżkę samodzielnego rozwoju opartą albo na ścisłej zależności od głównego miasta albo będzie to samorozwój w oparciu o czynniki endogeniczne.

Czas realizacji: stopniowo, w całym okresie realizacji Strategii.

7. Obszary stagnacyjne obejmujące gminy o zdecydowanie niższym poziomie rozwoju w przyszłości zagrożone są marginalizacją.

Rekomendacje: wspomaganie instytucjonalne oraz silna interwencja na tych obszarach, gdyż samodzielnie nie są one w stanie sobie poradzić.

Czas realizacji: intensywne, szybkie działania.

8. Proces zróżnicowanej specjalizacji w przestrzeni województwa dolnośląskiego sprzyja rozwojowi tego terenu, np. jednostki osadnicze związane z centrum specjalizują się w usługach i działalności przemysłowej, a obszar WrOM ukierunkował swoją działalność na profil usługowo-edukacyjno-produkcyjny.

Rekomendacje: kontynuacja tego procesu. Zachęty dla obszarów, które nie zidentyfikowały jeszcze swoich możliwości specjalizacyjnych.

Czas realizacji: stopniowo, w całym okresie realizacji Strategii.

9. W województwie dolnośląskim następuje polaryzacja przestrzeni miasto - wieś.

Rekomendacje: należy likwidować bariery rozwojowe obszarów wiejskich, zapewnić ich modernizację oraz zdywersyfikować źródła utrzymania, szczególnie w obszarach rolnictwa rozdrobnionego.

Czas realizacji: stopniowo.

10. W wyniku realizacji założeń Strategii następuje proces funkcjonalnego podziału przestrzeni województwa dolnośląskiego.

Rekomendacje: proces ten powinien być wspierany, a władzom lokalnym i społeczności lokalnej należy przedstawić korzyści płynące ze specjalizacji.

Czas realizacji: stopniowo, w całym okresie realizacji Strategii.

11. Otwartość przestrzeni europejskiej oznacza konkurowanie o zasoby regionu. Część zasobów, szczególnie kapitał ludzki odpływa do regionów bardziej konkurencyjnych pod względem miejsc pracy i zarobków.

Rekomendacje: w tym przypadku istotne jest zapobieganie odpływowi zasobów. Darmowy eksport wysokiej jakości zasobów pracy, kapitałów inwestycyjnych i pozostałych szczególnie wartościowych elementów zasobów do innych regionów należy zahamować poprzez współpracę wszystkich podmiotów funkcjonujących w regionie. Należy zachować zasadę kooperacji podmiotów, a nie ich konkurencji.

Czas realizacji: stopniowo, w całym okresie realizacji Strategii.

12. W przestrzeni województwa i w *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku* nadal w zbyt dużym zakresie upatruje się źródeł utrzymania i rozwoju w czynnikach egzogenicznych, a nie w czynnikach endogenicznych.

Rekomendacje: podkreślanie endogenicznych wartości w regionach, uświadamianie ich wagi.

Czas realizacji: stopniowo, w całym okresie realizacji Strategii.

13. Dysproporcje w rozwoju społeczno-gospodarczym są charakterystyczne dla funkcjonowania gospodarki w przestrzeni.

Rekomendacje: zjawisko to powinno podlegać świadomemu oddziaływaniu społeczności i powinno być procesem planowanym. Planowanie zagospodarowania przestrzeni i jej rozwoju pozwoli na ograniczenie narastających negatywnych skutków złożonych procesów

dysproporcji w rozwoju regionalnym. Służyć temu mają miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, strategia rozwoju regionu oraz lokalne plany rozwoju.

Czas realizacji: stopniowo, w całym okresie realizacji Strategii.

14. Bariery rozwoju procesu inwestycyjnego są nieuregulowany stan prawny własności ziemi oraz brak aktualnych planów miejscowego zagospodarowania przestrzeni w części gmin.

Rekomendacje: uaktualnienie planów miejscowego zagospodarowania przestrzeni.

Czas realizacji: szybko.

15. Bariera kapitałowa ogranicza możliwości realizacji *Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*.

Rekomendacje: jedną z możliwości staje się montaż finansowy, który pozwala na realizację poszerzonego procesu inwestycyjnego. W montażu finansowym brać mogą udział środki Unii Europejskiej bądź partner prywatny. Należy zwiększyć stopień pozyskiwania środków z Unii Europejskiej, „wychodząc” do potencjalnych beneficjentów z propozycjami realizacji projektów (w krajach Unii Europejskiej tworzone są w tym celu specjalne instytucje). Należy pamiętać, że badania efektywności pozyskiwania środków Unii Europejskiej wykazują, iż społeczności lokalne odpowiednio zorganizowane i zdeterminowane koniecznością osiągnięcia swoich celów mogą otrzymać największe wsparcie finansowe. Partner prywatny może pojawić się w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego, w Polsce szczególnie na poziomie regionalnym i lokalnym nie jest to często stosowane rozwiązanie, jednak część krajów Unii Europejskiej zwiększyła w ten sposób zakres procesu inwestycyjnego na różnych poziomach o kilkanaście procent. Ważne jest nie tylko działanie władz na poziomie regionalnym i lokalnym, ale również oddziaływanie na poziom krajowy celem pozyskania pomocy w realizacji przedsięwzięć z zakresu partnerstwa publiczno-prywatnego.

Czas realizacji: szybko.

16. Konieczna jest dalsza intensyfikacja działań w zakresie walki z bezrobociem i patologiami oraz podniesienie poziomu bezpieczeństwa w regionie.

Rekomendacje: dotychczasowe działania w tych zakresach przyniosły miarodajne efekty, jednak kryzys gospodarki światowej wpłynął na pogłębienie tych procesów, w związku z tym niezbędne są dodatkowe środki finansowe na działania z tego zakresu.

Czas realizacji: szybko.

17. W Strategii w sferze społecznej zbyt mały nacisk kładzie się na wdrażanie instrumentów dających bezrobotnym możliwość samodzielnego działania na rynku.

Rekomendacje: należy zmienić strukturę instrumentów w tym zakresie, eksponując, te które usamodzielniają i motywują potencjalnego bezrobotnego w poszukiwaniu miejsca pracy bądź samodzielnej organizacji tego miejsca pracy.

Czas realizacji: szybko.

18. Jednym z głównych zakładanych w Strategii kierunków rozwoju społeczno-gospodarczego województwa dolnośląskiego (podkreślonym przez autorów ekspertyzy w punkcie 5) jest rozwój turystyki, jednak w praktyce w dalszym ciągu dział ten pozostaje zaniedbany, a proces inwestycyjny w tym zakresie następuje zbyt wolno.

Rekomendacje: nacisk na inwestycje w zakresie turystyki w obszarach o takiej specjalizacji, ułatwienia dla sektora prywatnego w realizowaniu inwestycji, podejmowanie i wspieranie ponadlokalnych projektów z zakresu programowania rozwoju turystyki i jej propagowania. Promocja regionu w zakresie turystyki, przyciąganie klientów z najbliższego otoczenia, tzn. z kraju i z sąsiednich krajów. Przygotowanie zaplecza i bazy turystycznej.

Czas realizacji: szybko.

19. U podstaw turystyki i podwyższania dobrobytu społeczeństwa stoją nakłady na ochronę środowiska w regionie, które cały czas są niewystarczające, oraz egzekwowanie prawa w tym zakresie.

Rekomendacje: zintensyfikowanie nakładów i działań w zakresie poprawy jakości środowiska w regionie. W tym celu pozyskanie współfinansowania z Unii Europejskiej, gdyż jedną z głównych barier stają się tutaj ograniczenia finansowe.

Czas realizacji: bardzo szybko.

20. Jednym z głównych kierunków rozwoju wskazanym w Strategii jest rozwój gospodarki kreatywnej i opartej na wiedzy, co jest realizowane w województwie dolnośląskim, które jest jednym z centrów naukowych, badawczo-rozwojowych i innowacyjnych w kraju.

Rekomendacje: intensyfikacja nakładów na naukę, tworzenie sieci współpracy pomiędzy gospodarką a sferą nauki, budowa instytucji i instytutów badawczych, przyciąganie inwestycji z działów kreatywnych, wdrażanie innowacji, inwestycje w kapitał ludzki.

Czas realizacji: szybko.

21. W województwie dolnośląskim następuje proces budowy, rozbudowy i modernizacji infrastruktury technicznej, co stanowi bazę rozwojową województwa.

Rekomendacje: zintensyfikować działania i wsparcie finansowe dla realizacji zadań infrastrukturalnych tak, aby ułatwić „przepustowość” miasta oraz odciążać go od ruchu tranzytowego. Położyć nacisk na pełną realizację Zintegrowanego Systemu Transportu Szynowego we Wrocławiu i aglomeracji wrocławskiej, Wrocławskiej Kolei Aglomeracyjnej i Systemu Tramwaj Plus, a także na odciążenie centrum miasta od ruchu samochodowego poprzez zachęty do korzystania z transportu publicznego.

Czas realizacji: szybko.

22. Zgodnie ze *Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku* wspierany jest rozwój sektora małych i średnich przedsiębiorstw.

Rekomendacje: Sektor małych i średnich przedsiębiorstw koncentruje swoje działania w endogenicznych działach gospodarki regionu, decydując o jego specyfice. W dłuższej perspektywie to właśnie endogeniczne działy powinny stać się głównym źródłem utrzymania. Barierami rozwoju są: brak środków finansowych (potrzebne możliwie duże zaangażowanie instytucji samorządowych i pozarządowych oraz instytucji finansowych), administracja - zbyt skomplikowane procedury zakładania i likwidacji firm, jednak nie jest to w gestii poziomu regionu (na poziomie regionu niezbędny jest sprzyjający klimat administracyjny) oraz utrudnione warunki dla prowadzenia działalności gospodarczej (sposobem jest przygotowanie przez samorządy terenów inwestycyjnych dla potencjalnych inwestorów wraz z budynkami, infrastrukturą i mediami, udostępnianych na preferencyjnych warunkach).

Czas realizacji: bardzo szybko.

23. W długookresowej perspektywie województwo dolnośląskie powinno w dalszym ciągu współuczestniczyć w tworzeniu dokumentu strategicznego dla Polski Zachodniej, na wzór Programu Operacyjnego Rozwoju Polski Wschodniej 2007-2013.

Rekomendacje: należy wprowadzić szybkie połączenia transportowe z Warszawą, rozwijać relacje w ramach sieci miast, poprawić powiązania komunikacyjne Polski z Czechami, zbudować dodatkowe przeprawy mostowe przez Odrę, rewitalizować szlaki kolejowe i żeglugi śródlądowej oraz budować korytarz transportowy CETC i Partnerstwo Odry.

Czas realizacji: stopniowo, w całym okresie realizacji Strategii.

24. Zgodnie ze *Strategią Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku* realizuje się budowę tożsamości regionalnej, co w układzie zintegrowanej Europy jest szczególnie pożądane.

Rekomendacje: wynikają z samego wniosku. W sposób gruntowny już na poziomie wczesnoszkolnym należy kształtować patriotyzm regionalny i lokalny, co przysłuży się postrzeganiu województwa dolnośląskiego, jako tzw. małej ojczyzny, identyfikacji z nią oraz wprowadzi wśród mieszkańców następujący sposób myślenia: *Jestem Dolnoślązakiem i Polakiem.*

Czas realizacji: stopniowo, w całym okresie realizacji Strategii.

Bibliografia

Pozycje książkowe i czasopisma

1. Białek J., 2007, „*Cities and Creative Class*” Richarda Floridy jako próba analizy przesłanek rozwoju obszarów miejskich, (w:) *Ekonomiczne i organizacyjne instrumenty wspierania rozwoju lokalnego i regionalnego*, red. B. Filipiak, tom I, Uniwersytet Szczeciński Zeszyty Naukowe nr 471, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 12.
2. Blakely E.J., 1994, *Planning Local Economic Development. Theory and Practice*, London, New Delhi.
3. Castells M., 1998, *The Information Age. Economy, Society and Culture – The Rise of Network Society*, T. 2, Blackwell Publishers, Oxford.
4. Florida R., 2002, *The Rise of the Creative Class*. Basic Books, New York.
5. Florida R., 2005, *Cities and Creative Class*. Routledge, London, New York.
6. Hübner D., 1995, *Regionalne programy rozwoju instrumentem przebudowy strukturalnej*, (w:) *Gospodarka Narodowa*, nr 2-3.
7. Karwińska A., 2009, *Społeczno-kulturowe uwarunkowania cech miasta kreatywnego. Możliwości budowania lokalnego „kapitału kreatywności”*, (w:) *Kreatywne miasto – kreatywna aglomeracja*, red. A. Klasik, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej im. Karola Adameckiego w Katowicach, Katowice, s. 13-14.
8. Korenik S., 1999, *Rozwój regionu ekonomicznego na przykładzie Dolnego Śląska*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław, s. 39.
9. Korenik S., *Zarządzanie rozwojem lokalnym*, (w:) *Funkcjonowanie samorządu terytorialnego - doświadczenia i perspektywy*, red. S. Dolata, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1998, s. 362-368.
10. Korenik S., *Zarządzanie rozwojem...*, op. cit., s. 362-368.

11. Korenik S., 2003, *Dysproporcje w rozwoju regionów Polski - wybrane aspekty*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław, s. 186.
12. Korenik S., *Dysproporcje w rozwoju...*, op. cit., s. 186.
13. Korenik S., *Dysproporcje w rozwoju...*, op. cit., s. 199.
14. Korenik S., *Dysproporcje w rozwoju...*, op. cit., s. 220.
15. *Kształtowanie się Wrocławskiego Obszaru Metropolitalnego w warunkach integracji europejskiej*, 2009, red. S. Korenik, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
16. *Metody oceny rozwoju regionalnego*, red. D. Strahl, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 2006.
17. *Metody oceny rozwoju...*, op. cit., s. 16.
18. Młodak A., 2006, *Analiza taksonomiczna w statystyce regionalnej*, Difin, Warszawa, s. 26 i nast.
19. Parysek J.J., 2001, *Podstawy gospodarki lokalnej*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.
20. Pięta-Kanurska M., *Poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego gmin Dolnego Śląska w latach 1995-2001*, (w:) *Konkurencyjność i potencjał rozwoju polskich metropolii - szanse i bariery*, red. S. Korenik, K. Szółek. Biuletyn KPZK PAN, Zeszyt 214, Warszawa 2004, s. 350.
21. Smętkowski M., Wójcik P., 2008, *Regiony w Europie Środkowo-Wschodniej: tendencje i czynniki rozwojowe*, Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych, Uniwersytet Warszawski, Warszawa, s. 7, 24.
22. Szółek K., 2006, *Obszary metropolitalne we współczesnej przestrzeni społeczno-gospodarczej (studium przypadku)*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław, s. 172-174.
23. Szółek K., 2006, *Obszary metropolitalne...*, op. cit., s. 172-174.
24. Young S., 2005, *Etyczny kapitalizm*, Wydawnictwo Metamorfoza, Wrocław.

25. Zakrzewska-Półtorak A., 2006, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w gospodarce województwa dolnośląskiego*, rozprawa doktorska, AE we Wrocławiu, Wrocław.

Inne opracowania

26. Dane Urzędu Statystycznego we Wrocławiu i z Banku Danych Regionalnych.
27. Domińska A., *Dobre szpitale nie tylko we Wrocławiu. Prawda czy nie?*, <http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/>, 12.08.2010.
28. Dziurbejko T., 2007, *Analiza zasad przyznawania pomocy finansowej przez Fundusze Ochrony Środowiska w latach 2002-2006. Raport*, s. 35.
29. Gnutek Z., 2007, *Regionalny Program Energia – ekoenergetyka specjalnością Dolnego Śląska*, prezentacja, Wrocław 13 kwietnia 2007.
30. Gorzelak G., *Strategiczne kierunki rozwoju Polski Wschodniej. Ekspertyza dla potrzeb opracowania Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020*, <http://www.mrr.gov.pl>, 30.07.2010.
31. *Identyfikacja endogenicznych atutów jednostek samorządu terytorialnego wchodzących w skład aglomeracji wrocławskiej*, opracowanie zespołu pod kierunkiem prof. Stanisława Korenika w składzie: dr Alicja Zakrzewska-Półtorak, dr Dorota Rynio, mgr Kinga Wasilewska dla Agencji Rozwoju Aglomeracji Wrocławskiej S.A., lipiec 2010, s. 77.
32. Pięta-Kanurska M., Zakrzewska-Półtorak A., 2005, *Ekspertyza: Ocena możliwości aplikacyjnych wskaźników monitoringu i ewaluacji Unii Europejskiej i krajowych do warunków regionu dolnośląskiego*, Wrocław, s. 6.
33. Pięta-Kanurska M., Zakrzewska-Półtorak A., *Ekspertyza: Ocena możliwości...*, op. cit., s. 6.
34. Program ochrony dla Odry – 2006 – aktualizacja, Pełnomocnik Rządu do Spraw Programu dla Odry – 2006, Wrocław 2009, s. 10.
35. Program ochrony dla Odry – 2006 – aktualizacja..., op. cit., s. 6.
36. Program ochrony dla Odry 2006 – aktualizacja..., op. cit., s. 6-7, 24.

37. *Program rewitalizacji miast*, prezentacja, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław czerwiec 2010.
38. *Projekty polskich regionów*, 2003, GUS, Warszawa, s. 11.
39. *Raport o Kapitale Intelektualnym Polski*, 10 lipca 2008, Warszawa, s. 153
<http://www.innowacyjnosc.gpw.pl>, 16.08.2010.
40. *Raport o stanie środowiska województwa dolnośląskiego w 2005 roku*, 2005, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Wrocław, s. 53.
41. *Raport o stanie środowiska...* 2005, op. cit., s. 188.
42. *Raport o stanie środowiska województwa dolnośląskiego w 2008 roku*, 2008, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska we Wrocławiu, Wrocław, s. 18-19.
43. *Raport o stanie środowiska...* 2008, op. cit., s. 16-17.
44. *Raport o stanie środowiska...* 2008, op. cit., s. 29-35.
45. *Raport o stanie środowiska...* 2008, op. cit., s. 36.
46. *Raport o stanie środowiska...* 2008, op. cit., s. 56.
47. *Raport o stanie środowiska...* 2008, op. cit., s. 58.
48. *Regionalny Program Operacyjny dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2007-13*, 2007, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław, s. 40.
49. *Rocznik Statystyczny Województwa Dolnośląskiego 2009*, 2009, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław, s. 109 i nast.
50. Rynio D., Drozdowski T., 2005, *Ekspertyza: Analiza wyników badań ankietowych*, Wrocław.
51. Rynio D., Drozdowski T., 2005, *Ekspertyza: Analiza wyników...*, op. cit., s. 2-3.
52. Smolnicki K., 2007, *Analiza zasad przyznawania pomocy finansowej przez Fundusze Ochrony Środowiska w roku 2007. Raport*, s. 14.
53. *Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady, Szóste sprawozdanie w sprawie postępów w dziedzinie spójności gospodarczej i społecznej* Bruksela, 25.6.2009. KOM(2009) 295 wersja ostateczna, s. 7-8.

54. *Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku*, listopad 2005, Załącznik do uchwały Nr XLVIII/649/2005 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 30 listopada 2005 r., Wrocław, s. 3.
55. *Strategia Rozwoju Województwa...*, op. cit., s. 3-4.
56. Strategie rozwoju lokalnego poszczególnych gmin województwa dolnośląskiego.
57. *Turystyka w województwie dolnośląskim w latach 2004-2007*, 2008, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław, s. 9.
58. *Turystyka...*, op. cit., s. 10.
59. *Zarys Strategii Rozwoju Regionalnego dla Polski, Raport końcowy*, Zespół ds. Rozwoju Regionalnego w Polsce, Warszawa lipiec 1996, Strategiczne wyzwania dla polityki rozwoju regionalnego Polski, Friedrich Ebert Stiftung, październik 1996, s. 16.

Źródła internetowe

60. http://europa.eu/abc/keyfigures/qualityoflife/wealthy/index_pl.htm#chart9
61. <http://www.mapadotacji.gov.pl>
62. <http://www.umwd.dolnyślask.pl/rozwoj/aktualnosci-rozwoj-regionalny/artukul/strategia-dla-polski-zachodniej>

Spis rysunków

Ryc. 1. Dynamika przyrostu liczby podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON według powiatów (31.12.2005 r. = 100)	34
Ryc. 2. Udział sektora usług mierzony liczbą podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON według podregionów w latach 2005 i 2009, stan na 31 grudnia (w %)	36
Ryc. 3. Udział podmiotów z sektora usług wyższego rzędu w ogólnej liczbie podmiotów zarejestrowanych w rejestrze REGON według powiatów w latach 2005 i 2009 z wizualizacją zmian, stan na 31 grudnia (w %)	37
Ryc. 4. Powiaty według wartości syntetycznej miary aktywności gospodarczej przedsiębiorstw w latach 2005-2009	42
Ryc. 5. Wskaźnik syntetyczny - aktywność gospodarcza przedsiębiorstw w powiatach w 2005 r.	43
Ryc. 6. Wskaźnik syntetyczny - aktywność gospodarcza przedsiębiorstw w powiatach średnia z lat 2006-2009 r.	44
Ryc. 7. Aktywność gospodarcza przedsiębiorstw - miara syntetyczna dla podregionów w latach 2005-2009	45
Ryc. 8. Dynamika zmian nakładów inwestycyjnych w państwowych i samorządowych jednostkach i zakładach budżetowych w podregionach w latach 2006 i 2008 (2005 r. = 100) oraz wizualizacja zmiany dynamiki	49
Ryc. 9. Dynamika zmian nakładów inwestycyjnych w państwowych i samorządowych jednostkach i zakładach budżetowych w przekroju powiatów w latach 2006 i 2008 (2005 r. = 100)	50
Ryc. 10. Udział nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach w nakładach ogółem według podregionów w latach 2005-2008 (w %)	52
Ryc. 11. Udział nakładów inwestycyjnych w wartości brutto środków trwałych w przekroju podregionów w latach 2005-2008 (w %)	53
Ryc. 12. Skłonność do ponoszenia nakładów inwestycyjnych w wartości brutto środków trwałych w przekroju powiatów w latach 2005-2008 (w %)	54

Ryc. 13. Udział nakładów inwestycyjnych podmiotów prywatnych w stosunku do wartości brutto środków trwałych w podregionach w latach 2005-2008 (w %)	56
Ryc. 14. Udział nakładów inwestycyjnych podmiotów prywatnych w powiatach w stosunku do wartości brutto środków trwałych (w %).....	57
Ryc. 15. Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego według <i>Charvata</i> w podregionach w latach 2005-2009	59
Ryc.16. Wskaźnik intensywności ruchu turystycznego według <i>Charvata</i> w powiatach w latach 2005 i 2009	60
Ryc. 17. Wskaźnik intensywności ruchu turystów zagranicznych <i>Charvata</i> dla podregionów w latach 2005-2009.....	61
Ryc. 18. Zmieniony wskaźnik intensywności ruchu turystycznego <i>Charvata</i> w powiatach w latach 2005 i 2009	62
Ryc. 19. Wskaźnik wykorzystania pojemności noclegowej w podregionach w latach 2005-2009	64
Ryc. 20. Podregiony w latach 2005-2008 - syntetyczna miara kondycji gospodarczej.....	66
Ryc. 21. Wyposażenie w infrastrukturę w przekroju powiatów - miernik syntetyczny wartość w 2008 r.	68
Ryc. 22. Wartości syntetyczne rozwoju infrastruktury technicznej na wsi w przekroju podregionów w latach 2005-2008	69
Ryc. 23. Współczynnik aktywności zawodowej ludności porównanie miasto – wieś na tle województwa (w %) według kwartałów w latach 2005-2010	70
Ryc. 24. Saldo migracji na wieś według powiatów w latach 2005-2008.....	72
Ryc. 25. Drogi powiatowe na 1 km ² powierzchni według podregionów na tle średniej dla województwa (w km), stan na 31 grudnia 2008 r.	74
Ryc. 26. Drogi gminne na 1 km ² powierzchni według podregionów na tle średniej dla województwa (w km), stan na 31 grudnia 2008 r.	75
Ryc. 27. Liczba łóżek w szpitalach ogólnych (łącznie z łózkami i inkubatorami dla noworodków) na 10 tys. ludności według podregionów w 2008 r.....	82

Ryc. 28. Mieszkania oddane do użytku na 10 tys. ludności w podregionach w latach 2005 i 2008	86
Ryc. 29. Wskaźnik mieszkań oddanych do użytkowania w aspekcie migracji wewnętrznych ludności na pobyt stały na 10 tys. osób według powiatów w latach 2005 i 2008 (stan na 31 grudnia)	87
Ryc. 30. Niewykorzystany zasób siły roboczej w powiatach w latach 2005 i 2009.....	89
Ryc. 31. Syntetyczna miara kondycji społecznej według powiatów w latach 2005-2008	92
Ryc. 32. Wartości miary syntetycznej rozwoju obsługi społecznej według powiatów w 2005 r.....	96
Ryc. 33. Wartości miary syntetycznej rozwoju obsługi społecznej według powiatów średnia z lat 2006-2008	97
Ryc. 34. Wartości miary syntetycznej rozwoju obsługi społecznej według powiatów w 2008 r.....	98
Ryc. 35. Ocena poziomu życia mieszkańców regionu z punktu widzenia przedsiębiorstw działających w regionie (w %)	103
Ryc. 36. Ocena kierunków i tempa zmian zachodzących w regionie (w %)	104
Ryc. 37. W jaki sposób zmienia się sytuacja podmiotów gospodarczych na rynku regionu (w %).....	105
Ryc. 38. Ocena funkcjonowania otoczenia instytucjonalnego, działającego w regionie\ na rzecz przedsiębiorców (w %)	106
Ryc. 39. Zmiany w poziomie życia mieszkańców regionu, z punktu widzenia osób fizycznych (w %).....	107
Ryc. 40. PKB na jednego mieszkańca, wyrażony w SSN, w 2007 r.	110
Ryc. 41. Ludność województwa dolnośląskiego według ekonomicznych grup wieku w latach 2000-2020 (2010-2020 prognoza)	114
Ryc. 42. Prognoza dla wsk. 1 dla podregionu jeleniogórskiego	118
Ryc. 43. Prognoza dla wsk. 2 dla podregionu jeleniogórskiego	119
Ryc. 44. Prognoza dla wsk. 1 dla podregionu legnicko-głogowskiego	119

Ryc. 45. Prognoza dla wsk. 2 dla podregionu legnicko-głogowskiego	120
Ryc. 46. Prognoza dla wsk. 1 dla podregionu wałbrzyskiego	120
Ryc. 47. Prognoza dla wsk. 2 dla podregionu wałbrzyskiego	121
Ryc. 48. Prognoza dla wsk.1 dla podregionu wrocławskiego.....	121
Ryc. 49. Prognoza dla wsk.2 dla podregionu wrocławskiego.....	122
Ryc. 50. Prognoza dla wsk. 1 dla miasta Wrocławia	122
Ryc. 51. Prognoza dla wsk. 2 dla miasta Wrocławia	123
Ryc. 52. Prognoza dla wsk. 1 dla województwa dolnośląskiego	123

Spis tabel

Tab. 1. Podstawowe wskaźniki dotyczące Dolnego Śląska na tle kraju, stan na 31 grudnia 2009 r.	12
Tab. 2. Sfery aktywności gmin województwa dolnośląskiego	15
Tab. 3. Kierunki rozwoju gmin województwa dolnośląskiego w przekroju podregionów.....	16
Tab. 4. Kategorie celów <i>Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku</i>	27
Tab. 5. Priorytety i działania w ramach celu gospodarczego	28
Tab. 6. Priorytety i działania w ramach celu przestrzennego	29
Tab. 7. Priorytety i działania w ramach celu społecznego	30
Tab. 8. Udział poszczególnych sektorów w gospodarce województwa (przekrój podregionów według podmiotów gospodarki narodowej) w latach 2005-2009, stan na 31 grudnia (w %)	38
Tab. 9. Ilość podmiotów prywatnych przypadających na 1 podmiot publiczny według podregionów w latach 2005-2009, stan na 31 grudnia	46
Tab. 10. Struktura użytkowa powierzchni województwa w latach 2005-2008 (w %)	73
Tab. 11. Grunty wymagające rekultywacji oraz zrekultywowane i zagospodarowane w województwie w latach 2005, 2007 i 2008, stan na 31 grudnia (w ha)	77
Tab. 11. Powiaty wiodące w zakresie kondycji społecznej w latach 2005-2008	94
Tab. 12. Analiza SWOT - województwo dolnośląskie jako obszar atrakcyjny inwestycyjnie, przyciągający inwestorów zagranicznych.....	127
Tab. 13. Analiza SWOT - województwo dolnośląskie jako obszar atrakcyjny pod względem turystycznym.....	128
Tab. 14. Analiza SWOT - województwo dolnośląskie jako obszar zaawansowanych technologii i kreatywnych społeczności	130

Załącznik 1

Ankieter:

Data wypełnienia:

ANKIETA

Ocena przez podmioty gospodarcze sytuacji społeczno – gospodarczej regionu i dokonujących się zmian*

Ankieta jest anonimowa i zostanie wykorzystana wyłącznie do celów badawczych

I. Charakterystyka firmy

1. Forma działalności

- osoba fizyczna spółka osobowa spółka kapitałowa

2. Struktura sektorowa własności

- prywatny publiczny mieszany

3. Własność kapitału

- krajowy zagraniczny mieszany

4. Wielkość firmy

- samozatrudnienie (przedsiębiorstw jednoosobowe)
- zatrudnienie do 5 pracowników

zatrudnienie do 50 pracowników

zatrudnienie do 500 pracowników

zatrudnienie powyżej 500 pracowników

5. Tradycja funkcjonowania przedsiębiorstwa na rynku

firma powstała do 30.04.2004 r.

firma powstała w okresie od 01.05.2004 r. do 31.12.2006r.

firma powstała od 01.01.2007 r.

6. Firma obejmuje swoim zasięgiem rynek (sprzedaje towary/usługi na rynek)

międzynarodowy

krajowy

regionalny

lokalny

7. Działalność prowadzona jest w podregionie Dolnego Śląska (NTS3)

jeleniogórskim

wałbrzyskim legnickim

wrocławskim

miasto Wrocław

8. Charakter działalności firmy

produkcyjna

usługowa

handlowa

mieszana

9. Sektor ekonomiczny w którym działa firma

rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo rybołówstwo i rybactwo

przemysł

budownictwo

usługi

10. W ostatnim roku podmiot wypracował obroty mieszczące się w przedziale

poniżej 100.000 zł

od 100.001 do 500.000 zł

od 500.001 do 1.000.000 zł

od 1.000.001 do 5.000.000 zł

od 5.000.001 do 20.000.000 zł

powyżej 20.000.000 zł

II. Atmosfera gospodarcza w regionie w którym przedsiębiorstwo gospodaruje

LP	Pytania	Zmiany korzystne (jest lepiej)	Stabilność (bez zmian)	Zmiany niekorzystne (jest gorzej)
1.	W jakim kierunku następują zmiany gospodarcze w regionie?			
2.	Jakie zmiany w poziomie życia mieszkańców w regionie zaobserwował(a) Pan/Pani?			
3.	W jaki sposób zmiany te wpływają na działanie mojej firmy?			
4.	Jak wejście do UE wpłynęło na poziom życia mieszkańców w regionie?			
5.	Jakie są warunki gospodarowania w regionie?			
6.	Czy w regionie tworzy się warunki do rozwoju inicjatywy gospodarczej?			
7.	Jak polityka społeczno-gospodarcza realizowana w regionie wpływa na funkcjonowanie firmy?			
8.	Czy realizacja celów i kierunków rozwoju regionu daje oczekiwane efekty?			

III. Firma i jej działanie

1. Czy sytuacja firmy na rynku poprawia się?

tak

nie

2. Czy firma inwestuje w rozwój?

tak

nie

3. Czy firma inwestuje za granicą?

tak

nie

4. Czy planowane są inwestycje? tak nie
5. Czy firma dywersyfikuje swoją działalność (produkty)? tak nie
6. Czy firma korzysta z pomocy doradztwa instytucji otoczenia i wsparcia biznesu? tak nie
7. Czy przedsiębiorstwo planuje w najbliższym czasie nabór pracowników? tak nie

IV. Ocena funkcjonowania otoczenia instytucjonalnego, działającego w regionie na rzecz przedsiębiorców

1. Czy instytucje publiczne ułatwiają prowadzenie działalności gospodarczej tak nie
2. Władze regionu wspomagają inicjatywę gospodarczą tak nie
3. Instytucje w regionie pobudzają do rozwoju przedsiębiorczości tak nie
4. Władze w regionie poszukują kontaktów poza regionem, które będą wpływać na rozwój rynku regionalnego tak nie
5. Władze w regionie poszukują inwestorów zewnętrznych, którzy wpłyną na rozwój rynku regionalnego tak nie
6. Korzystanie z doradztwa i wsparcia instytucji otoczenia i wspierania biznesu

Wyszczególnienie	Wyłącznie	Zazwyczaj	Sporadycznie	Nigdy
Agencji rozwoju regionalnego				
Fundacji				
Stowarzyszeń				
Izb gospodarczych				
Doradców podatkowych				
Doradców inwestycyjnych				

Towarzystw ubezpieczeniowych				
Towarzystw leasingowych				
Banków (oprócz bieżących rozliczeń)				
Wydziałów inicjatyw gospodarczych w urzędach gmin				

7. Jak oceniają Państwo jakość funkcjonowania instytucji z terenu Dolnego Śląska?

Wyszczególnienie	Coraz lepiej	Bez zmian	Coraz gorzej	Nie ma reguły	Nie mam zdania
Urzędy Skarbowe					
Izba Skarbowa					
Urząd Kontroli Skarbowej					
Urząd Gminy, na terenie której znajduje się siedziba firmy					
Wojewódzki Urząd Statystyczny					
Agencje Rozwoju Regionalnego					
Fundacje i fundusze					
Stowarzyszenia przedsiębiorców					
Izby gospodarcze					

8. Jak oceniają Państwo „klimat” do prowadzenia działalności gospodarczej w przekrojach przestrzennych?

Przekroje przestrzenne (NTS3)	Lepszy niż w kraju	Lepszy niż w regionie	Gorszy niż w kraju	Gorszy niż w regionie	Nie mam zdania
Podregion: miasto Wrocław					
Podregion wrocławski					

Podregion legnicki					
Podregion jeleniogórski					
Podregion wałbrzyski					

*Analiza polega na porównaniu sytuacji w dniu dzisiejszym do stanu z dnia 31.12.2005 r.

Załącznik 2

Ankieter:

Data wypełnienia:

ANKIETA

Ocena przez osoby fizyczne sytuacji społeczno – gospodarczej regionu i dokonujących się zmian*

Ankieta jest anonimowa i zostanie wykorzystana wyłącznie do celów badawczych

I. Charakterystyka osoby fizycznej

3. Płeć kobieta mężczyzna

4. Wiek

5. Liczba osób w gospodarstwie domowym

6. Liczba dzieci

7. Wykształcenie

gimnazjalne i niższe zasadnicze zawodowe

średnie ogólnokształcące średnie zawodowe (łącznie z policealnym)

wyższe

4. Pracujący w sektorze ekonomicznym

rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo rybołówstwo i rybactwo przemysł

2.	Jakie zmiany w poziomie życia mieszkańców w regionie zaobserwował(a) Pan/Pani?			
3.	W jaki sposób zmiany te wpływają na funkcjonowanie mojej rodziny?			
4.	Jak wejście do UE wpłynęło na poziom życia członków mojej rodziny?			
5.	Jak zmienia się sytuacja materialna mojej rodziny?			
6.	Czy następują zmiany kosztów utrzymania rodziny?			
7.	Jak oceniacie postępy w zmianach w zaopatrzeniu w infrastrukturę techniczną w regionie?			
8.	Czy następują zmiany w stanie środowiska przyrodniczego w regionie?			
9.	Czy następują zmiany w stanie środowiska przyrodniczego w miejscu zamieszkania?			

III. Informacje ogólne

7. Czy Pan/Pani inwestuje w swoje wykształcenie? tak nie
8. Czy firma w której Pan/Pani pracuje pokrywa koszty szkoleń? tak nie
9. Czy planuje Pan/Pani wyjazd za granicę w celach zarobkowych? tak nie
10. Czy planuje Pan/Pani wyjazd za granicę na stałe? tak nie
11. Czy w najbliższym czasie planuje Pan/Pani zakup mieszkania/domu/gruntu? tak nie
12. Czy w najbliższym czasie planuje Pan/Pani zakup samochodu? tak nie
13. Czy Pańskie/Pani dochody ostatnio wzrosły? tak nie
14. Czy korzysta(-ł) Pan/Pani ze szkoleń finansowanych ze

środków UE

tak

nie

IV. Ocena funkcjonowania otoczenia instytucjonalnego, działającego w regionie na rzecz osób fizycznych

8. Czy organizowane są masowe imprezy kulturalne w regionie? tak nie

9. Czy oferta domów kultury jest wystarczająca? tak nie

10. Czy ochrona zdrowia w regionie jest na wystarczającym poziomie? tak nie

11. Czy czuje się Pan/Pani bezpiecznie w swoim miejscu zamieszkania dzięki działaniom policji? tak nie

12. Czy pomoc społeczna działa sprawnie w regionie? tak nie

13. Czy standard obsługi w urzędach publicznych jest na odpowiednim poziomie? tak nie

14. Czy osoby zatrudnione w urzędach publicznych pomagają w załatwianiu spraw urzędowych? tak nie

15. Czy korzysta pan/Pani z doradztwa instytucji

Wyszczególnienie	Wyłącznie	Zazwyczaj	Sporadycznie	Nigdy
Fundacji				
Stowarzyszeń				
Doradców podatkowych				
Doradców inwestycyjnych				
Towarzystw ubezpieczeniowych				

16. Jak oceniają Państwo jakość funkcjonowania instytucji z terenu Dolnego Śląska?

Wyszczególnienie	Coraz lepiej	Bez zmian	Coraz gorzej	Nie ma reguły	Nie mam zdania
Urzędy Skarbowe					
Izba Skarbowa					
Urząd Kontroli Skarbowej					
Urząd Gminy, na terenie której Pan/Pani zamieszkuje					
Fundacje					
Sieć handlowa					
Urząd pracy					
Przychodnie, Szpitale					
Szkolnictwo					

10. Jak oceniają Państwo „klimat do życia” w przekrojach przestrzennych?

Przekroje przestrzenne (NTS3)	Lepszy niż w kraju	Lepszy niż w regionie	Gorszy niż w kraju	Gorszy niż w regionie	Nie mam zdania
Podregion: miasto Wrocław					
Podregion wrocławski					
Podregion legnicki					
Podregion jeleniogórski					
Podregion wałbrzyski					

*Analiza polega na porównaniu sytuacji w dniu dzisiejszym do stanu z dnia 31.12.2005 r.